

ПРВИ ДЕО - Пречишћени текст - одредбе Правилника, Наставни план за други циклус основног образовања и васпитања, Наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања, Сврха, циљеви и задаци програма образовања и васпитања, Обавезни и препоручени садржаји обавезних и изборних предмета, Обавезни наставни предмети - Српски језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Румунски, Русински, Словачки, Хрватски и Босански језик, Српски као нематерњи језик, Страни језик (заједнички део програма), Ликовна и Музичка култура

Други део - Пречишћени текст - Историја, Географија, Математика, Биологија, Техника и технологија, Информатика и рачунарство, Физичко и здравствено васпитање, Обавезни изборни наставни предмети - Верска настава, Грађанско васпитање, Страни језик (прва година учења), Физичко васпитање - Изабрани спорт, Изборни наставни предмети - Чуvari природе, Свакодневни живот у прошлости, Цртање, сликање и вајање, Хор и оркестар, Информатика и рачунарство, Матерњи језик са елементима националне културе - Бошњачки, Бугарски, Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Украјински и Хрватски језик, Буњевачки говор са елементима националне културе, Чешки језик са елементима националне културе, Шах, Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду, Начин прилагођавања програма, Општи и посебни стандарди знања, Упутство за остваривање екскурзије од петог до осмог разреда, Друга питања од значаја за остваривање наставних програма - Школски програм, Препоруке за остваривање програма здравственог васпитања и Препоруке за остваривање програма слободних активности (Хор и оркестар)

Трећи део - Основни текст - одредбе Правилника, Наставни план за други циклус основног образовања и васпитања, Наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања, Обавезни наставни предмети - Српски језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Румунски, Русински, Словачки, Хрватски језик, Српски као нематерњи језик, Страни језик (заједнички део програма), Ликовна и Музичка култура

Четврти део - Основни текст - Историја, Географија, Математика, Биологија, Техничко и информатичко образовање, Физичко васпитање, Обавезни изборни наставни предмети - Верска настава, Грађанско васпитање, Страни језик (прва година учења), Физичко васпитање - Изабрани спорт, Изборни наставни предмети - Чуvari природе, Свакодневни живот у прошлости, Цртање, сликање и вајање, Хор и оркестар, Информатика и рачунарство, Матерњи језик са елементима националне културе - Бошњачки, Бугарски, Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Украјински и Хрватски језик, Шах, Препоруке за остваривање програма здравственог васпитања и Препоруке за остваривање програма слободних активности (Хор и оркестар)

Пети део - Измене и допуне

Правилник о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања

Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС - Просветни гласник", бр. 6/2007, 2/2010, 7/2010 - други пропис, 3/2011, 1/2013, 4/2013, 11/2016-I, 11/2016-II, 6/2017 и 8/2017. Измена 9/2017 примењује се од 1.9.2018. године и тренутно није унета у пречишћени текст.

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни план за други циклус основног образовања и васпитања и наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања.

Члан 2.

Наставни план за други циклус основног образовања и васпитања и наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања одштампани су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 3.

Наставни план за други циклус основног образовања и васпитања и наставни програм за пети разред основног образовања и васпитања примењују се почев од школске 2007/2008. године.

Наставни план из става 1. овог члана за шести разред основног образовања и васпитања примењује се почев од школске 2008/2009. године, за седми разред почев од школске 2009/2010. године, а за осми разред почев од школске 2010/2011. године.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Просветном гласнику".

НАСТАВНИ ПЛАН ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик _____језик ¹	5	180	4	144	4	144	4	136
2.	Српски језик ²	3	108	3	108	3	108	2	68
3.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
4.	Ликовна култура	2	72	1	36	1	36	1	34
5.	Музичка култура	2	72	1	36	1	36	1	34
6.	Историја	1	36	2	72	2	72	2	68
7.	Географија	1	36	2	72	2	72	2	68
8.	Физика	-	-	2	72	2	72	2	68
9.	Математика	4	144	4	144	4	144	4	136
10.	Биологија	2	72	2	72	2	72	2	68

11.	Хемија	-	-	-	-	2	72	2	68
12.	Техничко и информатичко образовање	2	72	2	72	2	72	2	68
13.	Физичко васпитање	2	72	2	72	2	72	2	68
УКУПНО: А		23-26*	828-936*	24-27*	864-972*	26-29*	936-1044*	26-28*	884-952*
Ред. број	Б. ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ								
1	Верска настава/Грађанско васпитање ³	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Страни језик ⁴	2	72	2	72	2	72	2	68
3.	Физичко васпитање – избрани спорт ⁵	1	36	1	36	1	36	1	34
УКУПНО: Б		4	144	4	144	4	144	4	136
УКУПНО: А + Б		27-30*	972-1080*	28-31*	1008-1116*	30-33*	1080-1188	30-32*	1020-1088*
1	Чувари природе	1	36	1	36	-	-		
2.	Свакодневни живот у прошлости	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Цртање, сликање и вајање	1	36	1	36	1	36	1	34
4.	Хор и оркестар	1	36	1	36	1	36	1	34
5.	Информатика и рачунарство	1	36	1	36	1	36	1	34
6.	Матерњи језик са елементима националне културе	2	72	2	72	2	72	2	68
7.	Шах	1	36	1	36	1	36	1	34
8.	Домаћинство	-	-	-	-	1	36	1	34
УКУПНО: В		1-2*	36-72*	1-2*	36-72*	1-2*	36-72*	1-2*	34-68*
УКУПНО: А + Б + В		28-31*	1008-1116*	29-32*	1044-1152*	31-34*	1116-1224*	31-33*	1054-1122*

1 Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

2 Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина

3 Ученик бира један од понуђених наставних предмета и изучава га до краја другог циклуса.

4 Ученик бира страни језик са листе страних језика коју нуди школа у складу са својим кадровским могућностима и изучава га до краја другог циклуса

5 Ученик бира спортску грану са листе коју нуди школа на почетку школске године

6 Школа је дужна да, поред обавезних изборних предмета са листе Б, понуди још најмање четири изборна предмета са листе В, за сваки разред, од којих ученик бира један предмет, према својим склоностима, на почетку школске године

НАСТАВНИ ПЛАН ЗА ПЕТИ И ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД			ШЕСТИ РАЗРЕД	
		блок настава	нед.	год.	блок настава	
нед.	год.					
1.	Српски језик и књижевност _____ језик ¹	5	180		4	144
2.	Српски као нематерњи језик ²	3	108		3	108
3.	Страни језик	2	72		2	72
4.	Историја	1	36		2	72
5.	Географија	1	36		2	72
6.	Биологија	2	72		2	72
7.	Математика	4	144		4	144
8.	Информатика и рачунарство	1	36		1	36

Ред. број	Техника и технологија А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	2	72		2	72
	Ликовна култура	2	72		1	36
11. нед.	Музичка култура	блок настава	72 нед.	год.	блок настава	36
12.	Физичко и здравствено васпитање	2	72 + 54 ³		2	72 + 54 ³
13.	Физика				2	72
14.	Хемија					
УКУПНО: А		24-27*	918-1026*		25-28*	954-1062*
Б. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ						
1	Верска настава/ Грађанско васпитање ⁴	1	36		1	36
2.	Други страни језик ⁵	2	72		2	72
3.	Матерњи језик/говор са елементима националне културе ⁶	2	72		2	72
УКУПНО: Б		3-5*	108-180*		3-5*	108-180*
УКУПНО: А + Б		27-30*	1026-1134*		28-31*	1062-1170*

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни и изборни наставни предмети

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	27-30*	1026-1134*	28-31*	1062-1170*
2.	Слободне наставне активности ⁷	1	36	1	36
3.	Допунска настава	1	36	1	36
4.	Додатна настава	1	36	1	36
Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељењског старешине	1	36	1	36
2.	Ваннаставне активности ⁸	1	36	1	36
3.	Екскурзија	До 2 дана годишње	До 2 дана годишње		

1 Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

2 Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

3 Обавезне физичке активности реализују се у оквиру предмета Физичко и здравствено васпитање.

4 Ученик бира један од понуђених изборних наставних предмета.

5 Ученик бира страни језик са листе страних језика коју нуди школа у складу са својим кадровским могућностима и изучава га до краја другог циклуса

6 Ученик припадник националне мањине који слуша наставу на српском језику може да изабере овај предмет али није у обавези.

7 Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Ученик обавезно бира једну активност са листе од три слободне наставне активности које Школа нуди.

8 Ваннаставне активности могу да буду: друштвене, уметничке, техничке, хуманитарне, културне, као и друге активности у складу са просторним и људским ресурсима школе.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОС ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и доприноси демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;

- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;

- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;

- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;

- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;

- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;

- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;

- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;

- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;

- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;

- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;

- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;

описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;

- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;

- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;

- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);

- уочавање разлике између месног говора и књижевног језика;

- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;

- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво - усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;

- увежбавање и усавршававање гласног читања и читања у себи (доживљајног - изражајног, интерпретативног, истраживачког; читање с разумевањем, логичко читање) у складу са врстом текста (књижевним и осталим текстовима);

- оспособљавање за читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;

- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;

- поступно и систематично оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;

- развијање потребе за књигом, способности да се њоме ученици самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне);

- поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;

- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);

- усвајање основних функционалних појмова и теоријских појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности;

- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;

- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;

- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање часописа за децу и емисија за децу на радију и телевизији;

- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;

подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);

- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;

- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

ПЕТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци:

- проверавање и систематизовање знања стечених у претходним разредима;

овладавање простом реченицом и њеним деловима;

појам сложене реченице;

увођење ученика у појам променљивости и непроменљивости врста речи;

стицање основних знања о именицама, значењима и функцијама падежа;

стицање основних знања о именичким заменицама и бројевима;
стицање основних знања о глаголима (видовима и функцијама);
оспособљавање ученика за уочавање разлике у квантитету акцента;
савладавање елемената изражајног читања и казивања текстова, одређених програмом;
увођење ученика у тумачење мотива, песничких слика и изражајних средстава у лирској песми;
увођење ученика у структуру епског дела, с тежиштем на књижевном лику и облицима приповедања;
увођење ученика у тумачење драмског дела, са тежиштем на драмској радњи и лицима;
оспособљавање ученика за самостално, планско и економично препричавање, причање, описивање, извештавање, те за обједињавање разних облика казивања (према захтевима програма).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Обнављање, проверавање и систематизовање знања која се у овом и старијим разредима проширују и продубљују, до нивоа њихове примене и аутоматизације у изговору и писању у складу са књижевноејезичком нормом и правописом.

Проста реченица - обнављање знања о главним реченичним члановима (конституентима): предикату, као централном члану реченице, и субјекту, као независном члану реченице, који се слажу у роду и броју. Именски предикат. Зависни реченични чланови: прави и неправи објекат - допуна глагола и прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину; атрибут и апозиција.

Систематизација знања о члановима реченице: главни (независни) и зависни.

Приликом усвајања и обнављања знања о прилошким одредбама уочавање и препознавање прилога, њиховог значења и функције у реченици.

Сложена реченица - појам и препознавање (указивање на функцију личног глаголског облика).

Уочавање везника у сложеној реченици и указивање на њихову функцију.

Појам променљивости и непроменљивости речи. Променљиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи; непроменљиве речи: прилози, предлози, везници, узвици, речце.

Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа. Уз промену именица указује се на гласовне алтернације (у руци), ради правилног говора и писања, али се не обрађују.

Основне функције и значења падежа: номинатив - субјекат и део именског предиката; генитив - припадање и део нечега; датив - намена и управљеност; акузатив - објекат; вокатив - дозивање, скретање пажње, обраћање; инструментал - средство и друштво, употреба у инструменталу; локатив - место.

Уз обраду падежа, уочавање и препознавање предлога и њихове функције.

Придеви - обнављање и систематизација: значење и врсте придева; слагање придева са именицом у роду, броју и падежу. Промена; компарација придева; функција придева у реченици, придевски вид.

Именичке заменице - личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица себе, се; неличне именичке заменице (ко, што, итд.).

Глаголи - несвршени и свршени (глаголски вид); прелазни, непрелазни и повратни глаголи (глаголски род). Инфинитив и инфинитивна основа. Грађење и основна функција глаголских облика. Презент, презентска основа; наглашени и ненаглашени облик презента помоћних глагола; радни глаголски придев, перфекат, футур I.

Бројеви - појам и употреба бројева; систематизација врста; главни (основни, збирни) и редни; значење бројева.

Уочавање разлике у квантитету акцента (на тексту).

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда (писање присвојних придева са наставницима) - ов, -ев, -ин; и присвојних придева који се завршавају на гласовне групе: -ски, -шки, -чки; управног говора; вишечланих географских имена, основних и редних бројева и др.).

Писање придева изведених од именица у чијој се основи налази ј (нпр. армијски).

Писање назива разних организација и њихових тела (органа). Писање заменица у обраћању: Ви.

Писање генитива, акузатива, инструментала и локатива именичких одричних заменица; одрична речца **не** уз именице, придеве и глаголе; речца **нај** у суперлативу.

Тачка и запета. Запета уз вокатив и апозицију. Три тачке. Цртица.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Правилан изговор гласова: е, р, с, з

Вежбе у изговарању дугих и кратких акцената.

Уочавање разлике у интонацији упитних реченица (*Ко је дошао? Милан је дошао?*).

Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове: запету, тачку и запету и три тачке.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

Лирика

Народна песма: *Вила зида град*

Народна песма: *Војевао бели Виде, коледо*

Обредне народне календарске песме (избор)

Бранко Радичевић: *Ђачки растанак* (одломак)

Јован Јовановић Змај: *Песма о песми*

Војислав Илић: *Зимско јутро*

Душан Васиљев: *Домовина*

Јован Дучић: *Поље*

Десанка Максимовић: *Покошена ливада*

Стеван Раичковић: *Лето на висоравни*

Мирослав Антић: *Шашава песма*

Бранко В. Радичевић: *Кад мати меси медањаке, Кад отац бије*

Добрица Ерић: *Вашар у Тополи* (одломак)

Епика

Народна песма: *Свети Саво*

Народна песма: *Женидба Душанова*

Епске народне песме старијих времена (о Немањићима и Мрњавчевићима) (избор)

Народне питалице, загонетке и пословице (избор)

Народна приповетка: *Еро с онога свијета*

Народна приповетка: *Дјевојка цара надмудрила*

Народне бајке, новеле, шаљиве народне приче и приче о животињама (избор)

Вук Ст. Караџић: *Житије Ајдук - Вељка Петровића* (одломак)
Милован Глишић: *Прва бразда*
Стеван Сремац: *Чича Јордан* (одломак)
Бранислав Нушић: *Хајдуци*
Иван Цанкар: *Десетица*
Бранко Ћопић: *Бајта слъезове боје* (избор приче из циклуса *Јутра плавог слъеза*)
Иво Андрић: *Мостови*
Гроздана Олујић: *Небеска река*
Стеван Раичковић: *Мале бајке или Велико двориште* (избор)
Данило Киш: *Дечак и пас*
Данијел Дефо: *Робинзон Крузо*
Марк Твен: *Доживљаји Тома Сојера*
Жил Верн: *20 000 милја под морем* (одломак)

Драма

Бранислав Нушић: *Кирија*
Душан Радовић: *Капетан Џон Пиплфокс*
Љубиша Ђокић: *Биберче*

Допунски избор

Душан Радовић: *Антологија српске поезије за децу*
Милован Витезовић: *Шешир професора Косте Вујића* (одломак)
Горан Петровић: *Тронађи и заокружи* (одломак)
Вида Огњеновић: *Путовање у путопис* - одломак
Тиодор Росић: *Златна гора*
Л. Н. Толстој: *Девејчица и крчаг*
А. П. Чехов: *Шала*

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Никола Тесла: *Моји изуми*
Милутин Миланковић: *Успомене, доживљаји, сазнања* (избор)
Павле Софрић Нишевљанин: *Главније билје у народном веровању и певању код нас Срба* (одељци о ружи, босиљку, храсту, липи...)

Веселин Чајкановић: *Студије из српске религије и фолклора (Сунце, Месец, ружа, босиљак...)*

Грчки митови (избор)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Тумачење текста

Увођење ученика у анализу лирских, епских и драмских дела: мотиви и песничке слике у лирској песми; уочавање и образлагање поступака у обликовању књижевних ликова. Систематско навикавање ученика на тумачење ликова са више становишта: епско (у акцији), чулно (изглед), лирско (осећања), драмско (сукоби), психолошко (мотивисање поступака); социолошко (услови формирања и испољавања), етичко (процењивање ставова и поступака).

Уочавање и тумачење форми приповедања (облика излагања) у епском тексту (нарација, дескрипција, дијалог).

Откривање композиције епског и драмског дела; увиђање и образлагање значајних појединости у структури дела.

Откривање језичкостилских средстава којима су обликоване слике и изазвани уметнички утисци у књижевном делу и образлагање њихове уметничке функције. Читање и критичко процењивање одломака из бележака о прочитаној лектури.

Усвајање образовних и васпитних вредности научнопопуларног текста.

Књижевнотеоријски појмови

Радам на тексту и путем читалачког искуства ученици увиђају и усвајају одређене књижевнотеоријске појмове.

Лирика

Лирски субјекат (увиђање разлике између лирског субјекта и песника).

Композиција; мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме; аналитички увид у водећи (главни) мотив, уметничке појединости и поенту песме.

Врсте стихова према броју слогова у лирској песми: експресивност, изражајност, ритмичност.

Језичкостилска изражајна средства: епитет, ономапојеја, поређење.

Врсте ауторске и народне лирске песме: описна (дескриптивна) песма, митолошка народна песма, обредна народна лирика.

Епика

Приповедач (увиђање разлике између епског приповедача и писца).

Облици приповедања (излагања): описивање, уочавање и образлагање облика приповедања у првом и трећем лицу; дијалог.

Фабула: елементи фабуле; уметнички поступци у развијању радње у епском делу.

Врсте стихова према броју слогова у народној епској песми: експресивност, изражајност, ритмичност.

Карактеризација: појам и врсте; етичка и језичка карактеризација ликова.

Врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка, новела, шаљива народна прича, прича о животињама.

Драма

Драмска радња (основни појмови о развијању драмске радње).

Драмски дијалог (основни појмови о дијалогу у драмском делу).

Чин, појава, лица у драми.

Драма и позориште: драмски писац, глумац, редитељ, лектор, сценограф, костимограф и гледалац.

Драмске врсте: драма за децу, радио и телевизијска драма.

Функционални појмови

Ученици се подстичу да разумеју, усвоје и у одговарајућим говорним и наставним ситуацијама примењују следеће функционалне појмове: свест, машта, доживљај, расположење, емпатија (преношење у душевни свет другог); став, гледиште, запажање, поређење, закључак; узрок - последица, главно - споредно, лично - колективно, реално - фантастично; стил, сликовитост, изражајност, одломак, локализовање; писац, песник, читалац; искреност, правичност, солидарност, честитост, племенитост, досетљивост, духовитост.

Читање

Увежбавање читања у себи, доживљајног и истраживачког читања; читање с разумевањем и са постављеним задацима у функцији истраживања, упоређивања, документовања, одабирања примера и тумачења текста; читање с оловком у руци (писање подсетника за рад на тексту, припремање за анализу текста).

Посебно припремање проученог текста ради увежбавања изражајног читања (тематска и емоционална условљеност ритма, темпо, паузирање и реченички акценат). Увежбавање изражајног читања у функцији убедљивог казивања и рецитовања. Учење напамет и изражајно казивање одломака из епске поезије и прозе и рецитовање неколико лирских песама.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање кратких текстова. Уочавање структуре приче грађене хронолошким редом (увод - почетак приче, ток радње - истицање најважнијих момената, врхунац и завршетак). Препричавање динамичне сцене из епског дела, филма и телевизијске емисије.

Причање о догађајима (хронолошки ток радње) и описивање доживљаја - према сачињеном плану. Причање о измишљеном догађају на основу дате теме - према самостално сачињеном плану, уз консултовање са наставником.

Описивање: једноставног радног поступка; спољашњег и унутрашњег простора; појединости у природи.

Уочавање успешних књижевних портрета и језичко - стилских средстава којима су остварени. Портретисање личности из непосредне околине према сачињеном плану.

Уочавање језичко - стилских средстава у одломцима дескриптивног карактера у лирским и епским делима.

Извештавање; вест; обликовање вести према питањима: ко, шта, када, где, како и зашто.

Усмена и писмена вежбања

Уочавање разлике између говорног и писаног језика.

Комбиновање говорних и правописних вежби - говорна интерпретација интерпункцијских знакова (подизање тона испред запете и испред три тачке, а спуштање испред тачке и тачке и запете).

Ортоепске, граматичке, лексичке и стилске вежбе у усменом и писаном изражавању различитих садржаја (препричавање, причање, описивање, извештавање и др.).

Препричавање динамичне сцене из епског дела, филма, телевизијске емисије - према заједничком плану.

Причање о догађајима (хронолошки ток радње) и описивање доживљаја - по самостално сачињеном плану.

Описивање спољашњег и унутрашњег простора, појединости у природи - по датом плану. Портретисање личности из непосредне околине - према датом плану.

Писмо (међушколско дописивање); општа правила о писму као саставу и облику општења.

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредности.

Лексичке и семантичке вежбе: изнајажње синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и пренесено значење речи.

Синтаксичке и стилске вежбе: састављање и писање реченица према посматраним предметима на слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богађење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености.

Увежбавање технике у изради писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама).

Уочавање пасуса као уже тематске целине и његове композицијско-стилске функције.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка - по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање побољшање верзије састава).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запајају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптереће* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима учили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник *к, г, х* ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичке законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запајају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним увежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоепије** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: *-ч, -ћ, -џ, -љ, -х*, као и *-е* (често отворено). Ученици с неправилним

изговором **-р, -с, -з** упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У настави *граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у умења, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост и стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних и стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *учавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

Сагледавање језичких чињеница (примера) *са разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и учених законитости и правилности.

Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у суцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција књижевних дела. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допуњског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничко и ученичко припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалогском и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушалачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осталих текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавања читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују брзина и економичност читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, подстиче се сазнајни процес, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолози), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује

свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, са циљем да изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилскојезички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу претеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан, "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде повезана са решавањем *проблемских питања* подстакнутих текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају *умесну локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе или следе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототопску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки*

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе: припремање, рад на часу и рад после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје непродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко и методичко з а интерпретације и њено р в а а на њ*

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко опредељење треба да буде превасходна *усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *спољашњих гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући и синтетички чиниоци* могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сјике, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато методолошки и *методички* прилази књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво* уметничко остварење.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичкостилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос и сл.* Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у *току* остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на граматiku с правописом, која нормира и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматички и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се integriше са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе, треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само коњугација и деклинација, него и систем грађења речи (просте, изведене и сложене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложене садржаје: право и пренесено значење речи, синонимiju, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, село, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистички реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ израђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору.

С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образак или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узора конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узора и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектури, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богатењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита. Повремене часови или делови часова, посвећени читању одабраних примера треба, уз

остало, да подстичу за рад на самообразовању те врсте.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно одређење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има се богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поглави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ДОДАТНИ РАД

1. За додатни рад одређују се ученици од IV до VIII разреда изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од IV до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрема, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога-педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. **Програмом рада** обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно култура изражавања, односно филмска или сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари оријентационе програмске садржаје у целини. Битно је да планирани програмски садржаји буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика **може се реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте програмске садржаје додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. Улога наставника у додатном раду је специфична. У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом - психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, непосреднији и ближи него у редовној настави, заснован на узајамном поверењу и поштовању.

7. У додатном раду са ученицима наставник прати и евидентира њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену

стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. **Ученици се самостално опредељују за додатни рад** из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

ГЈУНА ШҚИРЕ

QELLIMET DHE DETYRAT

Elementi kryesor i identitetit individual i cili përbën një nga tiparet themelore të një kombi është gjuha. Procesi i cili asnjëherë nuk përfundon është mësimi i gjuhës, prandaj edhe kërkon përkushtim të madh, sepse ka peshë të veçantë, veçanërisht në shkollë ngase kryen funksion të dyfishtë: si lëndë kryesore mësimore dhe si gjuhë për lëndët e tjera shkollore.

Nëpërmjet të lëndës së gjuhës amtare nxënësit aftësohen të lexojnë tekste të ndryshme, të shprehin drejt dhe qartas me gojë e me shkrim në situata të ndryshme, të mësojnë si të hartojnë tregime, të tregojnë ngjarje, të argumentojnë pikëpamje, qoftë me gojë, qoftë me shkrim, të hartojnë shkrime të argumentuara dhe të marrin pjesë aktive në debate, të përdorin gjuhën e tyre amtare në përputhje me situata konkrete të komunikimit. Thelbin e mësimi të gjuhës amtare në shkollë e përbën formimi i shprehive të përdorimit të gjuhës me gojë dhe me shkrim dhe njohja e modeleve kulturore e estetike të domosdoshme për formimin e tyre kulturor.

Programi i gjuhës shqipe për klasën e pestë është konceptuar, jo vetëm si vazhdimësi e programeve të klasave paraprake, por kryesisht si konceptim e lidhje me programin e klasës së gjashtë të shkollës fillore.

Programi i gjuhës për këtë klasë është organizuar përmes këtyre shkathtësive të komunikimit : dëgjimit, të folurit, leximit dhe shkrimit brenda të cilave janë vendosur tërësisht tematike e në kuadër të tyre përmbajtjet programore dhe rezultatet e pritshme.

Nëpërmjet kësaj lënde, nxënësit pasurojnë fjalorin, mësojnë përdorimin e kategorive gramatikore nëpërmjet shkathtësive gjuhësore, rregullat kryesore të saj dhe drejtshkrimin, mësojnë si të vlerësojnë, të ndërtojnë dhe kultivojnë aftësitë e tyre për të gjykuar. Ajo i vë nxënësit në kontakt me veprat madhore të letërsisë kombëtare dhe botërore që janë në pajtueshmëri me dëshirën, kërkesën dhe moshën e tyre. Duke lexuar, nxënësit fitojnë një përfytyrim fillestar për krijimtarinë letrare dhe periudhën kohore të caktuar.

KLASA E V-të

DETYRAT OPERATIVE

Përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara më parë është qëllimi kryesor i mësimi të gjuhës shqipe në klasën e gjashtë e ato janë:

Zhvillimi i shkathtësive të dëgjimit informativ dhe të dëgjuarit aktiv në grup në kuptimin e marrjes së informatave dhe të mesazheve;

Zhvillimi i kulturës dhe shkathtësive të komunikimit, komunikimin verbal e joverbal;

Zhvillimi i shkathtësive të të folurit aktiv individual e në grup në funksion të përvetësimit të gjuhës standarde dhe të thellojë njohuritë themelore gjuhësore;

Zhvillimi i shkathtësive të të shkruarit funksional dhe të shkruarit subjektiv (vetjak);

Të kuptojë dhe të dallojë të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare e të përvetësojë teknikat e leximit;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës, të leksikut;

Të përvetësojë të shkruarit në funksion të drejtshkrimit dhe të pikësisimit.

Organizimi i përmbajtjes programore

5 orë në javë, 180 orë në vit.

OBJEKTIVAT PROGRAMORE

Nxënësi duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme e të pandryshueshme, tipat dhe llojet e fjalive;

Të kuptojë:

Tekste letrare dhe joletrare;

Fjalët e ndryshueshme dhe pandryshueshme, gjymtyrët kryesore dhe të dytat të fjalisë, fjalitë e përbëra dhe ligjëratën.

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore fonetike e gramatikore;

Njohuritë e fituara mbi modelet e shkrimit;

Njohuritë e fituara mbi modelet e teksteve letrare dhe joletrare.

Të analizojë:

Takste letrare dhe joletrare;

Fjalitë e thjeshta dhe fjalitë e përbëra.

Vlerat, qëndrimet, formimi:

Të menduarit e pavarur për atë që dëgjon, shpreh, lexon dhe shkruan;

Kulturë e sjelljes personale - qëndrimi, sjellja, toleranca, mirëkuptimi;

Komunikimi, vullneti, bashkëpunimi, ndihma reciproke etj.

PËRMBAJTJA PROGRAMORE

Shkathësitë e komunikimit

Të dëgjuarit

Të folurit

Të lexuarit

Të shkruarit

TË DËGJUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

1. Të dëgjuarit informativ;
2. Të dëgjuarit efektiv;
3. Të dëgjuarit e teksteve letrare dhe joletrare;
4. Të dëgjuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
5. Të dëgjuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

II. TË FOLURIT

TËRËSITË TEMATIKE

- II. 1. Të folurit informativ;
- II. 2. Të folurit aktiv në grup;
- II. 3. Të folurit në funksion të teksteve letrare dhe joletrare;
- II. 4. Të folurit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
- II. 5. Të folurit në funksion të zgjerimit të leksikut;
- II. 6. Të folurit joverbal.

III. TË LEXUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

- III. 1. Të lexuarit e teksteve letrare;
- III. 2. Të lexuarit e teksteve joletrare;
- III. 3. Të lexuarit në funksion të teknikave të leximit;
- III. 4. Të lexuarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
- III. 5. Të lexuarit në funksion të zgjerimit të leksikut.

IV. TË SHKRUARIT

TËRËSITË TEMATIKE

- IV. 1. Të shkruarit funksional;
- IV. 2. Të shkruarit personal imagjativ;
- IV. 3. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të gjuhës;
- IV. 4. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të leksikut;
- IV. 5. Të shkruarit në funksion të përvetësimit të drejtshkrimit;
- IV. 6. Të shkruarit në funksion të pikësimit.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDËRPROGRAMORE

Gjuha shqipe është mjet komunikimi për të gjitha lëndët, mirëpo lidhje të drejtpërdrejta vihen me:

Edukatë muzikore;

Edukatë figurative

Edukatë qytetare ose fetare;

Punë dore,

Histori;

Gjuhë joamtare, etj.

Pesha dhe rëndësia e lidhjes ndërlëndore përbën një resurs shumë të favorshëm e ndikues në zhvillimin dhe formimin e tërësishëm të personalitetit të secilit nxënës. Mësimdhënësit duhet të punojnë sa më shumë që është e mundur në realizimin e integritetit ndërlëndor, sepse është shumë edomoshme në këtë kohë të zhvillimit të kompjuterizimit dhe internetit.

Janë të shumta përmbajtjet dhe temat nga fushat e ndryshme që mund të trajtohen, zhvillohen dhe realizohen si pjesë ndërprogramore. Rëndësia e tyre kryesisht përcaktohet nga mundësitë e sigurimit të literaturës dhe peshës që mund të ketë moshë dhe koha e realizimit. Lidhjet ndërprogramore janë kryesisht të fushave si:

- Të drejtat e njeriut - fëmijëve;
- Edukimi shëndetësor;
- Ekologjia dhe mjedisi;
- Barazia gjinore; etj.

UDHËZIME PËR REALIZIMIN E PROGRAMIT

Vendin kryesor në realizimin e përmbajtjes programore e zë metodologjia e mësimdhënies. Mësimdhënësi, gjatë realizimit të procesit mësimor duhet të ketë parasysh strategjinë më efektive, të cilat e mundësojnë mësimin efektiv. Për nxënësit, mësimdhënësi duhet të jetë model në mënyrën e përdorimit të shkathtësive gjuhësore dhe njëherit vëmendja e tij duhet të përqendrohet në disa parime bazë:

Përqëndrimi në komunikimin (shkathësitë e komunikimit) dhe përqëndrimi në gjuhën e gramatizuar;

Përqëndrimi në nxënësin dhe të nxënësit të tij. Në qendër të vëmendjes duhet të jetë nxënësi. Karakterin, përparësitë dhe dobësitë e nxënësit mësuesi duhet të bëjë përpjekje që t'i njohë mirë, ta verifikojë a është tip i mbyllur a i hapur, frikacak apo guximtarë, a merr vetë iniciativë apo duhet të nxitet nga mësuesi etj.

Roli i mësimdhënësit është rol vendimtarë që do të ndihmonte në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies. Kjo do të varet nga planifikimi i orës mësimore: përdorimi i hapësirës në klasë, d.m.th. mënyra e vendosjes së bankave si dhe aktivitetet që zhvillohen në klasë: mënyra e komunikimit, luajtja e roleve, puna në grupe etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi ka për qëllim verifikimin se në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit objektivat e përcaktuara, të identifikojë vështirësitë me të cilat ballafaqohen nxënësit, t'u mundësohet atyre që t'i identifikojnë përparësitë dhe pengesat, si dhe t'u ndihmohet nxënësve në përmirësimin e pikave të dobëta.

Mësimdhënësi në vazhdimësi duhet të vlerësojë:

Njohuritë që kanë fituar nxënësit: në ç`shkallë kanë zotëruar nxënësit fjalorin dhe sa është i aftë nxënësi t'i përdorë shkathtësitë gjuhësore;

Pengesat e nxënësve: vlerësohet shkalla e zotërimit të njohurive me qëllim të eliminimit të pengesave dhe të ndihmës së nxënësve për eliminimin e vështirësive;

Integrimin e njohurive të fituara: vlerësohen aktivitete apo projektet e ndryshme që nxënësit realizojnë jashtë programit shkollor dhe integrimin e këtyre njohurive në situata brenda shkollës.

Gjatë procesit mësimor rëndësi të veçantë do të kenë mënyrat e ndryshme të vlerësimit si:

Vlerësimi nga mësimdhënësi; vlerësimi i drejtpërdrejtë dhe i pandërprerë, përcjellja e vazhdueshme e rezultateve të nxënësve si dhe vlerësimi indirekt me anë të testeve;

Vlerësimi nga nxënësi; gjatë punës në grupe ose gjatë përgjigjeve që japin, nxënësit mund të plotësojnë njëri-tjetrin dhe njëkohësisht vlerësojnë mbi bazën e argumenteve;

Vetëvlerësimi; vlerësimi i vetë nxënësit.

Rëndësi të veçantë gjatë vlerësimit duhet t'i kushtojmë të shprehurit me gojë në vazhdimësi, të shprehurit gojor përmes ndërveprimit si dhe të shprehurit me shkrim:

Të shprehurit gojor për ngjarje, tregime, shpjegime;

Pyetjet dhe përgjigjet;

Iniciativat;

Mendimet e pavarura;

Shqiptimin e fjalëve;

Aktivitete brenda punës në grup;

Radhitja e fjalëve në fjali;

Fjalori (leksiku).

Vërejtje: Arsimitari mund të bëjë zgjedhjen e literaturës shtesë për realizimin e programit.

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

I. TË DËGJUARIT DHE TË FOLURIT

I. Kulturë e të folurit praktikë gjuhësore

Vetja dhe të tjerët, jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth etj.;

Të folurit për informacione të marra nga: mediat(televizioni, radio), shoqëria, interneti etj. ;

Përshkrime, tregime, shpjegime, përmbledhje, lutje, qortime, këshilla, përshtypje, shqetësime dhe dëshira;

II. Tekstet letrare dhe joletrare

Regjistrat e gjuhës;

Analizë e teksteve me karakter edukativ dhe shëndetësor; identifikimi i formave tekstuare: poezi, prozë, tekst dramatik.;

III. Zhvillimi i gjuhës

Të folurit për veten, familjen, rrethin, dikur dhe sot. Praktikimi i përdorimit të foljeve në kohë, në kontekstet e temave përkatëse; përdorimi i drejtë i përemrave; përdorimi i drejtë i tipave kryesore të fjalive;

Gjuha standarde dhe dialektore;

IV. Kulturë e të lexuarit

Leximi me zë- artistik (pjesëmarja në role, recitim, komedi);

Ideja kryesore dhe detajet (lidhjet asociative, krahasimet, kontrastet), zhanret dhe kategoritë letrare: subjekti, kompozicioni, tema, komedia, tragjedia, komentim i teksteve;

V. Zhvillimi i gjuhës

Edukatë shëndetësore, të drejtat e njeriut, barazi gjinore;

Intonacioni në përputhje me shenjat e pikësimit;

Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë;

Parashtesat, prapashtesat dhe mbaresat;

Kohët e thjeshta dhe të përbëra të foljeve dhe kategoritë e tjera të saj- analizë gjuhësore;

Vetja dhe të tjerët, nevojat dhe interesat e tyre, biografia dhe autobiografia, shoqëria jonë dikur dhe sot, njoftime, ftesa, falënderime, urime, përmbledhje, tregime, vjersha, pjesë humoristike, raporte, përshtypje, preferencat;

II. KULTURË E TË SHKRUARIT

I . Kulturë e të shkruarit/ të shkruarit individual

- Ese, raporte, kërkesa, komente, shkrimi deskriptiv (përshkrues), shprehjet e figurshme dhe frazeologjike(kuptimi i parë dhe i figurshëm);
- Rregullat morfologjike, sintaksore dhe leksikore;
- Fjalja foljore dhe jofoljore;
- Tipat kryesore të fjalive (dëftore, pyetëse, nxitëse, dëshirore, thirrmore) dhe format e tyre (pohore, mohore); fjalitë e pavarura kryesore dhe të varura;

- Kryefjala, kallëzuesori i kryefjalës, kundrinori (i drejtë, i zhdrejtë, i zhdrejtë me parafjalë);

- Rrethanori (i vendit, i kohës, i shkakut) si dhe përcaktori dhe ndajshtimi;

- Emri, mbiemri, përemrat vectorë, pyetës, lidhorë, të pacaktuar;

- Format veprorë dhe joveprorë të foljeve; foljet e zgjedhimit të parë e të dytë në mënyrën dëftore, lidhore, habitore, kushtore e urdhërore;

- Formimi i fjalëve të prejardhura(parashtesë, prapashtesë, rënjë) dhe të përbëra; sinonimet, antonimet.

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

ПЕТИ КЛАС

Образователни цели и задачи на обучението по български език са:

- развиване на любов към майчиния език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;
- систематизиране и усвояване на учебния материал, обработен в началния курс;
- теоретично и практично усвояване на фонетичните явления и понятия,
- понататъшно наблягане върху разликите между правописа и правоговора в българския език / несъответствие между броя на звуковете и броя на буквите в отделни случаи/;
- овладяване с нормативната граматика и стилистичните възможности на българския език;
- усвояване на основните граматически понятия: части наречта /видове думи / и граматическите им особености;
- усвояване на простото изречение и частите му;
- упражнения по изразително четене и рецитиране;
- речево общуване в различни речеви ситуации; Прилагане на различни речеви дейности/ представяне, осведомяване, разказване, преразказване, описание, изказване/; подготовка за самостоятелно прилагане на посочените дейности;
- понататъшно развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;
- анализиране структурата на епическата творба, като внимание отделно се отделя на литературните образи;
- откриване на главните мотиви и поетическите картини и техен анализ в епическото произведение;
- създаване на навик у учениците да си служат с различни източници за правилно писане, говорене, обогатяване на речниковия фонд, стилистично разнообразие /правописен, правоговорен, тълковен, синонимен, фразеологичен речници/;
- понататъшно подтикване, участие, творческо обогатяване, развиване и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматическа, журналистическа и др.).

ЕЗИК

Грамматика

Начален преговор по фонетика: Звукове и букви в българския език/ звукове, ДЖ, ДЗ. Ъ, : букви: Щ, Ъ, Ю, Я; словосъчетания: ЙО, БО/. Разлики в правопис и правоговор.

Делитбени основи на гласните: предни, задни; високи, ниски; тесни, широки; закръглени, незакръглени; твърди, меки. Делитбени основи на съгласните: по място на учленение; по начин на учленение; по звучност-беззвучност, по твърдост мекост.

Обеззвучаване на звучните съгласни при изговор

Преглас на съгласните К, Г, Хв Ч, Ж, Щ и в Ц, З, С /първа и втора палатализация/

Промениливо и непромениливо Я. Подвижен и неподвижен Ъ.

Ударението в българския език. Особенности.

Сричка. Видове срички: отворени, затворени; ударени, неударени.

Начален преговор, затвърдяване и разширяване на знанията за:

- Съществително име: граматически особености: видове, род, число, членуване.
- Прилагателно име: граматически особености: видове, род, число, членуване, степенуване.
- Числително име: видове.

- Местоимение: Разпознаване на видове местоимения. Грамматическо и функционално значение на местоименията.

- Глагол. Грамматически категории на глагола: лице, число, време спрежение и вид. Основни глаголни времена

Неизменяеми части на речта. Разпознаване. Грамматическо и функционално значение на неизменяемите части на речта.

Съкращение на думите.

Начален преговор за изречение. Видове изречения по начин на изказване - упражнения.

Видове изречения по състав и граматически строеж - прости и сложни. Строеж на простото изречение - главни части: подлог и сказуемо.

Преговор и затвърдяване на второстепенни части на изречението: пряко и непряко допълнение, определение, обстоятелствено пояснение (за място, време и начин).

ПРАВОПИС

1. Правопис на гласните под ударение и без ударение: правилно писане и изговаряне на краткия член при съществителни имена от м.р.: града /градъ/, часа /часъ/;

2. Правопис на беззвучните и звучни съгласни: а) правопис и изговор на звучните съгласни в края на думите; б) правопис и изговор на беззвучните съгласни в началото и в средата на думите; в) писане на двойно ТТ при същ. имена от ж.р.; г) правопис на форми на съществителни имена в мн.ч.; д) писане на двойно НН при прилагателни имена.

3. Употреба на пунктуационните знаци: точка, удивителен знак, въпросителен знак, многоточие, тире, две точки, кавички.

ЛИТЕРАТУРА

Класно четене

Георги Струмски: Добре дошъл

Стоян Ц. Даскалов: Първото упражнение

Астрид Линдгрен: Пипи - славното момиче

Александър Геров: Сбогом, птичко

Зора Загорска: Вълшебното изворче

Ангел Каралийчев: Жълтената питка

Пею Яворов: Пролет

Елин Пелин: На браздата

Любен Каравелов: Хубава си моя горо

Христо Ботев: На прощаване

Народна приказка: Отмъщението на Хитър Петър

Банчо Банов: Работният кос / басня/

Асен Босев: Кирчо пред съда

Чудомир: Туристи

Извънкласно четене

Елин Пелин: Разкази

Емилиян Станев: Майчина тревога - разкази

Български народни приказки /по избор/

Девойче бело и цървено - народни песни от Босилеградско / по избор/

Вк "Другарче" - четива по избор

Роман за деца от съвременната българска литература, по избор на учителя

Четене

Проучване на текста за изразително четене (тематична и емоционална обособеност на ритъма, темпото, паузите, тембъра на гласа, логическото ударение и паузите в изречението).

Упражняване на изразително четене, убедително разказване и рецитиране, с изразяване на лично мнение пред аудитория.

Научаване наизуст няколко лирични стихотворения и откъси от проза.

Анализ на текста

Насоки за анализ на епическо произведение: тема, идея, композиция.

Анализ на образите от различни позиции: външен вид, действия, мисли и чувства, драматичен сблъсък, психологическо мотивиране на действието, социални условия, етични преценки на постъпките на героите.

Тълкуване формата на изложението (-разказване, -описание, -диалог).

Продължаване на работата за създаване на функционален план на текста с използване на факти от него.

В описателните текстове на повествователната проза се откриват по-важните елементарни картини, техните изразни функции и връзки с други елементи на произведението (действие, образ, ситуация, динамика, чувства). Откриване езиковостилните средства, с които са изобразени картини и подбудени художествени впечатления.

Подтикване на учениците да схванат и усвоят функционалните понятия: стил, картинност, съвест, фантазия, отъждествяване, характерни духовни качества - родолюбие, патриотизъм; творчески преживявания, мнение, становище, причина, последица, тема, поука /идея/; композиция на съчинението, въведение, завръзка, кульминация, развързка, обрат на действието; фантастично, лично, колективно; чест, справедливост, солидарност, почтенност, духовитост, досетливост, любознателност, неизвестно и загадъчно.

Усвояват се следните понятия: основни елементи на поетическото изразяване (епитет, звукоподражание, олицетворение, сравнение); разказване в 1. и 3. лице; **затвърдяват се понятията от началния курс:** стих, куплет, стихотворение; видове стихове, мотив, описателно стихотворение; фабула и нейните елементи: увод, действие, завръзка, конфликт, кульминация, развързка; етична характеристика на образите.

ГОВОРНА И ПИСАНА КУЛТУРА

Говорна култура

Разказване на случки и преживявания (тока на действието да е по хронологичния ред на разказването) по общ и самостоятелен плантезис. Разказване на измислена случка въз основа на дадена тема - по самостоятелен план, съчинен с помощта на преподавателя.

- всекидневно действие (чистене на обувки, приготвяне на закуска, варене на чай);

- външно и вътрешно пространство (селски и градски; пролетен, летен, есенен и зимен пейзаж; моята стая, нашата класна стая, амбулаторията);

- подробности в природата (овощното дърво през пролетта; лозето и парка през есента; полето под снега);

- животните в движение (ято птици, сърни, куче);

- хората в движение (селянина на полето, децата на излет);

Отбелязване на сполучливите литературни портрети и езиковите изрази, чрез които са изобразени. Портрет на личностите от социалната среда (член от семейството, приятел, съученик).

Известяване. Вест - истинска или измислена (село, улица, училище) по въпросите: кой, кога, къде, какво, как и защо.

Преразказване съдържанието на кратки текстове.

Преразказване по избор: динамични сцени от епическо произведение, филм, телевизионна емисия.

Откриване на езиковите и стилни средства в откъси, имащи описателен характер.

Писмена култура

Самостоятелно съставяне на изречения, в които са отразени езиковите и правописни явления.

Въпроси и писмени отговори във връзка с обработен текст, филм или театрално представление. Въпроси и писмени отговори във връзка със събития и случки от всекидневието.

Описание на външно и вътрешно пространство по даден план.

Истинска вест (село, град, училище) - по даден план. По-нататъшна работа за упражняване техниката за съставяне на писмено съчинение (главна част на темата, избор и разпределение на материала, основни елементи на композицията и групиране на материала според композиционните етапи.)

Писмо (междучилищна кореспонденция) общи правила за писане на писмо като вид съчинение и форма на общуване.

Шест домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Четири класни работи /упражнения/ по един час за изработка и по два часа за поправка.

Свободноизбираема програма

ЛИТЕРАТУРА

Учениците да се насочват да разберат характерните белези на литературното произведение - лирическо и епическо: поетичен език, лирически картини, мотиве, главно и второстепенни сюжетни линии, главни и второстепенни герои.

Анализ на подбрано епическо произведение: тема, композиция, образи, език и стил.

Анализ на съвременното литературно произведение - по избор на учениците.

Заучаване наизуст на избрани откъси от различни жанрове.

Разговор върху филм, театрално представление, телевизионна драма (артист, актьорско изкуство, режисора и режисьор, текст и писател, музика и композитор).

Език и говорна и писмена култура

Пряка и непряка реч.

Изменяеми и неизменяеми части на речта - функционалното им значение при общуване. Словообразуване.

Функционалност на члена/членуването в българския език.

Съпоставка между диалекта и книжовния език във фонетично и лексикално отношение. Съставяне на диалектен речник (остарели и диалектни думи).

НАПЪТСТВИЯ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език: граматика и правопис

В езиковото обучение учениците се подготвят за правилно устно и писмено общуване на книжовен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се възприема само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точка на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, във контекста в който се реализира неговата функция. В 1. и 2. клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците

забелязват езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и последователно ще се изучават граматическите съдържания, имайки в предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степенята за обработка, като напътствия на учебната практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забелязване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степенята на програмните изисквания на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология от I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернативата на съгласните к, г, х,, я, учениците

най-напред ще забелязват в строежа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват навици за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат да прилагат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще получават от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начало учениците ще придобиват навици да забелязват основните морфологични категории, например: във II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудио-визуални записи) учениците трябва да придобиват навици, да слушат правилното произношение на думите.

За овладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речевни ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отклонения от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражнения по езиково обучение трябва да са определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност.

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.
- Свързване на езиковото обучение с приключения от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодоляване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Свързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Съществуване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.
- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речевни ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самоотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят техното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речевни ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстове трябва да са познати на учениците, а доколкото неса трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученическия интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре, ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методиката по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по-скоро да се преодолите степените на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост* и *творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикат към свързването на знанията си с комуникативния говор. Една от по-функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава до ежедневните потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива по-практично и интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езикознание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популярни и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.
- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запомнени)^а речевите ситуации
- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учебния материал (ползват се примери от учен текст).
- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.
- Съобщаване и записване на новия урок и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съглеждат.
- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).
- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.
- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.
- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.
- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладения учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).
- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не по-малко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литература* и *извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е разпределена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмираните съдържания, колкото са във възрастните възможности на най-малките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастни групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочел някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в това четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при осъществяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложни мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. нар. вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мръкване), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява извънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастните ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при осъществяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, направят съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв като и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикат към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, рецитиране) на текста, организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-голяма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които са най-вероятно постепенно и осмислено въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено произведение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене от III до VIII клас

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирането. При това качеството на овладяване на поръките е

направо обусловено от качествено четене. Затова различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получават познания и с успех да се насочват в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддържа систематично с постоянно завичаване на изискванията при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците за да се получи високо качество в умението на четенето. Тези упражнения провеждат се по план с преждвременна подготовка от страна и на учителя и на учениците. В своята подготовка учителят предварително подбери отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съответствуват на изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста, учителят завзема дадено становище и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, то процеса на успешно овладяване и разбиране на текста е необходима постъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на непосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се залагаат психическите и езиковостилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделни случаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразителното четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критически да се отнасят към него. На уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспообяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст - метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо- то четене наум с разбиране и допринася за развиване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който четат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране на прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насърчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготовителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците се оспообяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, с с поглед се преминава през текста и чете се с прескачане (междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи, (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспообяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с мотив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е предусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и сравняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще се учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвояването автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да бъде "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и със публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на повторно и насочено четене на цялото произведение или на откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и съждения за литературното произведение ревностно и подробно да изказват с доказателства от самия текст и така да се оспообяват за самостоятелен изказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бъде професионално заснован и реализиран с много инвентивност и изследователска любозитност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бъде пропита с решаване на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживяване. По този начин ще се стимулира любозитството у учениците, съзнателната активност и изследователската дейност; всестранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация в трудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многогласова. Приспособяване на текста във временни, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на необходимите сведения за писателя и възникване на произведението, както и характерни информации, които предхождат на откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представят в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *изследователско, изобретателско* и *творческо* отношение към

литературнохудожественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, с нея се наслаждава и за нея се говори*. Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет, засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения санзибилитет.

Модерната и съвременна организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бъде пасивен слушател, като в дадени моменти ще преподаде "наученият материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературнохудожествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любопитство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват да *забелязва, открива, изследва, преценява и прави заключение*. Ролята на учителя е в това да обмислено помогне на ученика, така че ще го подтиква и насочва при което ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява залаганята на ученика и неговите резултати във всички форми на дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, преживяване и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи в *процеса на проучаване* на литературно-художественото произведение в обучението са *методологическо и методично* засноваване на интерпретацията и нейното развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературнохудожественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде *превъзходна насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за *вътрешно (иманентно) изучаване на художествения текст*, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бъде качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които ѝ поставя и *методиката на обучение по литература*: да бъде оригинална, естетически мотивирана, всестранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретацията осъществяват *единството между анализ и синтез*.

Рамковите определения на *основите на методологическата ориентация* при интерпретацията на литературнохудожественото произведение трябва до голяма степен да бъде насочена *към художествения текст*. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературнохудожественото произведение е да се удовлетвори на изискването - *с изясняването на приетите стойности* да се обхване *произведението изцяло*. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: *художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи* (тема, мотиви, художествени картинки, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) *форми на казване, езиковостилистични постъпки и литературни проблеми*.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойности фактори към които ще бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературнохудожественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода *на всяко литературно-художественото произведение* - до такава степен доколкото то е *автономно, самотитно и неповторимо*

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи към поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания за този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодно тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността на даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в текущите информации по време на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие.

Необходимо е само учениците да се *подтикват* да приведените думи (както и други сходни на тях) *разберат, схванат и да ги приложат* в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие и съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото, ще се проверява дали учениците са добре разбрали и и правилно употребяват думите: *причина, условие, обстановка, поръка, отношение* и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения, ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече *особености, чувства, духовни състояния* на отделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия *не трябва да се ограничават на дадени класове*. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия за този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализацията на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази област ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на ученическата езикова култура е една от найважните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него, където има условие за добра комуникация с цялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говора, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно устроена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, подходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществува езикови названия, които ученикът на тази възраст трябва систематично и

трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т. н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описване (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, ученическата и езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това са говорни упражнения, писмени упражнения (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на ученическото езиково изразяване.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тпр. букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният

подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, които са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на ученическото изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя).

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика, понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всеотранно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подобрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на уводни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуват или самоизброяват. Обаче свободното разказване за някои необикновени, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и тн. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да е предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерят и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците. То е в по-малка или в по-голяма степен застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата е определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подкрепят, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложния процес на описването най-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализируют онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност. Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериери, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването е необходимо по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред устната форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всеотранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно

функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, повторения, систематизация на знания и приложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорене, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане).

ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ

Допълнително обучение се организира за ученици, които поради обективни причини повреме на редовното обучение не успяват да постигнат завидни резултати по дадени програмни области.

В зависимост от утвърдените недостатъци в знанията на учениците преподавателят оформя групи с които провежда допълнително обучение. Например група ученици с недостатъчни знания по четене, по фонетика и правопис, по морфология, по анализ на литературното произведение, по устно и писмено изразяване и под. Въз основа на предишни проучвания за всяка група се съставя отделен план за работа и прилага се дадена форма на работа: самостоятелна, групова, работа с тестове, работа с нагледни средства и под. Тук особено значение имат стимулиращите средства: похвали, награди, положителни бележки.

Допълнителното обучение се провежда в течение на цялата учебна година, т.е. веднага като се забележи, че група ученици не са в състояние да овладеят дадени програмни съдържания. След като овладеят дадени програмни съдържания такива ученици се освобождават от допълнително обучение, но се следят и по-нататък да не изостават в овладяването на учебния материал, като им се дават диференцирани задачи и упражнения.

Свободно-избираема програма

Свободно-избираемата програма /добавъчно обучение/ се организира за ученици от 4. до 8. клас с повишени способности и засилени влечения за обучението по български език, т.е. да разширят и задълбочат знанията по всички или отделни програмни области от редовното обучение. Това са ученици, които проявяват повишено интересование още от първи клас, а същите се следят и наблюдават от учителите и професионалната служба в училището.

Свободно-избираемата програма се провежда с един учебен час седмично в течение на учебната година. Работата с тези ученици не трябва да прекъсва през учебната година. Ако, тъй се работи периодически, трябва през цялата учебна година да се насърчват тези ученици в други форми: индивидуална работа, работа в секции и кържоци.

Свободно-избираемата програма активира и насърча учениците за самостоятелна работа, самообразование, развива тяхната мечта и насърча ги за самостоятелно ползване на различни извори на знания. Под ръководството на учителя учениците в този вид обучение служат си самостоятелно с литературна и нелитературна учебна материя, а своите произведения: усмени, писмени, практически представят на класа, училището и обществеността. Получените знания и умения учениците ползват в редовното си обучение, в секции и кържоци, в участие на конкурси. Същите трябва да бъдат стимулирани с похвали, награди, стипендии.

Забеляване и отделяне на даровити ученици се прави на първо място от учителя по български език и литература, както и от другите преподаватели и от професионалната служба в училището. Учителят прави ориентационна програма за работа с тези ученици. Тя може да не обхваща цялата учебната програма, а само отделни сегменти от дадени области, в зависимост от интересованията на учениците.

Свободно-избираемата програма може да се реализира като индивидуална и групова за един или повече класове. Групите с течение на времето могат да се променят: допълват, намаляват и пр. в зависимост от интересованията на учениците.

Ролята на преподавателя по български език и литература при провеждане на свободноизбираемата програма е специфична. В този процес той има ролята на сътрудник, който професионално насочва работата на отделни ученици или група. Отношенията помежду им са на фона на доверие, разбирателство и уважение.

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

A tantárgy tanításának céljai

Az 5. osztályban a magyar nyelv tanításának célja, hogy a tanulók elemi szinten megismerjék a mai magyar nyelv rendszerét, és a nyelvhasználatban alkalmazzák a megszerzett ismereteket.

Az anyanyelv rendszerét és a nyelvi normákat úgy kell megismertetni a tanulókkal, hogy rendeltetésszerűen tudják alkalmazni nyelvi ismereteiket a kommunikációban, hogy megnyilatkozásaikban kifejelesszük az egyéni mondanivaló (beszámoló, vélemény) és a közösségi élet "párbeszédeibe" (beszélgetés, megbeszélés, vita) való bekapcsolódás a képességét. Tudatosítani kell a tanulóban, hogy a nyelv élő, összefüggő rendszer, melynek elemei egymásra épülnek.

Míndezek helyes alkalmazásához szükségük van arra is, hogy megismerjék azoknak a segédkönyveknek használatát, amelyek a helyesírásban, valamint a választékos kifejezésben eligazítják.

A tanulók a nyelvi változásokat (rövid) irodalmi alkotások elemzésével fedezték fel, ismerjék meg nyelvünk sajátosságait a közmondások, szólások, szállóigék segítségével, s ezáltal tanulják meg ápolni anyanyelvüket, érezzenek felelősséget iránta, de ugyanakkor tisztelik, becsülik mások anyanyelvét is.

A tanulók a mai nyelvhasználatban figyeljenek fel a helytelen megfogalmazásokra (világháló, SMS-nyelv).

Ismerjék meg az információ szerzéséhez legszükségesebb forrásokat (televízió, rádió, nyomtatott sajtó, világháló, kézikönyvek), valamint maguk is kreáljanak: hírt, ismeretterjesztő szöveget.

Míndezekkel az ismeretekkel fejlesztjük a tanulók írásbeli és szóbeli kifejezőkészségét, valamint kialakítjuk annak igényét, hogy felhasználja és alkalmazza azokat az ismereteket, melyeket az irodalom által szerez.

A népköltészeti tananyagának az a célja, hogy a tanulók ismerjék meg a szóbeli irodalmat, a magyar nép sajátos képzeletvilágát, ugyanakkor mutassunk rá a különböző népköltészeti alkotások azonos vagy hasonló elemeire a különböző népek költészetében.

Az irodalmi-népköltészeti, műköltészeti, ismeretterjesztő és publicisztikai művek megismertetésével, értelmezésével, megszerzetetésével, valamint más művészetek (zene, képzőművészet, film) bemutatásával alakítsuk ki a "művészi szép" iránti igényt a tanulóknál.

V. osztály

Operatív (gyakorlati) feladatok

- a nyelvtani szabályok, fogalmak gyakorlat szintjén történi elsajátítása;
- az eddig megszerzett helyesírási ismeretek elmélyítése, és új nyelvtani ismeretek elsajátítása;
- önálló beszámoló, vélemény kialakítása az irodalmi művekről, valamint a gyermeksajtó szövegeiről, gyermekműsorokról, előadásokról;
- önálló véleményalkotás, valamint a nézőpont megvédésének képessége;
- a szótárak és lexikonok használata;
- a népköltészeti és műköltészeti alkotások különböző műfajainak és ezek sajátosságainak megismertetése;
- irodalomelméleti ismeretek bővítése;
- a magyar nép múltjának feltárása irodalmi alkotásokon keresztül;
- a Vajdaságban élő népek és nemzeti kisebbségek irodalmi alkotásainak, szokásainak és hagyományainak megismerése és tisztelése;
- kapcsolat az irodalmi élmények és más művészeti ágak között;
- a beszéd- és íráskészség, valamint az önellenzés fejlesztése.

A TANTERV TARTALMA

I. NYELVTAN (évi óraszám 66)

Az alsó tagozatban tanult nyelvtani tananyag ismétlése (4 óra)

A mondat (14 óra: 4 mondatról+6 bővítmények+4 gyakorlat, ellenőrzés)

Az előző években a mondatok minőségéről, tartalmáról és szerkezetéről tanultak ismétlése és gyakorlása szóban és írásban. Az írásjelek helyes használatának, az egyszerű és összetett mondatnak a felismerése.

A mondat fő részeit, az alanyt és az állítmányt újratárgyalják és elmélyítik, a bővítmények közül pedig a tárgyat, a hely-, idő- és módhatározót, valamint a minőség- és mennyiségjelzőt. Új anyagként dolgozzák fel a birtokos jelzőt.

Gyakorlataikban mondatbővítéseket, mondatműköltéseket végeznek, a szöveget mondatokra tagolják. Gondolataikat írásban és szóban is szabatosan, világosan fogalmazzák meg.

A szavak hangalakja és jelentése és a szavak szerkezete (14 óra: 6 hangalak és jelentés+2gyakorlat, ellenőrzés, 4 szó szerkezet+2 gyakorlás, ellenőrzés)

Az egyjelentésű és többjelentésű szavak felismerése (azonos alakú, rokon értelmű szavak, hangutánzó és hangulatfestő szók, ellentétes jelentésű szavak), a szavak szerkezete (egyszerű és összetett szavak). Helyesírási gyakorlatok a toldalékok megnevezésével (képző, jel, rag). A toldalékok közül csak az alaptípusokat tanulják meg a tanulók.

Képző:

-i, -ság/-ség, -ól/-ő.

Jel:

a közép- és felsőfok jele: -bb, a múlt idő jele: -t, -tt, a többes szám jele: -k, felszólító mód jele: -j, feltételes mód jele: -na/-ne, -ná/-né.

Rag:

tárgy-, birtokos-, idő-, mód- és helyhatározó ragok.

A szótő és toldalék határának felismerése és a kötőhang(zó) megnevezése. Helyesírási gyakorlatok: a toldalékos szavak helyesírására.

A hangok és betűk (24 óra: 8 magánhangzók+8 mássalhangzók+4 gyakorlás+2 helyesírás, ellen.)

A beszédhang keletkezése, a legfontosabb hangképző szervek. Beszédhangjaink és betűink: a magyar ábécé és a betűrend. A hangok felosztása: magánhangzók és mássalhangzók.

A magánhangzókrol: rövid-hosszú, magas-mély magánhangzók.

A magánhangzók illeszkedése, helyesírási és helyes ejtési gyakorlatok.

Mássalhangzók: a rövid-hosszú, zöngés és zöngétlen mássalhangzók felismerése. A mássalhangzók egymás mellé kerülésekor létrejövő hangtani változások-hasonulások (teljes és részleges hasonulás, összeolvadás, rövidülés és kiesés) felismerése a szavakban, ezek felismerése révén a helyesírás megerősítése. Az egység keretén belül a j hang kétféle jelölésére vonatkozó helyesírási gyakorlatok. A magyar helyesírás négy alapelveinek összegző, témazáró ismertetése.

A sajtó (6 óra)

A hír fogalmának és jelentőségének megismerése. A média: nyomtatott sajtó, televízió, rádió, világháló.

A tanulók figyeljék meg a kor technikai fejlődésének nyelvi vetületeit a világhálón, valamint az SMS-ek nyelvét, rövidítéseit.

Félévi és év végi összefoglalások+4 óra

HELYESÍRÁS

A tanulók szerkezetileg helyes mondatokat alkossanak, ismerjék a mondatvégi írásjeleket, valamint az összetett mondatok tagolását.

A magyar helyesírás alapelveit követve gyakorlatokkal erősítsük meg a helyesírásukat.

A szavakhoz helyesen kapcsolják a toldalékokat, különböztessék meg a zöngés és zöngétlen mássalhangzókat. Végezzenek szótőkeresési gyakorlatokat néhány gyakori hasonulás megfigyeltetésével.

Gyakorolják a régies írású tulajdonnevek helyes ejtését és írását, valamint a j hang kétféle jelölését.

Gyakorolják az elválasztás szabályait.

A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el.

NYELVHELYESSÉG

Az egyes mondatfajták helyes kiejtése. A hosszú és rövid hangok (mássalhangzók és magánhangzók) helyes ejtése (gyakorlatok).

Nyelvünk örökségeinek használata szóban és írásban (szólások, közmondások, szállóigék).

II. IRODALOM (évi óraszám: 116 óra)

1.

NÉPKÖLTÉSZET

Kötelező irodalmi olvasmányok

Kórmíves Kelemenné (népballada)

Szent Száva (Jung Károly fordítása)

Tündérszép Ilona és Árgyélus

H. C. Andersen: A teáskanna

Grimm: Holle anyó

Mészöly Miklós: Tréfás mese (műmese)

A világ keletkezése (bibliai történet) - ismeretterjesztő szöveg

Választható irodalmi olvasmányok

Megizentem (népdal) - Bartók Béla gyűjtése

Úgy tetszik, hogy (népdal) - Kodály Zoltán gyűjtése

Mátyás király meg a csókai földesúr / Székké változott Juliska (Penavin Olga gyűjtése)

Fehérlófia

Dömötör Sándor: A mese és a hiedelemvilág kapcsolatáról (részletek)

Az Ezeregyéjszaka legszebb meséiből: Az ökör és a szamár / A halász és a szellem

Pilinszky János: A nap születése (részlet)

A tordai hasadék (népmonda)

A csodaszarvas (monda)

Kata, Bara, Mara (monda)

Kalevala: A világ keletkezése

Daidalosz és Ikarosz (görög mítosz)

2.

PETŐFI SÁNDOR

Kötelező irodalmi olvasmányok

Szülőföldemen

Ilyés Gyula: Petőfi Sándor (részletek, főként diákéveiből)

Arany Lacinak

Arany és Petőfi levelezéséből (részlet)

A négyökrös szekér

Választható irodalmi olvasmányok

Én

István öcsémhez

Két vándor

Disznótorban

Apám mestersége, s az enyém

Reszket a bokor

Pató Pál úr

Szeretlek kedvesem

A természet vadvirága

A márciusi ifjak

Kosztolányi Dezső: Petőfi Sándorka

3.

LÍRAI SZÖVEGEK

Kötelező lírai alkotások:

Kosztolányi Dezső: Mostan színes tintákról álmodom

Fehér Ferenc: Színes vers

Arany János: Családi kör

Weöres Sándor: Ballada három falevélről

Nemes Nagy Ágnes: Tavaszi felhők

Nagy László: Csodafiú-szarvas

Domonkos István: Néha így, néha úgy

Tari István: Amikor a villámnak szaga volt

Választható lírai alkotások:

Domonkos István: Bizonyítványom / S.O.S.
Tóth Árpád: Láng
Kosztolányi Dezső: Nyárfa / Este, este/ Téli alkony
Kerék Imre: Tavasz a pusztán
Kányádi Sándor: Szarvas-ítató
Weöres Sándor: Egérrágtá mese / Fülemlüle
Ingrid Sjöstrand: Ha volna apukám
Mina Jöntti: Szeretnék valakit
Tari István: Ablakomban
Miron Budinszki: Pókok
Dušan Radović: Az állatkert című ciklusból
4.

EPIKAI SZÖVEGEK

Kötelező epikai alkotások:

Tersánszky Józsi Jenő: Ákombákom tanár úr (részlet)
Gárdonyi Géza: Apám
Kányádi Sándor: Kenyérmadár
Karinthy Frigyes: Röhög az egész osztály
Németh István: Faliórák
Lázár Ervin: Szegény Dzsoni és Árnika (részlet)
Móra Ferenc: A család

Csáth Géza: Szombat este

Választható epikai alkotások:

Gyurkovics Tibor: A tanár úr notesza
Paula Fox: Majom-sziget (részlet)
Anne Fine: A kilencedik felhőn (részlet)
Domonkos István: Via Italia! (részlet)
Mimics Zsuzsa: Órásköz 12 (részlet)

Mesejáték:

Benedek Elek: A földesúr és az ördög

5.

HÁZI OLVASMÁNY

Kötelező házi olvasmány:

Petőfi Sándor: János vitéz
Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg
Csorba Béla-Kontra Ferenc: Szélördög és más mesék

Ajánlott házi olvasmány:

Lengyel Dénes: Régi magyar mondák
Volt egyszer egy...
Janikovszky Éva: Égig érő fű
Kántor Zsuzsa: Felvétel indul/ Osztálykép
Astrid Lindgren: Juharfalli Emil/Juharfalli Emil újabb csinyei / Harisnyás Pippi
Mándy Iván: Csutak színre lép / Csutak és a szürke ló
Lázár Ervin: Berzsián és Dideki / Szegény Dzsoni és Árnika
Macskamenyasszony - határon túli magyar népmesék és mondák
Erich Kästner: A repülő osztály / Emil és a detektívek
Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen
Szijj Ferenc: Szuromberek királyfi
Békés Pál: A kétkelkes varázsló
Luis Sachar: Stanley, a szerencse fia
René Goscinny: A kis Nicolas
Jules Verne: Kétévi vakáció

6.

IRODALOMELMÉLETI ISMERETEK:

műköltészet-népköltészet;
rím, ritmus;
szabadvers,
műnemek: líra, epika, dráma;
a párbeszéd;
leírások (táj-, személy-, tárgyleírás);
megszemélyesítés, hasonlat, költői jelző;
az elbeszélés szerkezeti egységei;
a népmese jellemzői;
az írásművek külső formájuk szerint prózai vagy verses alkotások;
műfaji ismeretek: dal, tájleíró költemény, ballada, mese, monda, mítosz,
elbeszélés, regény, levél, mesejáték.

III. KIFEJEZŐKÉSZSÉG

A szóbeli kifejezőképesség fejlesztése

Események és élmények időrendi sorrendben történő elmondása közös, illetve egyéni vázlat alapján. A természetben levő tárgyak és jelenségek, a mozgásában levő állatok és személyek bemutatása.

Sikeresebb irodalmi portrék és a megírásukhoz felhasznált nyelvi kifejezőeszközök észrevétele. A közvetlen környezetből választott egyén bemutatása.

Mondják el a tanulók rövidebb szövegek tartalmát, szem előtt tartva az esemény időrendjét és mozzanatait (bevezetés, a cselekmény kezdete, a cselekménymozzanatok kiemelése, a tetőpont és a befejezés).

A szóbeli elbeszélés gyakorlása: film, tévéadás, sz. abardon választott dinamikus jelenetek elmondása.

A nyelvi-stilisztikai kifejezőeszközök megfigyeltetése a leíró jellegű részletekben (versben és prózában egyaránt).

Az írásbeli kifejezőképesség fejlesztése (kb. 24 óra)

Önálló elbeszélő fogalmazás készítése a tanult nyelvi és helyesírási tudnivalók alkalmazásával, felhasználva az anyaggyűjtés módjait.

Önálló vázlatkészítés elolvasott irodalmi vagy ismeretterjesztő szövegről.

Kérdések és írásbeli válaszok megfogalmazása a tanult olvasmányok, megnézett filmek, színházi előadások, meghallgatott zeneművek alapján.

Szövegszerkesztés: elbeszélés, leírás, levél.

Élménybeszámoló közösen elkészített vázlat alapján, különös tekintettel a párbeszéd helyes alkalmazására.

A leírás gyakorlatása megadott vázlat alapján (a falu télen, az én szobám, a gyümölcsös tavasszal, a rétet).

A fogalmazási ismeretek további gyakorlása (a téma meghatározása, az anyag kiválasztása és elrendezése, a legfontosabb szerkezeti részek megjelölése és az anyag szerkezeti részek szerinti csoportosítása).

Megjegyzés:

Az első és a második félév folyamán a tanulók két-két iskolai dolgozatot írnak (egy órán írják, két órán javítják). A házi feladatok száma fogalmazásból a tanév folyamán 8, melyeket az órán elemeznek.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA-TANTERVI UTASÍTÁS

Az 5. osztályos tanterv magába foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási céljait, operatív feladatait, várható eredményeit. A tanterv különválasztja az irodalom és nyelvtan feladatrendszerét. Ez nem jelenti az egységes kapcsolat gyengítését nyelvtan és irodalom között, csak lehetővé teszi a konkrétabb és részletesebb feladatok ismertetését.

A *nyelvtan* tanítása egy egységes folyamat az általános iskolai tanításban. 5. osztályban folytatjuk az alsó osztályokban szerzett nyelvi ismeretek bővítését és rendszerezését. A nyelvtani meghatározások és helyesírási szabályok megtanítása nem cél, hanem eszköz a tanulók logikus gondolkodásának, szóbeli és írásbeli kifejezőképességének, valamint helyesírási készségének fejlesztésére.

A nyelvtanítás feladatának megvalósítása érdekében szilárd ismereteket kell nyújtanunk a leíró nyelvtan egyes elemeiről és rendszerének alapvető sajátosságairól. Biztosítani kell az ismereteknek készséggé való alakulását. A mondatnak, a szóknak és a hangnak: a nyelv három egységének összevetésével térünk át a beszédhangok részletes feldolgozására.

Az alsó tagozatban elsajátított nyelvtani anyag új ismeretekkel bővül: a mondatnyi ismereteiket a birtokos jelzővel, valamint a módhatározóval egészítjük ki. Szótanból: a szavak hangalakjával és jelentésével részletesebben foglalkozik a tanterv, valamint rendszerezi a toldalékok fajtáit. A hangtani tananyag az eddigi ismeretek rendszerezése mellett, a mássalhangzók egymásra hatásával foglalkozik részletesen. Új tananyagként jelenik meg a sajtó nyelve, amely a medializálódás új útjait tárja fel. A feladatsorok a szabályok, törvényszerűségek önálló felismerését, írásban és beszédben történő helyes használatát kell, hogy elősegítsék. A logikus gondolkodás fejlesztésének elengedhetetlen feltétele, hogy minden absztrakt ismeret szoros kapcsolatban legyen a valósággal. A nyelvet, mint élő, és változó jelenséget vizsgáljuk tanulókkal. A nyelvtan tanításának lényege, a szövegeken történő gyakorlás: a tanulók maguk ismerik fel a szabályokat a példasorok alapján.

A helyesírás szervesen beépül a tananyagba. Ahhoz, hogy a tanulók a készség fokán alkalmazzák a helyesírási szabályokat, szükséges, hogy a helyesírási szempontból legfontosabb fogalmakat biztosan felismerjék. A tanulók folyamatosan gyakorolják az írásjelek helyes használatát, az összetett szavak helyesírását, a toldalékok helyes kapcsolását a szótőhöz, a hangtörvényeken keresztül. A magánhangzók illeszkedése, helyes ejtési- és írási gyakorlatok a hosszú- és rövid magánhangzókánál. A tananyag tovább gyakoroltatja a j hang kétféle jelölését, valamint a régi írású családnevek helyesírását és toldalékolását. A magyar helyesírás alapelvei is megjelennek a gyakorlatok sorában, rámutatásként a szabályokra: kiejtés elve, egyszerűsítés elve, hagyomány elve és a szövelemzés elve.

Az *irodalom* tanterve kétpólusú. Egyrészt a népköltészeti alkotásokat tárgyalja, másrészt a műfaji gazdagságot mutatja be. Az irodalmi olvasmányokat a népköltészet tartja egységben, azzal, hogy a műköltészetet is átszöjűk szólásokkal, közmondásokkal, történetekkel, amelyek népszokásokhoz kapcsolódnak.

Az ajánlott szövegekből a tanár választja ki a feldolgozásra kerülő olvasmányokat, és kiegészítheti más szövegekkel is (mesékkel, elbeszélésekkel, mitológiai szövegekkel, versekkel, dramatizált szövegekkel, amelyek előadásra alkalmasak), ezeket az olvasmányokat javasolhatják a tanulók is. Az ünnepekhez (karácsony, húsvét) kapcsolódó helyi szokások megbeszélése, gyűjtése is szerepeljen a tananyagban. A tanulók általános műveltségének fejlesztése céljából lényeges más tárgyak kapcsolása a néprajzi tananyaghoz (történelem, képző- és zeneművészet, informatika-ismeretszerzés), valamint az interaktív oktatás kialakítása az iskola és más intézmények között (múzeumlátogatás, kiállítások és színházi előadások megtekintése, jelenlét a település kulturális életében).

A népköltészeti olvasmányokat követően Petőfi Sándor műveivel foglalkozik a tanterv részletesebben. Az a célja a sokoldalú bemutatásnak, hogy a tanulók ne csak egy alkotáson keresztül ismerjék meg irodalmunk kiemelkedő alkotóit, hanem műveik olvasásával egy képet tudjanak kialakítani róluk.

A lírai művek sokszínűsége lehetővé teszi a verstani ismeretek gazdagítását: a rím, szabad vers, leírások, megszemélyesítés, hasonlat, költői jelző, a versforma, a dal, a tájleíró költemény.

Az epikus alkotások egyrészt a kifejező olvasás, a tartalommesélés céljait szolgálják, másrészt a párbeszéd, a leírások, az elbeszélés szerkezeti egységeinek megismertetését, valamint a különböző műfaji formák felismerését: mese, monda, mítosz, regény, elbeszélés, levél, mesejáték.

Az irodalmi tananyag gazdag szövegtára, nem kötelezi a tanárt minden alkotás elemzésére, de olvasásra, ismeretszerzésre mindenképp ajánlott. Ez az alapvető készség befolyásolja a tanulók előrehaladását minden tantárgyban. A tanterv olvasmányai törzs- és kiegészítő anyagokra tagozódnak. A törzsanyag a kötelezően feldolgozandó műveket tartalmazza; a kiegészítő anyag olyan szemelvényeket, amelyek tanításáról vagy elhagyásáról, illetőleg más kiegészítő anyaggal való helyettesítéséről a tanár dönt. Ugyanez a helyzet az ajánlott olvasmányok esetében is. A tanárnak a tanmenet megtervezésekor ahhoz is joga van, hogy a tantervben szereplő ajánlott olvasmányok némelyike helyett másokat javasoljon elolvasásra. Az is kívánatos, hogy a kiegészítő anyagból, mind az ajánlott olvasmányok köréből a tanuló saját ízlése, érdeklődése szerint is választhasson. A szövegek megbeszélésében, elemzésében erősen építenünk kell a gyerekek fantáziatévékenységére, lehetőséget kell nyújtanunk szemléletes képek felidézésére, a történetek dramatizálására, folytatására, a cselekmény alkotó továbbpergetésére.

A tanítási órákon változatos formában gyakoroltassuk az olvasást, legyen szerves része a művek feldolgozásának, végeztessünk válogató olvasást, az órák összefoglaló részében is gyakoroltassunk. A tanuló tudja magyarázni a világos szerkezetű olvasmányok cselekményének előzményeit és következményeit, tudjon összehasonlítani több hasonló tartalmú alkotást. Mondjon véleményt a szereplők viselkedéséről és indokolja tetteiket. A szövegeken fel kell ismernie a tanult irodalomelméleti ismereteket.

Az íráskészség fejlesztése szintén folytatódik az 5. osztályban. Az írásbeli dolgozatokon kívül fogalmazásokat íratunk a tanulókkal, amelyekben az önálló véleményformálásra, egyéni látásmód kialakítására törekszünk. Az elbeszélő fogalmazás mellett ajánlatos gyakoroltatni a jellemzést és a leíró fogalmazást is. Ezekre (jellemek, leírások) külön rámutatunk az irodalmi alkotások elemzése során. A tanulókkal megismertetjük a vázlatkészítést, valamint az irodalmi kézikönyvek tartalmát és használatát.

Várható eredmények:

- a tanuló az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, lényegi tartalmát el tudja mondani néhány mondatban összefoglalva,
- véleményt tud nyilvánítani a látottakról, halottakról, olvasottakról,
- nyelvhasználatában (írásban és szóban) következetesen alkalmazza a megismert nyelvtani szabályokat,
- a tanuló ismeri az információk szerzéséhez szükséges forrásokat,
- a tanuló felismeri a népköltészeti alkotásokat és ezek jelentőségét nemzeti történelmünk alakulásában,
- meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokat formájuk és műnemük szerint, valamint a tanult műfajok jellemzőit,
- a tanuló maga is aktívan részt vesz az alkotás folyamatában (elemzésével, gyűjtéssel, párbeszédbe való bekapcsolódással, véleményének nyilvánításával, fogalmazásával).

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

LIMBA ROMÂNĂ

Scopul activității instructive în clasa a V-a este însușirea limbii române literare, cunoașterea și sesizarea valorilor artistice în creațiile literare în limba română, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, dezvoltarea capacității de exprimare, orală și scrisă a ideilor din operele literare și din conversația cotidiană.

CLASA V-A

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a V-a elevii trebuie:

- să respecte regulile de punctuație și accentuarea în citire
- să aplice regulile de ortografie în scris
- să scrie citeț și corect după dictare și în compuneri
- să exprime corect mesajul citit
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut cu ajutorul dicționarului
- să identifice informațiile esențiale și detaliile dintr-un mesaj oral
- să construiască propoziții corecte din punct de vedere gramatical
- să cunoască părțile de vorbire flexibile și neflexibile
- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi
- să respecte metodologia lucrărilor scrise
- să observe și să explice legăturile de cauză-consecință și prin concluzii personale să facă analiza textelor în diferite situații
- să dezvolte posibilitatea de a remarca și explica unele emoții și motivații în operele literare

LITERATURA

Lectură școlară

Vasile Alecsandri: Sfârșit de toamnă

Alexandru Vlahuță: Din copilărie

Poezii populare

Edmondo de Amicis: Micul hoinar (fragment)

Emil Gârleanu: Gândăcelul

Ionel Teodoreanu: Hotarul nestatomic (fragment)

Nicolae Labiș: Fulg

Barbu Ștefănescu Delavrancea: Bunica

Mihail Sadoveanu: Domnul Trandafir

Mihai Eminescu: Revedere

Miorița

Panaït Cerna: Cântec de martie

Ero de pe lumea cealaltă - snoavă populară sârbă

Proverbe, zicători și ghicitori, poezii ocazionale, obiceiuri

Petre Ispirescu: Judecata vulpii

George Coșbuc: Concert de primăvară

Ioan Slavici: Zâna-zorilor

Ion Luca Caragiale: D-I Goe

Oscar Wilde: Prințul fericit

Dušan Radović: Căpitanul John Peoplefox (fragment)

Grigore Alexandrescu: Boul și vițelul

Mihai Eminescu: Colinde, colinde

Alexandru Mitru: Legendele Olimpului (fragment)

Literatura din Voivodina

Șt. O. Iosif: Doina

Lectură

G. Topârceanu: Poezii. E. Gârleanu: Povestiri

Mihail Sadoveanu: Dumbrava minunată

Petre Ispirescu: Culegere de basme

Selecție din literatura universală

Selecție din literatura populară a românilor

LIMBA (gramatică, ortografie)

Repetarea și consolidarea materiei din clasa a IV-a.

Sunetul și litera. Sunetele limbii române. Silaba.

Vocabularul limbii române. Cuvântul ca unitate de bază. Formarea cuvintelor: rădăcină, temă, terminație. Familia lexicală. Sinonimele și antonimele-actualizare.

Substantivul. Substantivele comune și proprii. Genul. Numărul.

Articolul. Articolul hotărât și articolul nehotărât.

Cazurile substantivului și funcția sintactică.

Nominativ. Genitiv. Articolul posesiv-genitiv. Dativ. Acuzativ. Prepoziția și rolul ei în exprimarea acuzativului. Prepozițiile simple și compuse. Vocativul.

Declinarea substantivelor comune și proprii cu articol hotărât și nehotărât.

Adjectivul ca determinant al substantivului.

Adjectivele variabile și invariabile. Acordul cu substantivul în gen, număr și caz.

Pronumele și numeralul ca substituți ai substantivului.

Pronumele personal și categoriile lui gramaticale (persoană, gen, număr, caz)

Formele accentuate și neaccentuate ale pronumelui personal.

Pronumele personal de politețe.

Numeralul cardinal și ordinal.

Verbul. Categoriile gramaticale ale verbului: timpul, persoana, numărul, modul.

Conjugarea. Modurile personale și modurile nepersonale ale verbului.

Timpurile modului indicativ: prezent, imperfect, perfect compus, viitor.

Verbele auxiliare: a fi, a avea, a vrea (a voi).

Părțile de vorbire neflexibile. Adverbul - de loc, timp, mod. Conjuncția și rolul ei în comunicare. Prepoziția. Interjecția. Tipuri de interjecții.

Sintaxa propoziției. Părțile propoziției. Propoziția simplă și dezvoltată. Transformarea propoziției simple în propoziție dezvoltată. Subiectul. Subiectul exprimat prin substantive și pronume. Subiectul multiplu. Predicatul. Predicatul verbal exprimat prin verbe la moduri personale. Atributul. Atributul adjectival și substantival. Complementul. Complementul direct și indirect.

Sintaxa frazei. Fraza - noțiuni generale. Propoziția principală. Propoziția secundară - noțiuni generale. Delimitarea propozițiilor dintr-o frază.

Noțiuni de ortografie. Despărțirea cuvintelor în silabe. Scrierea corectă a formelor neaccentuate ale pronumelui personal în cadrul paradigmei verbale a perfectului compus. Scrierea corectă a pronumelor negative. Folosirea corectă a ortogramelor: într-o, într-un, dintr-o, dintr-un. Folosirea corectă a adverbului de negație nu (n-). Semnele de punctuație (actualizare).

CITIRE

Exersarea citirii expresive și emotive, recitarea convingătoare și exprimarea opiniei personale în fața clasei.

Memorarea câtorva poezii lirice și fragmente din poezia epică și proză.

ANALIZA TEXTULUI

Analiza operelor epice: observarea și explicarea motivelor esențiale, funcția lor în compoziție și analiza personajelor și a mesajelor.

Identificarea secvențelor descriptive, narative și dialogate dintr-un text.

Analiza și identificarea personajelor, principale și secundare.

Descoperirea funcțiilor expresive și legătura lor cu alte elemente ale operei literare (acțiunea, personajul, conflictul).

Descoperirea mijloacelor de limbă și stil cu ajutorul cărora sunt realizate imaginile poetice și create impresiile artistice.

Transformarea planului simplu în plan dezvoltat.

Noțiuni literare

Opera literară. Portretul literar. Narațiunea, descrierea, dialogul.

Epitetul. Comparația și enunțația. Repetiția. Personificarea.

Schița. Snoava.

Noțiuni din literatura populară.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Reproducerea conținutului unui text literar. Povestirea prin analogie.

Povestirea unor întâmplări și descrierea evenimentelor imaginate.

Observarea mijloacelor de limbă și stil în fragmentele din textele cu caracter descriptiv (în versuri și proză).

Identificarea noțiunilor de teorie literară.

Analiza trăsăturilor fizice și morale ale personajelor literare.

Discuții pe marginea textelor literare și a subiectelor libere prin menționarea timpului, locului și modului de desfășurare a acțiunii.

Stabilirea ideilor în jurul cărora se organizează o temă dată. Prezentarea și comentarea succintă a unor texte literare. Determinarea sensului unor cuvinte și explicarea orală a semnificației acestora în diferite contexte. Alcătuirea unor familii sau câmpuri lexicale prin jocuri asociativ-verbale. Exerciții de însușire și definirea noțiunilor - prin activități în ateliere.

Utilizarea corectă a limbii literare în comunicarea orală.

Activități de delimitare a ideilor principale de cele secundare în textul literar.

Diferențierea esențialului de elementele de detaliu.

Exerciții de rostire corectă a cuvintelor cu probleme de accentuare.

Transformarea propozițiilor simple în propoziții dezvoltate.

Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă.

Exprimarea opiniilor personale și justificarea acestora în funcție de context.

Folosirea selectivă a cuvintelor dintr-un câmp lexical în baza unei teme propuse.

Exprimarea în scris

Dictări libere și de control.

Compunerea (narațiunea, descrierea, portretul).

Îmbinarea diferitelor forme de expunere (povestire, descriere și dialog) în compunerile elevilor pe teme libere și teme date.

Exersarea alcătuirii unei compuneri: stabilirea temei, selectarea și repartizarea materiei; elementele de bază ale compoziției, gruparea materiei alese pe etape, scrierea compunerii, corectarea compunerii din punct de vedere al limbii și ortografiei.

Exerciții de transformare a vorbirii directe în vorbirea indirectă.

Exerciții de ortografie.

Scrisoarea, scrisoarea electronică; jurnalul personal.

Șase teme pentru acasă și analiza lor la oră.

Patru lucrări scrise (o oră pentru scriere și o oră pentru corectare).

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Metodele tradiționale de realizare a programei pentru Limba română ca limbă maternă se prezintă în forma unei succesiuni de etape clar delimitate.

În domeniul literaturii se propun două activități complementare: citirea la nivel de receptare și scrierea pomind de la regulile ortografice însușite pe parcursul anilor de frecventare a acestei discipline de învățământ. Prezentarea explicită a acestor reguli și însușirea lor, precum și înțelegerea corectă a textului poetic, în proză și dramatic de către elevi contribuie la realizarea unor tehnici eficiente de exprimare clară și logică în limba română.

În domeniul limbii se pune accent pe evaluarea posibilităților de exprimare prin introducerea expresiilor și cuvintelor noi în vocabularul activ al elevilor și prin folosirea cuvintelor cu valoare sinonimică. Mesajul pe care elevul îl va comunica în limba română trebuie să fie bazat pe structurile lingvistice în spiritul limbii române, determinate de gândirea în această limbă.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza unei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat asupra îmbogățirii fondului lexical și lărgirii conținutului semantic al cuvântului.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

РУСКИ ЈАЗИК

Циљ

Циљ воспитно-образовнеј работи то овладоване з руским литературним јазиком; преучоване књижевности на тим јазу; оспособоване шкољарох за усне и писмене висловјоване, комуникацију и творене, а тиж так доживјоване, спознаване обачоване вредносних књижовних, уметничких и других витворењох култури; здобуване основних понјачох о јазикох књижовносцох и културох народох и народносцох; упознаване репрезентативних ділох шветовей књижовности примераних возросту шкољарох; будоване свједомосци о улоги јазика и књижовности у повязовану народох и їх културох; розвиване и пестоване позитивного становиска шкољарох гју јазиком, културному скарбу, шлебодолобивим традицијом својого и других народох, розвиване свједомосци о повязаносци, сотрудніцтву и заедніцким животу рижних народох и народносцох; розвиване свједомосци о јазу и јазичней толеранцији; ширене духовних горизонтох и розвиване критичкого думаня и творчих способносцох; розвиване тирвацого

інтересованя за язык и кнїжвносц; воспитованє школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гумани зма, солидарносци и толеранциї.

Задатки:

- поступне и снстематичне упознаванє руского литературного языка у розличних видох його усного и писаного хаснованя;
- пестованє култури усного и писаного висловйованя; - оспособйованє школярох же би ше, успишно служели з руским языком у рижних комуникацийних ситуацийох (у улоги приповедача, слухача, собешедніка и читателя);
- уводзене школярох до самостойного читаня и анализованя текста,
- розвиванє интересованя и тирвацїх навикнуцох на читанє кнїжовних ділох; пестованє уметніцкогo сензибилитету и любви гу уметносци; оспособйованє школярох за самостойне хаснованє библиотекох и жридлох информацийох;
- усвойованє основних теорийних поняцох зоз подруча языка и кнїжвносци, уводзене до розуменя кнїжовного діла, порушованє школярох на самостойне творене.

ПІЯТА КЛАСА

ЯЗИК

Фонетика

Гласи. Вокали и консонанти; вокали по вертикалней и горизонталней линїї; подзелєне консонантох по дзвонкосци; подзелєне по месце и способе твореня.

Розлика у вигваряню медзи рускими препречними (експлозивними)

консонантами *дь, ть* и сербскими африкатами *ђ, ћ*. Вигваряне гарлового консонанта *г* як *х* у мишаних штредкох.

Виєдначованє консонантох по дзвонкосци.

Синтакса

Просте виречене. Субект и предикат.

Вязи словох у виреченю: согласованє (конгренция) и управянє (рекция).

Преширене виречене. Субект, предикат, субектова и предикатова група словох; атрибут, обект, додаток за место, час, способ, причину, меру, количество. Апозиция.

Єднчленово виреченя: безсубектово и номинативни.

Нагласка у виреченю.

Зложене виречене. Поняце и препознаванє.

Творене словох

Корень, основа, префикси, суфикси. Приклади виведзених и зложених словох.

Правопис

Повторйованє и утвердзованє знаньох з предходних класох.

Правописни правила характеристични за наставну материю з граматики у тей класи.

Писанє слова "не" ведно и окреме.

Писанє назвох организацийох и їх орґанох и целох.

Привикованє школярох на порядне хаснованє правопису и правописного словника.

КНІЖВНОСЦ

Школска лектира

И. Андрич, Мости

М. Винай, Красни валалчик мой

И.Г.Ковачевич, Дай ми руку свою

С. Ерделї, Дуб

М. Канюх, Пчолка Смолка

М.М. Кочиш, Летні вечар

М.М. Кочиш, Владко ше веже на госцину

Вл.Кочиш, На струнох гушлї

М. Ковач, Била кобула

М. Колошнїяї, Здогадованє на войну

Г. Костельник, Моя писня

Дж. Лондон, Били кловак

М. Майтенї, Незвичайни дарунок

Г. Надь, Чи ши чул, сину

М. Павлович, Єст єдна нїтка

М. Рамач, Држжка на салаш

Д. Тадиянович, Високи жовти жита

Ш. Чакан, Стари и млади вовк

Рус. нар. прип. Побожни шестри

Рус. нар. прип. Хто шме єсц на лежацо

Рус.нар. Младосц преходзи

Укр. нар.дума, Козак Голота

Рус.нар.прип.Здогадлїви скравец

Серб.нар. Еро з гевтого швета

М. Скубан, Шамла

Домашня лектира

Р. Киплинг, Кнїжка о джунгли

И.Г.Ковачевич, Тисяч радосци

Вибор поез. за дзеци на руским языку

Вибор прози за дзеци на руским языку

Обробок лектури

Замерковйованє основних розликох медзи усну (народну) творчосцу и уметніцку кнїжвносцу. Епска писня.

Поняце приповедања и описованя.

Тема и мотив. Замерковйованє, розуменє и толкованє основних мотивох.

Поняце о плану діла. Вязи медзи часцями текста. Основни етапи у композициї епского діла.

Обачованє технїки формованя подобох: опис вонкашнього випатрунку, писательов коментар, характерни ознаки подоби.

Толкованє язично-стильских средствох з котрима формовани слики и виволани уметніцки упечатки у лирскей писнї.

Замерковйованє лирских поетичних сликох витворених зоз епитетом, поровняньом, персонификацию и ономатопою.

Розликованє и толкованє пренешеного значеня словох словоох, виразох и фразох.

Композиция лирскей писнї, файти стильох и мотиви.

Характеристики драмского текста и диалогу як його основней прикмети.

Читане

Окремне преучоване текста як подлоги за виразне читане (тематска и емоционална условеносц ритма, темпа, павзи, фарби гласа, наглашки у виреченю, интонації). Вежбане читаня у себе з прецизним и напредок познатим задатком (вигледоване, поровноване, документоване, виберане прикладу, гледане аргументації, писане здогадніка, рихтане за анализу текста).

Поняца

Усвоюю ше шлїдуюци поняца: вокали и консонанти (подзелене и пременки); просте, преширене и зложене виреченє (главни члени и додатки); корень, основа, префикс, суфикс, зложене слово; усна традиция и уметніцка кнїжовносц, приповедане, описоване, тема, мотив, композиция, характерни ознаки подоби, лирска слика, стилски висловни средства котри наведзени, пренешене значене, драма.

КУЛТУРА ВИСЛОВИВАНЯ

Усне висловиване

Приповедане о збуваньох и дожицях (цек дії спрам рядошлїду збуваньох), спрам самостойно або заеднічки направеного плану у виду тезох. Приповедане видуманого дожица на основи задатеї теми - спрам самостойно направеного плана приповеданя.

Описоване вонкашнього и нукашнього простору, поєдиносцях у природи, людзох и животиных у рушаню и мированю з наглашку на їх виразних прикметох и деталяох.

Описоване цека роботи, вагалского и городского пейзажу и рижних рочних часцях, микро простору и вельких обектах (пошта, амбуланта, станїца и под.)

Замерковиване кнїжовних портретох и виразох котри похасновани у конструкції виреченя. Портрет особи котру школяр добре позна.

Информоване - вистка (правдива и видумана) спрам основних пейцях правилох.

Преприкладоване змісту текстох, обачоване структури приповедки и хронології збуваньох (увод, початок, цек, кульминация, закончене - наглашоване найважнейших хвилькох).

Виборне преприповедоване: динамични сцени у прозним діту, филму, емисії.

Обачоване язично-стильских средствох и виривкох виразно дескриптивного характеру.

Култура справованя през бешеду. Характеристични вирази за виражоване дзеки, намири, жаданя, процивеня, не складаня.

Писане висловиване

Самостойне составяне виреченьох зох характеристичними язичними и правописними зявеньями.

Питаня и писани одвити у вязи з обробеним текстом, филмом, театралну представу, слухану мизику и под.

Питаня и писани одвити у вязи зох збуваньями и дожицями з каждодньового живота.

Приповедане (у писаней форми) спрам тезох и направеного плана, водзаци рахунку о композиції цалого составу.

Описоване вонкашнього и нукашнього простору и поєдиносцях з природи (як у усним висловиваню).

Правдива вистка (спрам правилох за писане вистки). Дальша работа на усовершованю технїки писаного составу (чежиско теми, вибор и розпорядок поєдиносцях, основни елементи композиції и груповане поєдиносцях спрам композиційних етапох).

Обачоване и хасноване пасуса як меншей єдинки и його композиційно-стильски функції.

Писмо - общи правила о писаню писма як составу и як форми комуникації. Осем домашнї писани состави и їх анализа на години.

Штири писмени задатки (єдна година за писане и два за виправок).

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРИВАНЕ ПРОГРАМА РУСКОГО ЯЗИКА

Пията класа то перша класа после заокруженя цалосци познаваня языка и здобуваня знаньох о языке после початних штирох класох. У ткв. школяр здобул не лем основну писменосц на мацеринским языке але треба здобуц и основни спознаня о языке як систему на таки способ же прешол цалу вертикалу граматичних знаньох од фонетики по синтаксу на уровню препознаваня по програмских цалосцях. Програм пре потреби преглядосци структуровани по програмских цалосцях - граматика, правопис, школска и домашня лектира и култура усного и писменого висловиваня - але ше подроумюе же ше языку приступа як интегралному и цалосному систему и множеству знаньох. Програм затримал добри елементи конципованя по концентричних кругох як и добри елементи конципованя по вертикали та их обєдинени тримаме за ткв. спирални систем або структуру програма. Програм каждей, та и пиятей класи, составени на принципу спиралї. Пията класа, гоч кельо нам ше видзи же основна школа то континуитет осем класох, то заш лем перша гарадича отвераня новой спиралї. Преробени програм пиятей класи предвидзує лем преширене концентричного круга ученя синтакси дзе ше уча и утвердзую елементи синтакси, од простого виреченя по зложене, без дефиниційох але утемелено у реалних знаньох школярох як препознаванє елементох. Конститує ше спознанє о виреченю як найменшей єдинки комуникації. Обачую ше состоїни елементи преширеного виреченя на котри треба обрациц окремну увагу праве прето же тоти елементи постаню або буду прерастац до зависних виреченьох у зложеним виреченю. У реалней наставней пракси скорейших рокох у програму у истей класи була и морфология на уровню препознаваня и менованя файтох словох и порядне приходзело до заменьованя поняцях напр. меновника и субекта, дієслова и предиката. З тима вименками препознаванє файтох словох зохабене у швартей класи а пията класа у цалосци охабена ученю синтакси.

Вибор кнїжовних ділох направени по принципу функційох, цо значи же треба же би одвитовал поглядованьом за здобуванє поняцях и кнїжовного искусства, же би бул у систему вредносцях розумлївих и инспируюцих за одредзени возраст, як и же би одвитовал на першествену а то значи естетичну функцию кнїжовного діла. Шлицки наслови кнїжовних ділох виберани спрам наведзених функційох а зох репрезентативних антологїйох кнїжовносци за дзеци.

Култура усного и писменого висловиваня на уж узвичаєним уровню розуменя и комуникативней функції языка, а подроумюе ше работа наставника з хаснованьом таких методох котри звекшую комуникативни компетенції школяра.

СЛОВАЧКИ JEZIK

SLOVENSKÝ JAZYK

Predmet slovenský jazyk ako materinský jazyk sa v základnej škole vo Vojvodine vyučuje v zhode s demografickým rozmiestnením príslušníkov slovenskej menšiny. Je to buď v školách so slovenským vyučovacím jazykom, alebo iba ako učebný predmet v školách so srbským vyučovacím jazykom. Pokiaľ ide o školy so slovenským vyučovacím jazykom, môže to byť úplná základná škola, alebo iba 1. stupeň základnej školy. Slovenský jazyk ako učebný predmet sa vyučuje v školách so srbským jazykom buď iba na 1. stupni a v ďalšom školení nepokračuje, alebo je možnosť vyučovania slovenského jazyka aj na 2. stupni.

Celkove vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka prebieha vo vojvodinskom prostredí za inakších okolností než v materskom národnom spoločenstve. Skutočnosť, že v našom prostredí je slovenský jazyk materinským jazykom etnickej menšiny, určuje aj špecifické východiská a ciele a obsah vyučovania tohto učebného predmetu. Základnými špecifickými východiskami, podľa ktorých sa koncipuje vyučovanie slovenského jazyka sú: 1. slovenský jazyk sa v podmienkach etnickej menšiny enklávneho typu vyvíja v odlúčenosti od materského jazykového spoločenstva; 2. slovenská menšina vo Vojvodine neobýva kompaktné územie, ale je rozmiestnená v podobe etnických, a teda i jazykových ostrovov v prostredí, kde má dominantné postavenie srbský jazyk; 3. mladé generácie príslušníkov slovenskej menšiny sa od začiatku formujú ako bilingvisti, pričom od funkcie slovenského i srbského jazyka v ich živote závisí, ktorý jazyk má prevahu; 4. vyučovanie slovenského jazyka ako materinského jazyka príslušníkov slovenskej menšiny je pevne včlenené do celkového štátneho systému školstva, čo znamená, že vedľa slovenčiny sa povinne vyučuje tiež srbský jazyk a že na tej istej škole môžu vedľa slovenských

tried byť aj srbské triedy; 5. v podmienkach bilingvizmu a bez prirodzeného kontaktu so živým slovenským jazykom jazyková kompetencia v slovenčine je u našich žiakov v rozličnej miere oslabená; 6. učitelia slovenského jazyka a ostatných učebných predmetov ako členovia menšinového jazykového spoločenstva sú práve tak bilingvistami, takže aj ich jazykové vedomie je spravidla v rozličnej miere oslabené.

Ciele a obsah vyučovania predmetu slovenský jazyk sú vo všetkých prípadoch v zásade identické, ibaže v praxi sa maximálne prihliada na konkrétnu situáciu v konkrétnom slovenskom prostredí. Konkrétnej situácii sa prispôbuje aj sám proces vyučovania.

Vyučovanie slovenského jazyka v menšinovom slovenskom jazykovom spoločenstve nemá také pevné rámce, a teda ani také pevné ciele, ako je to v národnom spoločenstve. Má byť prispôbené podmienkam konkrétnej školy a v tom istom ročníku má byť diferencované so zreteľom na individuálne jazykové a intelektové predpoklady žiakov. Celkovo platí didaktická požiadavka viesť žiakov k tomu, aby poznanie slovenského jazyka chápali ako súčasť svojej etnickej príslušnosti a nie ako osobitnú záťaž.

Aj napriek špecifickej jazykovej situácii vyučovanie slovenčiny ako materinského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov pozitívny vzťah k slovenskému jazyku, posilňovať vedomie o našej príslušnosti k slovenskému národnému spoločenstvu a v tom kontexte aj o príslušnosti k slovenskej menšine vo Vojvodine. Pri oboznamovaní sa so slovenským jazykom, pri rozširovaní schopnosti komunikovať po slovensky ústne i písomne žiaci získavajú vedomosti o slovenskom jazyku a prostredníctvom týchto vedomostí nadobúdajú aj schopnosť uplatňovať ich vo vlastnej myšlienkovvej činnosti. Na školách so slovenským vyučovacím jazykom sa takto vytvárajú predpoklady aj na spoľahlivé jazykové zvládnutie ostatných učebných predmetov.

V podmienkach dvojazykovosti vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ pestovať u žiakov úctu k obom jazykom: k slovenskému jazyku, ktorý nás spája so slovenským národom a s celkovou slovenskou kultúrou, a k srbskému jazyku, ktorý nám umožňuje prirodzený kontakt s prostredím, v ktorom existujeme ako etnická menšina, ako aj s celkovou kultúrou, ktorú nám sprostredkúva srbský jazyk. Vyučovanie slovenského jazyka má okrem toho za cieľ i výchovu žiakov v duchu tolerancie k materinskému jazyku aj ostatných menšinových spoločenstiev v našom prostredí. Celkovo žiakov vedieme k tomu, aby svoju schopnosť používať na dorozumievanie striedavo dva jazyky považovali za osobitnú výhodu a nie za prameň jazykovej neistoty.

V našich bilingvistických podmienkach vyučovanie slovenského jazyka má za cieľ nielen učiť o slovenskom jazyku, ale aj sám jazyk. Má tiež posilniť slovenské jazykové povedomie žiakov a vytvoriť u nich základné predpoklady na odlišenie prvkov slovenského a srbského jazyka. Z týchto základných cieľov vyučovania slovenského jazyka vyplývajú potom i čiastkové ciele, ktoré majú žiaci dosiahnuť.

Slovenský jazyk pre 2. stupeň základnej školy

Učebný predmet slovenský jazyk má v školách s vyučovacím jazykom slovenským vo Vojvodine ústredné miesto, lebo vytvára predpoklady na zvládnutie ostatných predmetov. Toto tvrdenie je univerzálne - pedagógovia počnúc Komenským poukazovali na skutočnosť, že sa vo vzdelávaní najlepšie výsledky dosahujú vtedy, keď dieťa získava poznatky v materčine.

Slovenčina je vyspelý jazyk a možno v nej vyjadriť city a zložité myšlienky. Vo Vojvodine sa vyvíja za iných podmienok ako na Slovensku, ale jazyková norma platí pre všetkých Slovákov.

Ciele

Vo vyšších ročníkoch základnej školy vo Vojvodine je celkové vyučovanie v slovenskom jazyku zamerané na kvalitné poznanie a praktické zvládnutie zákonitostí slovenského jazyka ako podmienky na získanie zručnosti pohotovo, funkčne a kultúrovane komunikovať v spisovnej slovenčine.

Cieľom vyučovania slovenského jazyka a literatúry je, aby žiaci zvládli a poznali materinský jazyk jednak kvôli posilneniu svojho jazykového vedomia, jednak aby sa prostredníctvom jazyka dostali aj k prameňom slovenskej literatúry a celkovej slovenskej kultúry a vedy.

Pri vyučovaní slovenského jazyka sa v našich podmienkach musí prihliadať nielen na vzťah spisovnej podoby slovenského jazyka a našich nárečí, ale tiež na vzťah slovenský jazyka a srbský jazyk, ktorý používame na mimoetnické dorozumievanie.

Aj vo vyšších ročníkoch základnej školy vyučovanie slovenského jazyka zahŕňa tri zložky: jazykovú, slohovú a literárnu. V učebných osnovách sa tieto zložky podávajú v osobitných kapitolách, ale v praxi sú pospätané. Sloh a kultúra vyjadrovania rovnako sa pertraktujú aj na hodinách jazyka, aj na hodinách literatúry.

Ciele vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy sa tak pre učiteľa, ako aj pre žiakov náročnejšie než na 1. stupni: poznatky o slovenskom jazyku získané na 1. stupni sa tu prehĺbujú a rozširujú. Základným cieľom vyučovania slovenského jazyka na 2. stupni základnej školy je:

- viesť žiakov k poznávaniu jazyka ako štruktúrovaného a uceleného systému;
- rozvíjať komunikačné schopnosti žiakov, aby získali kvalitnú jazykovú kompetenciu;
- pestovať u žiakov lásku k materinskému jazyku a vedomie jazykovej príslušnosti k istému etniku, pocit jazykovej príbuznosti a spolupatričnosti s inými etnikami;
- prostredníctvom jazyka viesť žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa a k získavaniu iných poznatkov;
- prehľbovať estetické čítanie žiakov;
- rozvíjať etické čítanie žiakov;
- naučiť žiakov uplatňovať získane vedomosti v praxi.

Vyučovanie slovenského jazyka prispieva k odhaľovaniu základných funkcií jazyka: komunikatívnej, kognitívnej, reprezentatívnej a estetickej. V snahe dosiahnuť plánované výsledky učiteľ má v plnej miere rešpektovať:

- ročný povinný počet hodín;
- ciele vytýčené vo vyučovaní;
- obsah (jazykové javy a javy v slohovej výchove zamerané na komunikatívnosť).

Učiteľovi sa odporúča používať na hodinách: učebnice, pracovné zošity, cvičebnice, prístupné jazykové príručky, jazykovedné časopisy, encyklopédie, ďalšie učebné pomôcky.

JAZYK

Zhmutie poznatkov z nižších ročníkov.

Jazyk a jazykoveda

Jazyk ako dorozumievací prostriedok. Vzťah k materinskému jazyku a k jazyku iných národov.

Základné informácie o slovenskom jazyku a srbskom jazyku. Spisovná slovenčina; slovenské nárečia.

Hláskoslovie

Výslovnosť spoluhláskových skupín a zdvojených spoluhlások.

Rytmický zákon.

Lexikológia

Slovo a jeho štruktúra, nacvičovanie v hľadani koreňa, predpony a (slovtvornej) prípony, ohýbacie prípony (gramatické koncovky).

Tvorenie slov odvodením a skladaním.

Homonymá, synonymá a opozitá.

Morfológia

Podstatné mená ako slovný druh, skloňovacie vzory podstatných mien všetkých rodov (poukázat' na rozdiely medzi konkrétnym nárečím a spisovnou slovenčinou), pravopis pádových koncoviek.

Prídavné mená ako slovný druh. Skloňovacie vzory. Pravopis pádových koncoviek. Rytmický zákon.

Zámená. Skloňovanie osobných zámen; kratšie a dlhšie tvary. Ostatné druhy zámen a skloňovanie prívlastňovacích zámen.

Číslovky - základné skupiny. Skloňovanie a pravopis základných a radových čísloviek.

Slovesá. Slovesné časy (prítomný, minulý a budúci). Dvojaké tvary budúceho času. Neurčitok.

Pravopis

Práca s *Pravidlami slovenského pravopisu* (najmä v písaní veľkých začiatkových písmen), s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka* a so

slovníkom E. Horáka *Srbochorvátsko - slovenským a slovensko - srbochorvátskym slovníkom*.

Systematické nacičovanie pravopisu vybraných slov.

KULTÚRA VYJADROVANIA - SLOH

Ústne vyjadrovanie

Témy zo života v užšom a širšom prostredí.

Stručná a podrobná reprodukcia.

Rozprávací slohový postup a jeho hlavné znaky.

Kompozícia rozprávania (pred udalosťou, udalosť, po udalosti).

Rozprávanie príbehu a zážitku.

Pokus o napísanie rozprávania s prvkami humoru.

Dramatizácia časti textu z čítanky a povinného čítania (dialogizácia)

Rozhovory na rozličné témy podľa spoločne určených bodov.

Správa skutočná alebo vymyslená (kto, čo, kde, kedy, prečo). Oznámenie (o podujatí).

Formy spoločenského styku

Otvorenie schôdze, súkromný list, telegram.

Nadväzovanie kontaktu v komunikácii. (E-mail, SMS...)

Druhy blahoželaní a pozdravov. Formulácia textu a písanie adresy.

Písomné vyjadrovanie

Slohové práce súvisia s problematikou nastolenou v ústnom vyjadrovaní.

Dôraz sa kladie na kompozíciu. Pozorovanie odseku a jeho funkcie (aj v učebniciach iných predmetov).

List: úradný a súkromný. (E-mail- použitie)

Nácvičné a kontrolné diktáty.

Osem domácich slohových prác a ich rozbor na hodinách.

Štyri školské písomné práce (písanie na jednej a rozbor s opravou na dvoch vyučovacích hodinách).

LITERATÚRA:

Lyrika:

Zo slovenských ľudových piesní (výber)

P. O. Hviezdoslav. Jamé kvietky

Elena Čepčková: Jamá nôta

Ľubomír Feldek: Nástenná obloha

Milan Ferko (výber)

Juraj Tušiak (výber)

Výber zo súčasnej vojvodinskej poézie

Výber zo svetovej poézie

Malé formy ľudovej slovesnosti

Epika:

Slovenská ľudová povesť: Jánošíkov poklad v bielej skale

Slovenská ľudová rozprávka: Popolvár

Slovenská ľudová rozprávka: Janko Hraško

Česká ľudová rozprávka: Výber

Slovenská ľudová bájka: Lišiak a žaba

Srbská ľudová rozprávka (výber)

Ľubomír Feldek: Škaredá princezná

Klára Jarunková: Fujavica

Vincent Šíkula: Moje povinnosti

Jiří Wolker: O kominárovi

Edmondo de Amicis: Mój priateľ Garonne

Malé formy ľudovej slovesnosti

Zo svetovej detskej literatúry (výber).

Výber zo srbskej literatúry.

Výber z literatúry slovenských vojvodinských autorov.

Časopisy pre deti a mládež.

Drama:

Dušan Radović: Kapitán John Peoplefox

Dramatizovaný text pre deti (výber).

Komiks (výber).

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu

Rudo Móric: Z poľovnícke kapsy

Daniel Defoe: Robinzon Crusoe

Mark Twain: Dobrodružstvá Toma Sawyera

Výber zo slovenskej ľudovej slovesnosti: Slncový kôň

Podľa výberu učiteľa

Literárno- teoretické pojmy

Poézia

- motív a idea (pozorovanie),

- city, ktoré básnik v básni prejavuje,

- prenesený význam slova, prirovanie a básnický prívlastok (pozorovanie),

- verš, rým, rytmus,

- balada (identifikácia a rozdiely)

Próza

- téma a idea,

- dej: časová postupnosť deja, identifikácia miesta konania deja, elementy fabuly: úvod, zápleť, rozuzlenie,

- členenie textu (kolektívne a jednotlivo),

- identifikácia najnapínavejšieho miesta,

- zovňajšok postáv a základné povahové vlastnosti, pohnútky a konania postáv,

- dialóg a monológ (pozorovanie a roulišovanie),

- opis a rozprávanie - rozprávač (pozorovanie a identifikácia),

- bájka, detský román, komiks (základné vlastnosti),

- ľudová rozprávka - charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti),

- druhy rozprávok: fantastické i zvieracie rozprávky (pozorovanie a identifikácia), ľudové a autorské rozprávky (identifikácia),

- nové slová a slovné spojenia- základný a prenesený význam slova-použitie slovníka,

- práca s knihou- písanie záznamov a analýza- názov diela a autor.

Dramatizácia

Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom na citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.

Vypracovanie kostýmov a scény.

Osvojovanie pojmov: scéna, scénograf, kostýmograf, režisér.

Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.

Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

FILMOVÁ A SCÉNIKÁ KULTÚRA

Poznanie hlavných a vedľajších postáv.

Pohyb vo filme a komikse.

Základné poznatky o filme a scénickom umení: režisér, herec, scéna, scénograf, kostýmograf, šepkár).

Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.

Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; káder vo filme a scéna a výstup v divadelnej hre.

Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t.j. upevniť zručnosť v čítaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopédie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory, internet, atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 5. ročníku má za cieľ umožniť žiakovi komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: prvopisné pravidlá písania *i, í, y, ý* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-, z-, zo-*, *nad-, od-, ob-*, *roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu a cieľom vyhľadávania sa v slovníku. Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi časovaním a skloňovaním. Pri spracovaní podstatných mien treba líšiť rod, číslo, správne im meníť tra podľa pádov a pádových otázok. Pravopis koncoviek podstatných mien. Podstatné meno treba pozorovať aj ako podmet vo vete. Poznatky o vlastných menách treba prešíriť o poznávanie mien, ulíc a námestí, názvy ustanovizní a podnikov, literárnych a umeleckých diel, názvy kníh, časopisov a novín. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvrátnych a nezvrátnych slovesách, prehľbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času sloviess. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa byť. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Pravopis slovesných koncoviek. Učivo o prídavných menách prehľbit: číslo, rod a pád podľa podstatného mena, stupňovanie prídavných mien a funkciu prídavného mena vo vete. Pravopis koncoviek prídavných mien. Správne formovať u žiakov pojem zámena, osobné zámená: rod a číslo a osobné zámeno vo vete (podmet). Žiakov treba naučiť líšiť v texte základné a radové číslovky ako aj viacnásobné číslovky. Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenia z priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvítej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvítej podmet a holý a rozvítej prísudok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodneným paralelne so spracovaním učiva jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i, í, y, ý* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek. Žiakov treba nacvičovať písať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy, Vy, ty, Ty* a tvary *my, mi*. Venovať sa nacvičovaniu čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa so žiakmi diktáty nacvičovať s odôvodňovaním pravopisných javov a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakovi diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúkať žiakovi texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských a mládežníckych časopisov, novín, encyklopédií a iných tvarov literatúry, ktorá im je vekovo primeraná. V tomto veku sa odporúča odpozerat' najmenej dve divadelné predstavenia pre deti a film pre deti, ako aj televízne vysielanie pre deti. Podľa možnosti, žiakovi treba dať počúvať aj detské rozhlasové hry a umelecké prednesy básní. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni triedy (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Literárne diela: 4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov. Žiakov treba naučiť analyzovať literárne dielo: názov, autora, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podať stručnú reprodukciu.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte líšili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v písomnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba naučiť výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie; pri opise predmetu, javu, osoby, zvierat'a, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednoduchých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmu, divadelnej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti tohoto veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zvelačovania slovej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Líšiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviest' mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať detské divadelné predstavenie.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Žiakom treba pravidelne tlmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade treba v tomto veku žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Pisomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Aj naďalej môžeme dať žiakom odpísať nejaký text s danou úlohou, napísať vety alebo súvislý text s danou úlohou; opis osoby, predmetu, javu, prírody, zážitku, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozboru. Od žiakov treba žiadať dodržiavanie formy pri písaní (úvod, hlavná časť, záver). Školské slohové práce sa môžu robiť podľa danej osnovy, ale aj po rozbere a spoločnej analýze, ako má práca vyzerať a čo má obsahovať. Pisomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúča sa analýza 8 domácich slohových prác na hodinu a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú jednu alebo dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Dítaty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozomením, zrakový, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

XPBATCKI JE3IK

HRVATSKI JE3IK

Cilj i zadaci

Opći cilj nastave hrvatskoga jezika jeste:

- ovladavanje hrvatskim standardnim jezikom na razini osnovnoga obrazovanja
- razvoj jezičnih komunikacijskih sposobnosti i vještina
- razvijanje literarnih sposobnosti, čitalačkih interesa i kulture
- stjecanje osnovnih književnoteorijskih znanja te poznavanje najznačajnijih hrvatskih i svjetskih pisaca i njihovih djela
- osvješćivanje važnosti znanja hrvatskoga jezika kao općeg kulturnoga dobra
- razvijanje jezičnih sposobnosti u govornoj i pisanoj uporabi jezika
- poticanje učenika na usvajanje sadržaja medijske kulture, stjecanje znanja o medijima koji obilježavaju svijet današnjeg čovjeka

Ostali ciljevi i zadaci nastave hrvatskog jezika su:

- u učenicima razviti zanimanje za zavičajne književnike, njihova djela i kulturu baštinu zavičaja
- na primjerima iz književnih djela prepoznati moralne, duhovne, socijalne, vjerske i ljudske vrijednosti
- poticati učeničko zanimanje, razumijevanje i prihvaćanje različitih kultura, jezika i govora kako bi kvalitetnije surađivali i živjeli u multietničkom društvu
- na književnim predlošcima potaknuti učenike na razmišljanje i raspravu o razlozima rasne i vjerske mržnje, toleranciji, ljudskim pravima, prihvaćanju različitosti među ljudima
- razvijati učeničko usmeno i pismeno izražavanje, poticati ih da prepoznaju i izraze svoje misli i osjećaje.

PETI RAZRED

Operativni zadaci

Zadaci su nastave hrvatskoga jezika mnogobrojne, ostvaruju se u trija nastavim područjima: hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost. Prema načelu unutar predmetnoga povezivanja sadržaja i zadaci tih triju nastavim područja međusobno se prožimaju i dopunjuju, a prema načelu međupredmetnoga povezivanja funkcionalno se povezuju i s ostalim nastavim predmetima.

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Hrvatski je jezik osnovno sredstvo sporazumijevanja, najsvobuhvatniji je predmet osnovnoškolskoga obrazovanja i temelj je za razumijevanje i usvajanje drugih predmeta. Tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja predmet se ostvaruje kroz četiri nastavna područja: hrvatski jezik, jezično izražavanje, književnost i medijsku kulturu. Sadržaji i zadaci unutar predmeta međusobno se prožimaju, a prema načelu međupredmetnoga povezivanja funkcionalno se nadopunjuju s ostalim nastavim predmetima.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Pri izradi ovog programa uzete su u obzir primjedbe i sugestije nastavnika hrvatskog jezika osnovnih škola izrečene na stručnim skupovima i seminarima u okviru razgovora o programima i nastavi hrvatskog u osnovnim školama. Opredjeljenja i stavovi:

smanjiti ukupnu opterećenost učenika

rasteretiti važeći program svih sadržaja koji nisu primjereni

RJEČNIK

riječ (značenje, oblik i uloga riječi);

- riječ u standardnom i nestandardnom jeziku (narječjima);
- pisana i usmena riječ;
- jednoznačnost i višeznačnost riječi;
- riječi za imenovanje pripadnosti mjestu, kraju, zemlji, narodu;
- riječi za oponašanje zvukova (onomatopeje).

GRAMATIKA

- obnavljanje gradiva o jeziku od prvog do četvrtog razreda;
- rečenica kao komunikacija jedinica;
- jednostavna rečenica; neproširena i proširena;
- glagolski i imenski predikat;
- rečenica s izrečenim subjektom;
- rečenica s više subjekata;
- rečenica bez subjekta;

- rečenični dodaci (pojam);
- promjenljive riječi: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli;
- nepromjenljive riječi: prilozii, prijedlozi, veznici; čestice; uskllici;
- promjenljive riječi: osnova i nastavak;
- deklinacija: funkcija i značenje padeža; padežna pitanja, osnovna značenja padeža;
- imenice: opće, vlastite, zbirne, deklinacije imenica;
- zamjenice: lične, povratne, posvojne, povratno-posvojna, upitne, odnosne, pokazne, neodređene; deklinacija zamjenica;
- pridjevi- značenje i vrste, rod i broj, određeni i neodređeni oblik;
- deklinacija pridjeva;
- komparacija pridjeva;
- brojevi: osnovni, redni i zbirni; brojevna imenica;
- deklinacija brojeva;
- prilozii (pojam);
- prijedlozi (pojam);
- veznici i uskllici (pojam);
- samoglasnici i suglasnici;
- slog, dužina sloga;
- akcent: razlikovanje dugih i kratkih slogova;
- glasovne promjene u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva (palatalizacija, sibilizacija, jotacija, prijeglas, nepostojano a).

PRAVOGOVOR I PRAVOPIS

rečenični i pravopisni znakovi;

veliko i početno slovo u imenima mjesta, krajeva, zemalja i naroda;

veliko početno slovo u imenima građevina, vozila, administrativnih jedinica;

usustavljanje pisanja velikog slova u višečlanim imenima

sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva (uvježbavanje);

pisanje *ne* uz imenice, pridjeve i glagole;

izgovor i pisanje izgovornih cjelina uz zamjениčke enklitike;

pisanje superlativa;

pisanje brojeva.

POVIJEST JEZIKA

hrvatski standardni jezik;

hr.narj.štokavko,čakav.i kajkavsko.

I KNUŽEVNOST

Školska lektira

Hans Christian Andersen, Majka

Italo Calvino, Košulja sretnog čovjeka

Dobriša Cesarić, Slavonija

Jack London, Zov divljine (ulomak)

Pere Ljubić, Podne

Ivana Brlić Mažuranić, Šuma Striborova (ulomak)

Ivan Goran Kovačić, Pada snijeg, pada snijeg

Krilov, Pčele i muve

Gustav Krklec, Val

Ivan Kušan, Uzbuna na zelenom vrhu

Dositej Obradović, Basne

Luko Paljetak, Stonoga u trgovini

Veljko Petrović, Jabuka na drumu

Dušan Radović, Kapetan Džo Pipfoks (odlomak)

Dinko Šimunović, Sma

Dragutin Tadijanović, Nosim sve torbe a nisam magarac

Grigor Vitez, Ptičja pjevanka

Krešimir Zimonić, Šuma Striborova (strip)

Usmena književnost: Ero s onoga svijeta; Iva vara duždeva sina.

Domaća lektira

Ivan Kušan, Koko u Parizu

Mark Twain, Tom Sojer

Grigor Vitez, Pjesme

Balint Vujkov, Zlatni prag

Književnoteorijski pojmovi:

Poezija

- kompozicija: suodnos dijelova - stihova i kitica;

- motiv;

- akustički i vizualni elementi pjesničke slike;

- ritmičko ustrojstvo pjesme;

- vrste stihova: peterac, šesterac, sedmerac, osmerac, deseterac, dvanaesterac;

vrste strofa: dvostih, trostih, četverostih;

vezani i slobodni stih;

epitet (pojam, određenje);

usporedba (pojam, određenje);

onomatopeja (pojam, određenje);

epska pjesma (osnovna obilježja);

lirska pjesma (osnovna obilježja);

pejzažna i rodboljubna lirska pjesma;

himna (osnovna obilježja);

usmeno i pisano pjesništvo.

Proza:

pripovjedač u prvom i trećem licu;

dijelovi fabule: uvod, zaplet; vrhunac, rasplet;

opis vanjskog i unutarnjeg prostora;

glavni i sporedni likovi;

etička karakterizacija lica; odnos prema drugima;
portret kao sredstvo karakterizacije;
critica - mali epski oblik
roman za mladež (osnovna obilježja).

Drama:

- igrokaz (osnovna obilježja);
- vrste igrokaza (kazališni, televizijski, radijski);
- likovi u dramskom djelu.

JEZIČNO IZRAŽAVANJE

Govorenje:

- prepričavanje;
- stvaralačko prepričavanje;
- razgovor (spontani, humoristični, telefonski);
- izvješćivanje prema planu;
- usmeni dijalog i monolog;
- objašnjavanje;
- raspravljanje.

Slušanje:

razvijanje kulture slušanja različitih vrsta tekstova.

Čitanje:

- govorne vrednote pri čitanju lirskog, proznog i dramskog teksta;
- pravilna intonacija izjavne, upitne i usklične rečenice;
- glasno čitanje;
- čitanje po ulogama;
- usmjereno čitanje;
- čitanje u sebi sa određenom zadaćom.

Pisanje:

pismeno prepričavanje;
stvaralačko prepričavanje;
opisivanje (prema planu);
pisanje pisma (intimno, poslovno);
objašnjavanje;
dokazivanje;
četiri školske pismene zadaće sa ispravicima tijekom školske godine.

BOSANSKI JEZIK

PETI RAZRED

CILJ

Cilj nastave Bosanskog jezika i književnosti je ovladavanje bosanskim standardnim jezikom, razvijanje jezičkih sposobnosti u govornoj i pisanoj upotrebi, primjena znanja stečenih iz ovog predmeta za ovladavanje sadržajima iz drugih nastavnih oblasti, ali i u svakodnevnom životnom iskustvu, u porodici i društvu.

S obzirom da su bosanski jezik i književnost kao prirodni i historijski afirmativ nacionalnog identiteta Bošnjaka, važni isto toliko koliko su važni i drugi jezici i literature u svijetu za ostale nacionalne kulture, to oni u ovom diskursu čine temeljnu civilizacijsku tekovinu multikulturalnosti. Nastavni plan i program bosanskog jezika i književnosti ima, kao opšti cilj, osmišljavanje uzajamnosti književno-jezičkih kultura kao vrijednost duhovne nadgradnje svjetske zajednice naroda.

Zadaci nastave bosanskog jezika su mnogobrojni i ostvaruju se u trima nastavnim područjima: bosanski jezik, kultura izražavanja i književnost. Zadaci tih triju nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju i funkcionalno se povezuju sa ostalim nastavnim predmetima.

Učenici treba da:

- razumiju nastanak jezika i njegov značaj u komunikaciji, kao i upotrebu jezika u umjetnosti, njegovu slikovitost, metaforičnost, ritmičnost, simboliku;
- razumiju razvoj bosanskog jezika, u okviru balkanske jezičke zajednice, od njegove narodne do književnoumjetničke norme i savremenih standarda;
- nauče princip izgovaranja i pisanja riječi i rečeničnih struktura, da poznaju gramatičke kategorije riječi, da razumiju tvorbu riječi, da shvate odnos riječi u sintaksičkom diskursu, da razumiju metaforička značenja riječi, da njeguju kulturu čitanja i pisanja;
- u kontekstu upotrebe jezika, odnosno kulture izražavanja, upoznaju načine pripovijedanja, kao i analizu teksta;
- razviju kulturu pisanog izražavanja i da se kroz forme pisanih domaćih zadataka osposobljavaju za pisanje svih vrsta tekstova po standardima pravopisa i pravopisnih pravila;
- upoznaju književnu tradiciju i baštinu Bošnjaka, književne tokove i stvaraoc Srbije, zatim najvažnije stvaraoc u okruženju, Evropi i svijetu;
- upoznaju književno-teorijske pojmove i stilsko-jezičke aspekte na primjerima školske i domaće lektire i njihov značaj za kulturu uopšte;
- kroz obradu predviđene lektire razviju smisao za samostalan rad, za samostalno čitanje i proširivanje znanja, razviju kulturu govora, slušanja i književno-jezičke interpretacije.

SADRŽAJ PROGRAMA

JEZIK, GRAMATIKA

Morfeme i riječi kao morfološke jedinice

- odnos između morfeme i riječi
- riječ kao složena jedinica

Vidovi analize riječi

- morfemska analiza riječi (korijen, tvorba riječi...)

Načini tvorbe riječi

- izvođenje - sufiksalna tvorba
- prefiksalna tvorba; prosto slaganje (kompozicija)

Kriteriji za klasifikaciju riječi

- samostalne riječi i nesamostalne riječi
- jednoznačnost i višeznačnost (riječi u prvobitnom i prenesenom značenju)
- onomatopejske riječi

Vrste riječi:

- promjenljive i nepromjenljive riječi (osnova riječi, nastavak);
- nepromjenljive riječi:
- pojam priloga (prilozi mjesta, vremena, načina)
- pojam prijedloga
- veznici
- usklici
- rječce

Glagoli:

- osnovna karakteristika i klasifikacija glagola
- glagolski vid i glagolski rod
- stilistička svojstva konjugacije
- glagolski oblici: infinitiv, prezent, radni glagolski pridjev, perfekat, futur I
- infinitivna i prezentska osnova
- pomoćni glagoli

Imenice:

- vrste imenica prema značenju
- tvorba imenica
- deklinacija imenica;

Padežni sistem

- nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental, lokativ (osnovna značenja padeža i njihova funkcija u rečenici)
- glasovne promjene u deklinaciji imenica; nepostojano a, palatalizacija, sibilizacija

Pridjevi:

- značenje i vrsta pridjeva
- stepenovanje pridjeva
- određeni i neodređeni oblik pridjeva u nominativu;
- deklinacija pridjeva.

Zamjenice:

- lične zamjenice (kraći oblici ličnih zamjenica)
- upitne, odnosne, neodređene, povratna, povratno - posvojna;
- deklinacija zamjenica

Brojevi:

- glavni i redni brojevi;
- deklinacija brojeva.

Rečenica:

- prosta rečenica;
- predikat - imenski i glagolski;
- subjekt - više subjekata, neizrečeni subjekt;
- priloške oznake u rečenici;
- pojam složene rečenice;
- (mjesto, vrijeme, način);
- pravi i nepravi objekat; atribut i apozicija;
- rečenica s izrečenim i neizrečenim subjektom; rečenica s više subjekata;
- pojam složene rečenice
- vježbe u izgovaranju dugih i kratkih akcenata

Pravogovor i pravopis

- zavičajni govor i književni jezik;
- riječi iz mog zavičaja (lokalna leksika - sakupljanje i pravljenje rječnika lokalnih riječi);
- književna leksika;
- veliko slovo u jednočlanim i višečlanim nazivima planeta, kontinenta, okeana, država, naroda i naseljenih mjesta;
- upravni i neupravni govor;
- pisanje i izgovor superlativa pridjeva;
- veliko i malo slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena;
- izgovor i pisanje riječi s glasovima ije, je;
- umanjenice i komparativ;
- izgovor i pisanje č i ć u deklinaciji imenica i stepenovanju pridjeva;
- rečenični i pravopisni znakovi: trotačka, crtica, zagrade.

KNJIŽEVNOST

Bošnjačka književna tradicija

Prvi pisani spomenici (Blagajski zapis, povelje bosanskih vladara, Hvalov zbornik, Humačka ploča, Epigrafski zapisi: (zapisi na stećcima, natpis sudije Gradiše, Slovo za Grda, Slovo o čovjeku... Veliki sudija, Zapisi na mostovima, Česmama, džamijama)

Narodna književnost

Lirske pjesme: Djevojka i behar, Djevojka je ružu brala, Po Taslidži pala magla, Uspavanka, Balade - Omer i Merima, Epske pjesme: Mujo ženi brata Halila, Tale dolazi u Liku, Đerzelez Alija i vila, Udadba Ajke Sinanbegove, Ženidba Smailagić Meha (odlomak)

Narodna proza: Bajka o prstenu, Lisica i gavran, Putnik i gostioničar, Poslovice, izreke, pitalice

Lirika

- narodne lirske pjesme
- narodne epske pjesme
- Neka nam oprostite trave - Izet Sarajlić,
- Prvi snijeg - Osman Đikić,
- Srebrena česma - Džemaludin Latić,
- Otac s kišobranom - Ismet Bekrić,
- San - Bisera Alikadić
- Različak - Enisa O. Čurić,
- Staza proljeća - Nikola Martić
- Pjesma - Miroslav Antić
- Da je meni drvo biti - Oton Župančić,
- Himna cvijeta - Halil Džubran,
- Vrelo ljepote (izbor) - Šimo Ešić,
- Svici - Kasim Deraković

- Kuću kućom čine djeca - Muhidin Šarić

Epika

- Narodna proza

- Majka - Zija Dizdarević,

- Zemlja - Husein Bašić,

- O pero - Nerkezi,

- Selmanova kruška - Ismet Rebronja,

- Hrt - Čamil Sijarić,

- Sijelo mudraca - Nedžad Ibrišimović,

- Tri lica moga oca - Rizo Džafić,

- Niko i ništa - Alija Isaković,

- Lađarski put - Alija Dubočanin,

- Roman o novčiću (odlomak) - Kemal Mahmutefendić,

- Veliki pljusak - Hasan Kikić,

- Majstorije - Advan Hozić,

- Odjelo - Ibrahim Kajan,

- Za obraz - Alija Nametak,

- Vodeni cvijet - Ahmet Hromadžić,

- Vučja gora (odlomak) - Safet Sijarić,

- Đaci pješaci - Vefik Hadžisalihović,

- Slika Isfahana - Zuko Džumhur,

- Bašta Sljezove boje (odlomak) - Branko Ćopić

- Knjiga - Ivo Andrić,

- Ulica divljih kestenova - Danilo Kiš,

- Morski talas - Luko Paljetak,

- Bijeli ljudi u blizini - Danijel Defo,

- Dvadeset hiljada milja pod morem - Žil Vem,

- Pet zrelih krušaka - Viljem Sarojan,

- Lesi se vraća kući - Erih Najt,

- Vrelo ljepote (izbor) - Šimo Ešić.

Drama

- Dok se dvoje svađaju treći se koristi (poučni skeč) - Abdulah Sidran,

- Hasanaginica (dramatizacija) - Alija Isaković,

- Tvrdica (odlomak) - J. S. Popović,

- Kapetan Džon Pipfoks - Dušan Radović.

Domaća lektira

Tajne djedovog mlina - Bajruzin H. Planjac,

Onaj koga nema - Mehmed Đedović,

Moja nevidljiva drugarica - Zekerija Tahir,

Priče iz Daljine - Refik Ličina,

Pešter - Bisera Suljić,

Pjesme iz provincije - Safet Hadrović Vrbički,

Pisma sinu Samiru - Rasim Čelahmetović,

Prozori - Redžep Nurović,

Darovi (izbor) - Zaim Azemović.

Napomena:

Prilikom izrade Nastavnoga programa iz književnosti vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima u izboru književnih djela i pisaca, pa je zbog toga ponuđen relativno veliki broj tekstova, tako da prilikom izrade globalnih i operativnih nastavnih planova i programa sami nastavnici mogu vršiti određenu selekciju obaveznih književnih tekstova, ali bi bilo poželjno da svi tekstovi budu zastupljeni u čitankama.

KULTURA USMENOGA I PISMENOGA IZRAŽAVANJA

Prepričavanje

- stvaralačko prepričavanje,

- prepričavanje sažimanjem fabule

Razgovor

- privatni i službeni razgovor

Čitanje i slušanje (Izražajno čitanje književnومjetničkog teksta: govorne vrednote izražajnog čitanja, jačina, boja glasa, dikcija, pauze, logička, gramatička i stilistička interpunkcija u kontekstu izražajnog čitanja); Ostale vrste čitanja u nastavi: naglas, u sebi, usmjereno, s bilješkama, čitalačke tehnike i stilovi (vježbe čitanja na konkretnim tekstovima -književnومjetničkim, naučnim, administrativnim, publicističkim i dr.).

Čitanje teksta s razumijevanjem; slušati druge učenike i zapažati obilježja dobrog čitanja.

Pričanje kao pripovjedačka (narativna) vrsta izražavanja u nastavi ili doživljaju

Pričanje stvarnog događaja (hronološko i retrospektivno)

Pričanje izmišljenog događaja ili doživljaja (hronološko i retrospektivno)

Pričanje prema zadanoj slici ili muzici

Opisivanje prema predmetu, biću ili pojavi kao osnovici opisa: opis osobe (portret); opis raja (pejzaž); opis zatvorenog prostora (enterijer); opis otvorenog prostora (eksterijer); opis bića ili grupe bića unutar prostora ili pojave. Pravilna primjena deskripcije u vježbama usmenoga i pismenoga izražavanja

Pisanje vlastitih deskriptivnih tekstova i primjena pravilnih opisivačkih postupaka

Pisanje diktata (s obzirom na pravopisne pojave obrađene u 5. razredu). Prepričati tekst poštujući hronološki slijed, jasno i logično povezivanje rečenica izdvajajući važnije dijelove, izraziti vlastiti komentar. Osnovna pravila službenog pismenog obraćanja, razlika između službene i privatne komunikacije; načini oslovljavanja

Savladvanje osnovnih pravopisnih pravila

Pravilno pisanje diktiranih tekstova i uočavanje odgovarajućih pravila ili poteškoća u pisanju, kontrolni diktat, diktat sa predusretanjem grešaka, proučeni diktat, slobodni diktat)

Pisanje školskih pismenih zadaća (četiri u toku školske godine)

MEDIJSKA KULTURA

Pojmovi:

Osnovne vrste medija: štampani i elektronski

Novine, časopisi, strip, radio, televizija, internet (postanak i razvoj)

Film (postanak, historijat, filmski rodovi i vrste)

Teatar - pozorište kao književno-scenska umjetnost: scena, kulisa, pozorišni prostor

Osnovne vrste radijskih i televizijskih emisija

Uloga školske biblioteke u nastavi bosanskog jezika i književnosti

Principi katalogizacije knjiga (s posebnim osvrtom na internet)

Nastavni sat lektire u školskoj biblioteci

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava bosanskog jezika i književnosti može se uspješno realizovati primjenom i kombinovanjem više nastavnih metoda. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignuća postizani primjenom različitih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifičnu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa učenicima treba prezentirati one sadržajne jezičko-literarne vrijednosti koje će im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za sticanje opšte kulture.

Treba motivisati učenike da sami rasuđuju i donose zaključke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja.

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti učenika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičko-metodičke principe. Osobito je značajna didaktička formula da je učenik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući afirmisane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: nastavnik - tekst - učenik ili učenik - tekst - nastavnik. U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: učenik - tekst. Takođe je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: izvor, prenosilac, kanal, primalac - cilj.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenjive su sljedeće:

- metoda čitanja i rada na tekstu (tekst - metoda);
- metoda razgovora (dijaloška);
- metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);
- metoda praktičnog rada (metoda naučnog istraživanja: oblast jezika dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije - spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);
- metoda interaktivnog učenja (simultani kompjuterski CD - programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);
- metoda individualnog rada učenika (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);
- metoda rada u grupama (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);
- kombinovana metoda (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanata. U realizaciji operativnih sadržaja nastavnik će primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignuća najvišeg stepena.

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- individualni rad učenika (formiranje navika za samostalni rad);
- rad u grupama (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);
- rad sa svim učenicima (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- diferencirani rad (dopunski i dodatni);
- specijalni rad sa učenicima posebnih potreba (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- debatne forme rada (tribine, okrugli stolovi, rasprave, diskusije, takmičenja u vještini govora, afirmacija demokratije sa konkretnim primjerima;
- naučno-istraživačke forme rada (tematika, kompozicija, sadržaj, citati i fusnote, razlika između rezimea i recenzije);
- medijske forme rada (TV i radio spiker, konferansije, fotoreporter, izvještavač - dopisnik, sportski izvještavač, telefonski razgovor, čitanje internet - tekstova);
- učenje putem raznih igara (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, učenje na izletima - skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Svaka didaktička inovacija i inicijativa u nastavnom procesu je korisna, osvježavajuća i privlačna za učenike, a nastavnik treba da ih upućuje na kontinuitet i aktivnosti u učionici, školi i van škole - da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.

Poznati didaktički principi moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignuća predviđenih ovim programom.

JEZIK, GRAMATIKA

Kroz ovu nastavnu temu učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim bosanskim jezikom. Postupnošću i selektivnošću učenicima se jezik predstavlja kao sistem gdje se nijedna pojava ne izučava izolovano. Postupnost se obezbjeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade kroz zahtjeve, zapažanja, uočavanja i dr. Selektivnost se postiže izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacije o njima.

Akcent se obrađuje kroz stalne vježbe, uz korišćenje audio snimaka.

Vježbe za usvajanje znanja iz gramatike do njihove praktične primjene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahtjeva.

Nastava gramatike počinje motivacijom, a završava se saznavanjem i primjenom određenog gradiva i to uvijek na interesantnim tekstovima i primjerima. Tu veliku ulogu igra učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, prihvatanje teorijskih objašnjenja i praktične primjene.

Pravopis se savlađuje putem vježbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često i različitim oblicima pismenih vježbi. Ortoepske vježbe treba da budu kraće i češće, da se izvode ne samo u okviru nastave jezika već i kroz nastavu čitanja i jezičke kulture.

KNJIŽEVNOST

Kroz ovu nastavnu temu učenici se uvode u svijet književnosti; razvijaju se literarne i jezičke sposobnosti, ali se upoznaju i sa ostalim neknjiževnim tekstovima. Lektira je razvrstana na liriku, epiku i dramu kako bi proporcija književnih djela bila odgovarajuća i razložna. Pri obradi tekstova treba primijeniti jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko-jezički postupci će se posmatrati i obrađivati u prirodnom sadejstvu sa drugim umjetničkim činionicima. Tumačenje književnog djela treba da bude povezano s rješavanjem problemskih pitanja podstaknutim tekstom i umjetničkim doživljajem. Jezičkostilskim sredstvima treba prići sa doživljajnog stanovišta. Funkcionalni pojmovi se objašnjavaju u toku nastave, a učenici ih spontano usvajaju.

Nastavnikove informacije su vrlo značajne, a moraju biti potpune, sadržajne, konkretne i prilagođene toku i tipu časa. Kako školska lektira, tako i djela koja su predviđena za domaću lektiru interpretiraju se po istoj metodologiji, na osnovu prethodnog čitanja i pripreme učenika na samoradnju. Interpretaciju djela, kao diskusija može biti individualna i u grupama - razvrstana po temama ili drugim književnoumjetničkim kriterijima.

Za uspješnu obradu nastavnih sadržaja iz predmeta Bosanski jezik i književnost najproduktivniji je postupak rada na tekstu književnog djela, prilaženje djelu sa umjetničko-jezičkog aspekta. Principom čitanja djela i pripremom za čas, uz asistenciju nastavnika, učenik stiče pravilnu sliku o piscu i vremenu, nastanku djela i društvenim prilikama o kojima pisac govori.

JEZIČKA KULTURA (usmeno i pismeno izražavanje)

U ovom segmentu jezika treba neprestano imati u vidu osnovni cilj: razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svijesti uočavanjem jezičkih zakonitosti. Nastava će biti očiglednija ako se koriste audio snimci i ako se sluša i analizira snimljeni govor. To se može postići kroz leksičke i morfološke vježbe, semantičke vježbe i na taj način podstaći učenike na literarno stvaralaštvo.

U proučavanju jezika i jezičkih sadržaja (jezika u upotrebi i jezika u književnom djelu) posebna pažnja se posvećuje osposobljavanju učenika da razumiju fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke i stilске karakteristike, tvorbene modele kao i jezičku polifoniju i slikovitost, jezičku kreaciju, kao i razliku narodnog i standardnog književnog jezika i njegove norme.

MEDIJSKA KULTURA

Očiglednim sredstvima upoznati učenike sa osnovnim vrstama medija. Osnovne aktivnosti su slušanje, zapažanje, upoređivanje, improvizacija.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци наставе српског језика јесу да ученици:

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких структура и речника од око 2000/3000¹ фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;
- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

ПЕТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци јесу да ученици:

- усвоје предвиђене језичке структуре и око 250 (400) нових речи и израза;
- разумеју, на слух, повезану, сложенију садржину са више лексичких јединица од оних које ученици користе продуктивно;
- даље се оспособе за разговор о предвиђеним темама, као и за монолошко излагање са новим захтевима у складу са предвиђеном повећаном језичком грађом;
- коригују грешке, и граматичке и у домену изговора, које се јављају под утицајем матерњег језика ученика;
- даље се оспособе за самостално, информативно читање лакших текстова различитог жанра (литерарних, научно-популарних, публицистичких - листова за децу) и да упознају елементе културе народа који говоре српским језиком;
- оспособе се за анализу текста;
- даље се оспособе за писмено изражавање на основу сложенијих питања, заданог плана и др. уз савладавање правописних правила која се разликују у правопису језика ученика, као и за писање краћих позива, обавештења и др.;
- стекну знања из језика и о језику путем наставе граматике, што ће допринети бржем развијању језичке компетенције;
- оспособе се за коришћење језичких приручника и двојезичних речника.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТЕМАТИКА

Школа: живот у школи, нови наставни предмети, рад ученика у оквиру слободних активности; заједничке активности ученика школе; служење библиотеком; служење апатом у школској радионици; излети; листови за децу.

Свакодневни живот: путовање, биоскопска представа; зоолошки врт, лична интересовања ученика.

Град и село: зграде у којима се обавља нека функција: општина, позориште, музеј; фабрика, специјализована продавница и др.; одржавање чистоће; пољопривредни радови; културни споменици у блиској околини.

Друштво и природа: актуелне теме из историје културе Срба.

Комуникативне функције: позивање, прихватање, неприхватање позива да се нешто заједно организује, извињавање, изражавање могућности, немогућности да се нешто уради и тражење упутства, обавештења; планирање; исказивање физичких тегаба.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Именовање предмета и бића

Даље увежбавање образаца из претходних разреда.

Обрасци: То је његов тата.

Бићу ученик.

Исказивање радње

И даље увежбавање образаца из претходних разреда.

Увежбавати слагање предиката са субјектом, исказан са више личних заменица различитог лица и рода, као и комбинацијом именица и заменица.

Поред тога увежбавати облике перфекта и футура глагола са морфемом се у реченицама са неисказаним субјектом.

Обрасци:

Ићи ћу у биоскоп.

Она је морала (хтела, могла, желела и др.) да учи (учити).

Ми и он смо путовали.

Ти и она путујете.

Ти и она сте цртали.

Ти и она сте нацртале цртеж.

Анка и они су се радовали.

Вера, Јован и ви сте ручали.

Вера, Јелена и ви сте ручале.

Петар и Марија ће путовати.

Играо сам се са другом.

Радоваћете се.

Исказивање особина предмета и бића

Даље увежбавање образаца из претходних разреда.

Треба увежбавати конструкцију за поређење: компаратив + генитив именица и личних заменица с предлогом + суперлатив придева.

Обрасци:

Петар је као његов тата.

Јасна је вреднија од сестре.

Јован је бољи од Јелене (од ње).

Марија је била бржа од друга (од њега).

Балон је лакши од лопте.

Мирко је најбржи у разреду.

Исказивање објекта

Даље увежбавање образаца из претходног разреда.

У функцији објекта треба увежбавати акузатив именица женског рода на сугласник, локатив, именица и личних заменица.

Коришћење објекатских реченица.

Обрасци:

Он је донео шест књига.

Тата је купио пећ.

Они су приредили свечаност.

Зоран је причао о излету (о друговима).

Она је причала о њему (о њима).

Ја знам да ће он доћи.

Учитељ је видео ко је отишао.

(Уз именицу у функцији објекта употребљавати атрибут исказан присвојном придевском заменицом за свако лице.

У служби објекта треба увежбавати личну заменицу за свако лице у акузативу и локативу.

Обрасци:

Ти си узео своју свеску.

Он је узео своју свеску.

Натерао је себе да ради.

Натерао сам себе да радим.

Он је говорио о себи.

Они су пуно говорили о себи.)

Исказивање намене

Даље увежбавање образаца из претходних разреда у функцији намене треба увежбавати атрибут уз именицу у функцији. Уз двовалентне глаголе увежбавати ненаглашене облике личних заменица у акузативу или дативу.

Обрасци:

Поклонио јој је књигу.

Купио је чоколаду малом дечаку.

Дао је значке нашим друговима.

Писали смо пакет вредним бригадиркама.

Вратио му је лењир.

Вратио га је сестри.

/У функцији намене треба увежбавати личну заменицу за свако лице.

Уз двовалентне глаголе употребљавати енклитичке облике личних заменица.

Обрасци:

Вера је себи купила капут.

Ја сам себи купио одело.

Ви сте нам га поклонили.

Она јој га је узела./

Исказивање просторних односа

Коришћењем свих до сада увежбаних образаца за исказивање места. У функцији одредбе за место увежбавати генитив множине именица и личних заменица.

Обрасци:

Она стоји испред излога.

Петар је прошао поред војника (поред њих).

Милица је стала иза другова (иза њих).

Птице лете изнад кућа.

Ученици излазе из учионица.

/За исказивање места вршења радње треба увежбавати акузатив с предлозима **под, пред, над**. Именице одређивати атрибутима.

Образац:

Ставио је торбу под седиште.

Нагнуо се над сто.

Он је изашао пред кућу.

Ставио је сламу под уморне коње.

Исказивање молбе и заповести

Увежбавање образаца из претходних разреда.

Иване, помози ми!

Мама, пеци колача!

/Исказивање заповести конструкцијом да + перфекат.

Образац:

Да си одмах сео!

Да сте завршили задатке до краја часа!

Исказивање временских односа

Увежбавање образаца из претходних разреда.

За исказивање временских односа треба увежбавати: генитив без предлога, конструкцију **пре, после, за време** са овим падежом и временске реченице са везником **кад**.

Обрасци:

Иван се пробудио у седам часова.

Бака долази сваке недеље (године).

Сваког месеца (дана, сата) су тренирали.

Ненад је дошао пре (после, за време) ручка.

Иван иде у биоскоп кад научи задатак.

/За исказивање временских односа треба увекбавати инструментал (имена дана у седмици) и временске реченице са везницима **чим** и **док**.

Обрасци:

Средом имамо час српског језика.

Чим је ушао, закључао је врата.

Чим оздравим, доћи ћу.

Чим буде престала киша, ићи ћемо у шетњу.

Док је он учио, ти си спавао.

Док цртам, слушавам музику.

Док Петар буде радио у башти, ти ћеш спремати собу./

Исказивање начина и услова радње

Увекбавање прилога у компаративу и суперлативу у функцији одредбе за начин.

Обрасци:

Бака хода спорије од унуке.

Авион лети најбрже.

/Увекбавати условне реченице са везником ако.

Обрасци:

Ако знаш, реци.

Слушаћемо плоче ако дођеш.

Ако будеш учио, постићи ћеш одличан успех./

Исказивање средстава којим се врши радња

Утврђивање образаца из претходних разреда.

Обрасци:

Пекар сече хлеб оштрим ножем.

Она чисти малом метлом.

Кројач кроји великим маказама.

Исказивање узајамне и заједничке радње

Утврђивање образаца из претходних разреда; именице у овој функцији одређивати атрибутима.

Обрасци:

Зоран разговара с њом (с нама).

Весна путује са Надином мамом.

Она се игра са Надиним псом.

Ми смо летовали са школским друговима.

Исказивање узрока радње

За исказивање узрока треба увекбавати облике генитива са предлогом због и узрочне реченице са везницима јер, зато што.

Обрасци:

Петар није тренирао због кише.

Петар није тренирао јер (зато што) је падала киша.

ГРАМАТИКА

Појам просте и проширене реченице. Реченице по садржини: изјавна, упитна, одрична, узрочна. Предикат: глаголски (облици презента, перфекта, футура и императива у функцији предиката), именски (помоћни глагол и номинативни облик именице, заменице и придева). Субјекат (номинатив именских речи). Слагање субјекта и предиката.

Глаголски вид: свршеност и несвршеност глаголске радње. Глаголски род: прелазност и непрелазност глаголске радње.

Ближи објекат.

Атрибут: одређивање именица у функцији субјекта, именског дела предиката и објекта придевском речи. Даље усвајање граматичке терминологије.

ТВОРБА РЕЧИ

Именице које означавају вршиоца радње: - ач (бријач, јахач, скакач, управљач) - лац (читалац, гледалац, слушалац, руководилац), -тељ (љубитељ, водитељ, управитељ, учитељ), -ар (сликар, пекар, зидар, лекар).

Именице које означавају женску особу: - ица (члан - чланица, кројач - кројачица, кошаркаш - кошаркашица, слушалац - слушателјица, учитељ - учитељица; играч - играчица), -иња (јунак - јунакиња, песник - песникиња, просјак - просјакиња), -ка (болничар - болничарка, новинар - новинарка, грађанин - грађанка).

Творба именица за означавање животиња: голуб - голубица, тигар - тигрица, лав - лавица, вук - вучица, односно жаба - жабац, мачка - мачак, патка - патак. Указати да постоје и посебни називи за мужјака и женку, односно потомство: коњ - кобила - ждребе, ован - овца - јагње (јање), петао - кокош - пиле, јелен - кошута - лане./

Творба присвојних придева: -ов/ев (брат - братов, дед - дедов, домаћин - домаћинов. Петар - Петров, Јован - Јованов; сунце - сунчев, стриц - стричев, пријатељ - пријатељев, краљ - краљев, чувар - чуварев/чуваров, кувар - куварев/куваров); -ин (тата - татин, мама - мамин, Мара - Марин, судија - судијин, сестра - сестрин).

ПРАВОПИС

Писање негације у одричним реченицама и писање ли у упитним реченицама.

Писање великог слова у називима радних организација; писање придева изведених од властитих именица, велико слово у писању имена празника.

Скраћеница типа: тј., нпр., итд., АПВ и сл.

Састављено и растављено писање речи.

Указивање на принципе фонолошког правописа у оквирима усвојене језичке грађе.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Одговори на сложенија питања: постављање питања на основу обрађеног текста, на дате сложеније одговоре, на основу датих упитних речи, интонацијом.

Дијалози ученика о предвиђеним темама, њихово проширивање и правилно коришћење комуникативних функција.

Препричавање обрађеног текста са променом становишта (лице, род, број, време) на основу заданог плана и слободно; састављање плана (групно, самостално); скраћивање и проширивање краћег текста; препричавање одслушаног текста, ТВ емисија за децу, по плану.

/Анализа обрађеног текста./

Описивање предмета, бића (портрет).

Увођење у анализу ученичких излагања.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Одговори на сложенија питања. Постављање питања на основу обрађеног текста.

Састављање плана (групно, самостално). Препричавање обрађеног текста на основу плана.

Скраћивање и проширивање датих реченица.

Причање доживљаја и догађаја из непосредне околине на основу заданог плана.

Писање: честитки, позива и кратких обавештења, писма, уз правилно коришћење комуникативних функција.
Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

У току целе године треба читати текстове на другом српском писму. Само повремено, ради одржавања континуитета, читање текстова на првом писму.

Даље оспособљавање ученика за самостално информативно читање лакших, изборних текстова, у складу са тематиком, различитог жанра (литерарних, научно-популарних, информативних, публицистичких - листова за децу) са упознавањем елемената културе које текстови садрже.

Увођење ученика у коришћење језичких приручника и двојезичких речника.

ЛЕКТИРА

Војислав Илић: *Зимско јутро*
Душан Васиљев: *Домовина*
Милован Данојлић: *Љубавна песма*
Десанка Максимовић: *Покошена ливада*
Мирослав Антић: *Шашава песма*
Народна песма: *Свети Саво*
Народна приповетка: *Дјевојка цара надмудрила*
Шаљиве народне приче и приче о животињама (избор)
Милован Глишић: *Прва бразда*
Бранислав Нушић: *Хајдуци*
Бранко Ћопић: *Бајшта сљезове боје* (избор из циклуса *Јутра плавог сљеза*)
Гроздана Олујић: *Стактарева љубав*
Стеван Раичковић: *Мале бајке* (избор)
Душан Радовић: *Капетан Џон Пиплфокс*
Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (избор)
Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се преваходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексику, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнији вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно натура шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директном методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-диск, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелграф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширани слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музике и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове

појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: I-II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

У I етапи (I и II разред) приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у учioniци које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

У II етапи (III-VI разред) наставља се рад на развијању говорних способности ученика: савладавају се елементи изговора, језички модели, који се проширују новим елементима, комбинују се и варирају и нова лексика (900/1600 лексичких јединица); коригују се грешке на свим језичким нивоима; **развијају се још два језичка уређаја** - читање и писање (прво писмо, чији се графема мање разликују од графема матерњег језика ученика, усваја се у III разреду, а друго се усваја у IV разреду); стичу се језичка знања (граматика од IV разреда) која су у функцији бржег савладавања језика, односно у функцији стицања језичке компетенције; ученици се оспособљавају да користе усвојене језичке моделе и лексике у дужој дијалогској и монологској форми у односу на претходну етапу; оспособљавају се за писмено изражавање, да разумеју на слух компликованије језичке исказе у складу са захтевима програма, да усвоје и правилно користе комуникативне функције, оспособљавају се за самостално читање лектире (од V разреда), упознају се са елементима културе народа који говоре српски, упознају се са најфреквентнијим суфиксима и правописним нормама српског језика (од V разреда).

III етапа (VII и VIII разред) је завршна за ученике који не продужују школовање, али је истовремено и основа за успешно изучавање језика у оквиру средње школе. У овој етапи треба да се формирају комуникативне способности ученика. У том циљу наставља се рад на стицању језичке и комуникативне компетенције ученика, усвајају се компликованији језички модели (VII разред), систематизује се језичка грађа и упоређује са матерњим језиком ученика, интензивније се коригују грешке интралингвалног (у оквиру истог језичког система) и интерлингвалног карактера (под утицајем језика ученика) на свим језичким нивоима, усваја се нова лексика и фразеолошки изрази карактеристични за српски језик; развија се писмено изражавање ученика, оспособљава се за анализу текста и систематизује се правописна грађа (VIII).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа доступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модели се усвајају на познатој лексиси. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив **ученик** заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл., већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу, јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати, јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.)

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

је био,

ће бити

...Петар жели постати ученик,

мора бити.

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именоване предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П /$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваког рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именоване бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = П / = к + п /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневној комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговоре који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

Писмене вежбе се везују за претходно орално усвојену садржину. Поред вежби, краћих диктата, допуњавања, супституције, користе се и друге. Од IV разреда организују се вежбе увођења ученика у коришћење речника. Поступно се, у овој и следећој (III) етапи, уводе и сложеније писмене вежбе: састављање реченица од датих речи према моделу, диктати лакшег/тежег текста на основу усвојених језичких модела и лексичких јединица, али са новим садржајем, трансформације реченице, трансформације низа реченица, састављање реченица од датих речи према супституционој табели са новим садржајем, правописне вежбе, лексичке вежбе, коришћења речника и приручника и др.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји,

а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање, програмом предвиђене, језичке моделе, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварује другом садржином која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета, или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навику дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорењем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематску. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

У првој етапи преовладаваће питања и одговори, али треба настојати да ученици постепено исказују одговоре са више реченица. У II етапи одговори на питања не могу бити само препричавање, него и коментар или везивање својих искустава са обрађеном темом. Осим разних облика препричавања ученици треба, у овој етапи све чешће самостално да причају личне или заједничке доживљаје, а у III етапи треба да преовладава слободно причање.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирание у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно

читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци треба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Употреба речника је саставни део читања. Увођење ученика да се служе речником (техника налажења речи) почиње IV разреда. Од V до VII разреда користе се двојезични и једнојезични речници те је потребно да ученици савладају технику налажења и бирања значења речи.

Текст у настави српског језика пружа основу за савладавање језика на нивоу система и на нивоу комуникације. Текст има најспецифичнији положај у III разреда, јер се после двогодишње оралне наставе прелази на наставу која се темељи на уџбенику, односно полази се од текста.

Рад на тексту од V до VIII разреда, поред наведених елемената, рад на тексту обухвата:

а) анализу текста са ученицима који савладавају проширен програм; са осталим ученицима, у складу са њиховим могућностима и према процени наставника, анализа текста врши се у VII и VIII разреда и

б) рад на богаћењу лексике.

ГраMATика. Искуства су показала да увежбавање одређене језичке материје без граматичких објашњења и упутстава, без функционалне систематизације не обезбеђује продуктивно знање одређеног језика. Стога граMATика мора наћи своје место у наставном процесу и у складу са психофизичким могућностима ученика датог узраста. Имајући у виду овај моменат оправдано је да се са наставом граMATике отпочне у IV разреда да би њен удео из разреда у разред бивао све већи. Други моменат који оправдава увођење граMATике од IV разреда јесте и то што је језички систем у одређеном обиму глобално савладан.

У учењу другог језика немогуће је ослонити се искључиво на интуитивно усвајање његове граMATике. Када је у питању ова настава, мора се говорити о дидактичкој граMATици којом се изграђују способности које се уопштено могу назвати језичким способностима. Оваква настава граMATике подразумева нужно поједностављивање правила, дефиниције (дефиниције је могуће дати ученицима који су боље савладали језик). Крајњи циљ дидактичке граMATике јесте да изгради поимање о функционисању језичких појава у систем и развијање способности да ученик сам исправља грешке.

Настава граMATике је средство да се учи језик, а не да се стичу знања о језику. Од ученика не треба захтевати да научи напамет различита граMATичка правила и парадигме, да их илуструје одговарајућим примерима, већ да се оспособе за њихову употребу у комуникацији.

Настава граMATике не представља изоловану наставну област овог предмета, већ њен чврсти интегрални део и претпоставља неколико фаза:

а) давање већег броја примера везаних за говорну ситуацију и обрађени текст који илуструје језичку појаву;

б) навођење ученика, индивидуалним путем, да схвате језичку појаву, да уоче њене карактеристике, да дођу до језичке законитости и правила по којима она функционише у систему, односно да дође до закључака властитом мисаоном делатношћу;

в) давање објашњења - кратких упутстава о томе чему служи одређена граMATичка грађа, шта се њоме изражава, када и у којим околностима се употребљава, односно функционише и принцип по којем функционише у систему и

г) вежбање.

Редослед усвајања одређених језичких категорија одређује контрастивни однос између језика ученика и нематерњег језика. У настави, дакле, треба обезбедити контрастивни приступ.

За грађу која не постоји у језику ученика, него само у нематерњем језику, наставник прецизније објашњава особину и функцију тих појава примерено узрасту ученика.

Језичка грађа систематизује се фронтално, док се у увежбавању примењује и групни и индивидуални рад са ученицима.

За реализацију граMATичке грађе, где год за то постоје услови користе се шеме и табеле да би се језичке појаве боље разумеле.

Избор, број, врста вежби зависи од језичке грађе и њеног односа према језику ученика. Где су разлике израженије користи се већи број различитих вежби.

И у граMATици предвиђен је проширени део за ученике који брже напредују у савладавању српског језика.

Лектира је такође домаћи рад. Она је предвиђена у наставном програму од V до VIII разреда. Функција лектире је да се ученици оспособљавају и навикавају за читање у себи, да самостално долазе до сазнања која их интересују, на српском језику.

У току школске године, за лектиру у сваком разреда, ученици треба да прочитају одређени број текстова по сопственом избору или по избору наставника. Избор се врши из литерарних текстова, и листова за децу, односно омладину (у VII и VIII разреда), из научно популарних текстова.

Наставник може да зада исти текст по свом избору свим ученицима: дужи текст може да подели на делове, исти део, или различите делове, који чине целину, да зада групи ученика или се за различите текстове индивидуално опредељују ученици. Било да текстове бира наставник или ученик, наставник даје потребна упутства ученицима.

Приликом одређивања часа лектире потребно је мотивисати ученике. Читањем, на пример, одабраног одломка подстицаће се радозналост и мотивисаност ученика да прочитају лектиру. За боље разумевање текста ученицима се могу поделити припремљени наставни листићи са задацима који ће их усмеравати да боље разумеју текст и да се припреме за разговор.

Провера прочитане лектире врши се дијалошким методом. Ученици који не савладавају проширени део програма одговараће на питања наставника, самостално ће препричавати текст и сл. ученицима који боље знају језик и који савладавају проширени део програма постављају се већи захтеви: да прочитају цео текст, на пример, да дају више одговора на постављено питање, самостално препричају и коментаришу текст и др. Ови ученици се поступно, из разреда у разред, уводе у анализу текста лектире као и на часовима језика ученика.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Заједнички део програма

Циљ

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативних вештина и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са темама¹ предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава садржаје у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће садржаје у вези са темама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе граматичке и социolingвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

¹ Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

ПЕТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

разуме краће дијалоге (до 7 реплика / питања и одговора), приче и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује живо, или са аудио-визуелних записа;

разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих и прилагођених текстова после 2-3 слушања;

разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру или неку групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

разуме краће текстове (до 80 речи), који садрже велики проценат познатих језичких елемената, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика;

разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, распоред часова, биоскопски програм, ред возње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;

поред информација о себи и свом окружењу описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

у неколико реченица даје своје мишљење и изражава ставове (допадање, недопадање, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре).

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику);

- учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд.).

Писмено изражавање

Ученик треба да:

пише реченице и краће текстове (до 50 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем;

издваја кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао;

користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, и сл.).

Доживљај и разумевање књижевног текста

Може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума).

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом;

поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;

користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима;

уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи;

разуме значај употребе интернационализма;

примењује компензационе стратегије и то тако што:

1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;

2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд.);

3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднасловe у писаним текстовима;

4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни

елементи у писменим текстовима);

5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику;
6. тражи значење у речнику;
7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**);
8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком;
9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер)

3 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<ul style="list-style-type: none">- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији);- договор и узајамно поштовање међу члановима породице;- приватне прославе (рођендан, годишњице и др.);- припрема, планирање, организација, подела послова;- обавезе у кући, уређење простора у којем се живи, промене у сопственом кутку (постери, нове боје...).	<ul style="list-style-type: none">- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима;- традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...);- оброчи (сличности и разлике са исхраном у земљама чији се језик учи);- стамбена насеља - како станујемо (блок, насеље, кућа);- типични квартови у великим градовима (у земљама чији се језик учи);- куповина одеће (величина, боје, мода, стилови и трендови)- развијање критичког става према негативним елементима вршњачке културе (нетолеранција, агресивно понашање итд.).	<ul style="list-style-type: none">- тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима;- снажање у библиотеци/медиотеци- употреба информација из медија.

Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Програм за пети разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависи од наставног програма. Комуникативне функције су као и у претходном разреду, али су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за пети разред основне школе.

Представљање себе и других;
Поздрављање;
Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама);
Разумевање и давање једноставних упутстава и команди;
Постављање и одговарање на питања;
Молбе и изрази захвалности;
Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности;
Изражавање допадања/недопадања;
Изражавање физичких сензација и потреба;
Именоване активности (у вези са темама);
Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*);
Давање и тражење информација о себи и другима;
Тражење и давање обавештења;
Описивање лица и предмета;
Изрицање забране и реаговање на забрану;
Изражавање припадања и поседовања;
Тражење и давање обавештења о времену на часовнику;
Скретање пажње;
Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања;
Исказивање извињења и оправдања.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

а. Бројиве и небројиве именице: *rain, water, season, year*

б. Множина именица на *-y, -f, -fe: body, bookshelf, wife*.

Неправилна множина именица: *feet, people, mice*.

Синкретизам једнине и множине: *sheep, fish*.

в. Саксонски генитив са именицом у множини (правилна и неправилна множина) *a girls' basketball team, the men's tennis champion*.

2. Члан

а) Неодређени члан, у изразима: *have a party, go for a walk, ride a bicycle*

б) Одређени члан:

- уз називе музичких инструмената: *play the guitar*.

- у изразима: *go to the seaside/to the mountains*

- разлика између одређеног и неодређеног члана у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team*.

в) Нулти члан:

- уз доба дана: *at noon, at midnight*

- годишња доба: *in spring, in summer*

- уз називе спортова: *play football, do gymnastics*

- у изразима: *go on foot/by bus, go to school, go to bed, at home*

2. Придеви - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

а. Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting -interested*).

б. Придеви на који изражавају националну припадност (*Canadian, British, Chinese, French, Greek*).

в. Поређење придева

- аналитички компаратив и суперлатив: *more expensive, the most dangerous*;

- неправилно поређење придева (*good/bad; much/many*).

3. Заменице - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају).

- Објекатски облик личних заменица: *ask me, listen to him/her, tell us, write them down*

- Присвојне заменице: *mine, yours, his/hers*

4. Детерминатори *some, any, no*.

5. Предлози - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

а) позиција у простору: *on, under, next to, in front of, in, at, between, behind, opposite*.

б) правац кретања: *to, towards, over, away, from, into*

в) време: *at 10, on the fourth of July, in March, in 1941*

г) доба дана, годишње доба: *in the morning, at noon, in spring*,

д) порекло: *from England*

ђ) средство: *with a pen, by bus*

е) намена: *for children, for painting*

6. Глаголи:

а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.

б) The Simple Past Tense правилних глагола и најчешћих неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

в) The Present Perfect правилних и најфреквентнијих неправилних глагола уз прилоге *just, ever, never*.

г) The Future Simple и BE GOING TO.

д) Модални глаголи

- *can, could* - значење способности.

- *mustn't* - изражавање забране

- *can, can't, must, mustn't* - исказивање правила понашања

е) Најфреквентнији препозициони глаголи: *look at, listen to, put on, find out, talk to, sit down, get up, get in*.

г) Конструкција *I like swimming, I am crazy about driving*.

7. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow*.

б) за место и правац кретања: *beside, by, upstairs/downstairs; to*.

в) за начин (*well*).

г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes often, usually*.

8. Бројеви

Прости бројеви до 1000. Редни бројеви до 30. Године.

9. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а. које захтевају одговоре да/не;

б. са упитним речима *where, when, who, what, how, why, how many, much*.

10. Везници *and, but, or, first, then, after, because*.

Италијански језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *Signora/Signor Rossi, maria, Anna, Federica, Giovanni, Riccardo, Belgrado, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa*.

2. Одређени члан испред датума: *Oggi è il 31 gennaio*; испред имена дана: *La domenica non studio*.

3. Партитивни члан: *Ho comprato un'etto di prosciutto. Voglio delle mele. Non mangio pane.*

4. Заменице за директни и индиректни објекат: *Marco e Ana sono tuoi amici? Non, non li conosco. Il libro? Scusi, lo porto domani. E tu Marco, hai scritto a tua sorella? No, non le ho scritto, non ho avuto tempo*.

5. Придеве - одговарајући род, број, место, поређење: *un ragazzo grande, una ragazza grande, le persone simpatiche, un pirotecnico rosso, Giovanna è più alta della sua sorella, noi siamo meno veloci di voi. Giorgio è il più grande chiacchierone di noi tutti*.

6. Бројеви: основне преко 1000, редне до 20: *E' un libro di cento pagine! Abito al settimo piano. Faccio la quinta*.

7. Питања: *Puoi venire a casa mia domani? conosci la mia cugina? che cosa aspettate? Dove andate? A che ora tornate a casa? E quando torni? Abiti qui? C'è qui il tuo indirizzo? Perché? Chi torna domani?*

8. Негацију: *Io non mangio frutta. Tu non lo vedi domani*.

9. Заповедни начин: *Fa' presto! Non tornate tardi! Non andate via senza di me*.

10. Кондиционал глагола *potere* и *volere*: *Vorrei un gelato alla frutta, per piacere. Potresti portarmi domani il tuo quaderno di matematica?*

11. Глаголска времена:

- Presente Indicativo фреквентних глагола, рачунајући и повратне (*alzarsi, lavarsi*) и безличних глагола (*piovere, nevicare*);
- Passato prossimo и Imperfetto- грађење и контрастирање употребе: *Dormivo quando é tomado marco. L'ho conosciuto al mare, tanti anni fa, quando avevo appena cinque anni!*
- Futuro: *Ragazzi, domani andremo tutti insieme a teatro. Giulia torerà fra quattro mesi.*
- 12. Предлоге и сажете чланове: *Vivo a Kragujevac, in Serbia; in luglio andiamo in vacanza a Belgrado; ieri siamo andati allo Zoo; ritorni dalla scuola a quest'ora? E' in macchina, arriva a casa fra poco. Non faremo tardi al cinema, lo spettacolo inizia alle otto, ci aspetteranno a casa di Marco, ci andiamo tutti a piedi..*
- 13. Прилоге за време, место, начин, количину: *prima, dopo, oggi, domani, sempre, qui, li, là, davanti, dietro, bene, male, poco, molto, tanto, troppo, più, meno.*
- 14. Везнике е, о, та.

Немачки језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - у номинативу, акузативу, дативу и генитиву (за изражавање посесивних односа: *das Haus meiner Eltern*).

Множина именица на -en, -e, -er, -s, -ø: *-Freundinnen, -Schule, -Kinder, -Kinos, -Schüler.*

Суплетивна множина: *die Schneefälle, die Sportarten*

а. властите именице, посебно имена људи и географски називи немачког говорног подручја *Martin, Klaus, Jürgen, Marika, Elke, Saskia etc.; Europa, Österreich, der Rhein, die Alpen.*

б. заједничке именице мушког, женског и средњег рода: *der Schüler, die Lehrerin, das Kind*

в. бројиве и небројиве именице: *die Rose, der Kakao*

2. Члан: одређени, неодређени и нулти

а) Одређени члан:

- разлика између неодређеног и одређеног члана у ширем контексту (неодређено и непознато: одређено и познато): *Klaus hat eine neue Jacke. Die Jacke ist gelb.*

- контраховани (сажети) члан:

- уз глаголе кретања: *ins Bett gehen, zur Schule gehen, ans Meer fahren, ins Gebirge fahren*

- уз годишња доба: *im Sommer*

- уз стране света: *im Norden*

- уз доба дана: *am Vormittag*

- уз датуме: *am 6. März*

б) Неодређени члан у изразима: *einen Spaziergang machen, eine Frage stellen*

г) Нулти члан:

- уз називе спортова: *Fußball spielen, Gymnastik treiben*

- уз називе музичких инструмената: *Klavier spielen*

- у изразима: *zu Fuß gehen, zu Hause sein, nach Hause gehen*

3. Показне, присвојне, упитне и најфреквентније неодређене детерминативе: *diese Stadt, mein Ball, welches Haus, einige Schüler, manche Lehrer.*

4. Придеве у слабој, јакој и мешовитој промени (*ein hübsches Kind, das hübsche Kind, hübsche Kinder*)

Поређење придева

правилно поређење: *billig, billiger, der (die, das) billigste*

неправилно поређење придева (*gut/besser, viel/mehr*).

а. Изведене придеве са наставцима -bar, -lich и -ig: *lesbar, sommerlich, windig* (рецептивно).

б. Придеве који изражавају националну припадност и то најфреквентније (*Serbisch, Österreichisch*)

в. Придеве изведене од имена града (*Belgrader, Hamburger*).

3. Личне заменице у номинативу, акузативу и дативу: *ich, mir, mich.*

Присвојне заменице: *meiner, deiner*

5. Фреквентне предлоге:

а) за означавање положаја у простору: *auf dem Tisch, unter dem Stuhl, zwischen den Bänken, hinter der Schule, vor dem Theater, dem Kino gegenüber.*

б) за правац кретања: *zum Arzt, nach Deutschland, in die Stadt*

в) време: *um 10.00 Uhr, am 3. Oktober, im März,*

г) доба дана, годишње доба: *am Abend, im Frühjahr,*

д) порекло: *aus der Schweiz*

ђ) средство: *mit dem Taxi*

е) намена: *für Kinder*

6. Глаголе (потврдни, упитни и одрични облици) у следећим временима:

а) презент слабих и јаких глагола

б) претерит помоћних и модалних глагола

в) перфект слабих и најфреквентнијих јаких глагола

г) футур

д) коњунктив претерита модалних глагола за постављање учтивих питања и изражавање жеље (без граматичких објашњења):

Möchtest du einen Apfel? Möchtest du heute mit mir ins Kino gehen?

глаголи са предложном допуном: *warten auf, hoffen auf, sich freuen über/auf.*

повратни глаголи: *sich waschen*

7. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *gestern, vor einer Woche, letztes Jahr, morgen.*

б) за место и правац кретања: *da hinten, geradeaus, nach links.*

в) за начин: *zufällig.*

г) за учесталост: *oft, einmal, jeden Tag, zweimal im Monat, üblich.*

8. Бројеве

Просте бројеве преко 1000. Редне бројеве до 30. Године.

9. Упитне реченице:

а. које захтевају одговоре *Ja/Nein;*

б. са упитним речима на *W: wer, was, wann, wo, warum, womit, wie oft, wie viel..*

10. Везнике за напоредне реченице (рецептивно и продуктивно): *und, aber, oder, denn.*

Везнике за зависно-сложене реченице (рецептивно); релативне заменице и прилоге (рецептивно): *weil, ob.*

11. Редослед елемената у потврдним, одричним, упитним и сложеним реченицама: *Ich fahre morgen nach Berlin. Fährst du auch nach Berlin? Wer fährt nach Berlin. Ich weiß nicht, ob ich nach Berlin fahre.*

Руски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

Релацију слово - глас и разликовање гласова и слова у руском језику; основна обележја сугласничког и самогласничког система

руског језика: изговор гласова који се бележе словима *ж, ш, ч, щ, л*, изговор и бележење парних тврдих и меких, звучних и безвучних сугласника; изговор и бележење акценатованих и редукованих самогласника; изговор гласова у групама *чт, сч, зч, сщ, зш, стн, здн*. Основне типове изјавне и упитне интонационе конструкције.

Слагање субјекта (именица) и простог глаголског предиката (лични глаголски облик): *Вова читае. Миша читал. Маша читала.*

Глагол у функцији простог глаголског предиката - презент глагола прве и друге коњугације, перфекат: *я читаю, ты читаешь, я люблю, ты любишь, он говорил, она писала, они рассказывали ...*

Именице у функцији именског дела предиката: *Я ученица. Мама - врач.*

Облике личних заменица у функцији субјекта: *Меня зовут Аня. Мне одиннадцать лет.*

б) Слагање броја и именице: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парт, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет.*

Слагање именица и придевских речи: *красный свет, Новый год, зеленая доска, большая елка, вкусное яблоко, синее пальто.*

Исказивање питања: *Кто он? Что тут? А дом? И двор ваш?*

Исказивање посесивности: *У меня есть... У меня нет...*

Исказивање временских односа: *Который час? Ровно час; пять минут второго; половина второго; без пяти два.*

Какое сегодня число? Первое февраля.

Исказивање просторних односа (правац и место): *куда, где, когда; к врачу, на улицу, в автобус; у парты, на кухне, в городе; налево, направо, прямо.*

Исказивање императивности (2. лице једине и множине): *читай, читайте; скажи, скажите; познакомьтесь!*

Конструкције с основним глаголима кретања: *Я иду в школу. Куда идет этот автобус? Ты едешь на автобусе. Куда едут Миша и Саша?*

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - властите и заједничке, одговарајући род, број, са детерминативом: *Madame/Monsieur Mercier, Sylvie, Dominique, Jean-Pierre, Paris, Belgrade, la France, la Serbie, l'océan Atlantique, les Alpes; mes parents, leur mère, notre pays, vos enfants, cet élève, quelle maison?*

2. Одређени члан испред датума: *Aujourd'hui c'est le 31 janvier*; испред имена дана: *Le mardi je fais du tennis.*

3. Партитивни члан: *J'ai acheté de la crème solaire.*

4. Заменицу *on*: *On va au cinéma? en Suisse, on parle allemand, français et italien.*

5. Заменице за директни и индиректни објекат: *Tes amis? Je ne les connais pas! Mon livre? Et à soeur, tu lui as écrit?* Само рецептивно: *Je te le prête avec plaisir!*

6. Придеве - одговарајући род, број, место, поређење: *un grand garçon, une grande fille, des personnes sympathiques, une fleur rouge, Sylvie est plus grande que sa soeur; nous sommes plus rapides que vous.*

7. Бројеве: основне преко 1000, редне до 20: *C'est un livre de cent pages! J'habite au sixième étage.*

8. Питања: *Est-ce que tu peux venir tout de suite? Tu connais ma cousine? Qu'est-ce que vous attendez?! Il vient quand? Tu habites où? C'est quoi ton nom/ton adresse ...? Pourquoi ...?*

9. Негацију: *elle ne vient pas avec nous? je n'ai pas de frère.*

10. Заповедни начин: *Viens avec Pierre! Ne partez pas sans moi!*

11. Кондиционал глагола *pouvoir* и *vouloir*: *Je voudrais un kilo de pommes, s'il vous plaît. Est-ce que tu pourrais me prêter ton portable?*

12. Глаголска времена:

- презент индикатива фреквентних глагола, рачунајући и повратне (*se lever, se coucher*) и униперсоналне (*pleuvoir, neiger*);

- сложени перфект и имперфект - грађење и контрастирање употребе: *Nous nous sommes rencontrés sur une plage quand nous avions quatre ans! je dormais quand le téléphone a sonné.*

- футур први: *Nous déménagerons cet été. Nous irons chez ma grand-mère.*

13. Конструкцију *il faut* са инфинитивом: *Il faut acheter des jus, préparer des sandwiches, décorer la salle ...*

14. Предлоге и сажете чланове: *J'habite à Kragujevac, en Serbie; nous allons passer nos vacances en Belgique; nous sommes allés au zoo; il rentre du stade/de l'école à quelle heure? il y a un petit chat dans la rue, il est sous la voiture, je vais le mettre sur la fenêtre, c'est pour toi.*

15. Прилоге за време, место, начин, количину: *avant, après, aujourd'hui, hier, demain, toujours, ici, là, devant, dernière, bien, mal, vite, doucement, gentiment, beaucoup, moins, plus*, итд.

16. Везнике *et, ou, mais*.

Шпански језик

Именице - рецептивно и продуктивно

а. Властите именице, посебно имена људи и географски називи хиспанског говорног подручја

Miguel, María, Pedro, Elena, Juan, etc.; España, América Hispánica/Latina, etc.

б. Заједничке именице с променом у члану и другим детерминативима - (*el libro, este libro, mi libro, los libros, estos libros, mis libros*)

2. Придеви - рецептивно и продуктивно

а. Поређење придева: *comparativo y superlativo relativo: más bonito que, el más bonito*

б. Придеви са апокопом: *un gran actor, un buen amigo*

3. Личне заменице - рецептивно и продуктивно

а. у функцији субјекта: *yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, Usted, Ustedes*

б. у функцији објекта, ненаглашене: *me, te, le, la, lo, nos, os, les, las, los*

в. у функцији објекта, наглашене: *a mí, a ti, a él, a ella, a nosotros, a vosotros, a usted, a Ustedes*

г. заменице: *se* (повратни глаголи и глаголи са "лексичким *se*"): *lavarse, tratarse de ...*

4. Предлози (и рецептивно и продуктивно)

de, a, sin, con, conmigo, contigo, sobre/encima de, bajo/debajo de, cerca de, lejos de, etc.

5. Глаголи:

а. Садашње време правилних глагола *-ar, -er, -ir* и најфреквентнијих глагола са променом у основи: *decir, traer, poner, etc. Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно у свим глаголским лицима

б. *Imperativo* и *presente del subjuntivo* горе наведених глагола (у негираним императивним конструкцијама и у формалном стилу обраћања: *habla/hable/hablado/hablen/no hables/nos hablen/no habléis*) - и рецептивно и продуктивно

в. Прошла времена (само у индикативу): *Pretérito perfecto simple (pretérito indefinido); Pretérito imperfecto; Pretérito perfecto compuesto*: - фреквентни правилни глаголи и одређени број најфреквентнијих неправилних глагола у свим глаголским лицима (*hablar, comer, beber, pensar, trabajar, escribir, leer, vivir, jugar, viajar, estudiar/ser, estar, tener, ir, traer, decir, venir, etc ...*) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе

El fin de semana pasado visité a mis abuelos.

Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.

Cuando era pequeña, me gustaba jugar con las muñecas.

¿Has terminado la tarea?

г. Модални глаголи (у горе наведеним глаголским временима) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе, у

конструкцијама са инфинитивом и са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustab*

Me gusta este libro.

¿Puedo salir?

Quiero viajar a México.

Tengo que estudiar mucho.

ђ. Безличне конструкције са субјунктивом

Es importante que estudies lenguas extranjeras.

Es necesario que duermas bien.

е. Личне конструкције са презентом субјунктива (само рецептивно)

Te recomiendo que viajes a España.

ђ. Футур (и рецептивно и продуктивно)

Este verano viajaré a España.

ж. Основни глаголски изрази (и рецептивно и продуктивно)

tener que + infinitivo, deber + infinitivo, hay que + infinitivo, hay + imenica (hay mucha gente aqui)

6. Прилози (и рецептивно и продуктивно)

а. Формирање прилога помоћу суфикса - *mente* (из основног речника).

б. Прилози за време: *ahora, siempre, a menudo, con frecuencia, nunca, a veces, de vez en cuando, etc ...*

в. Прилози за количину: *mucho, poco, bastante, suficiente (mente).*

г. Прилози за начин: *bien, mal, así, de tal manera, rápido, despacio, voluntariamente.*

д. Прилози и предлошки изрази за место и правац кретања: *aquí, allí, en la calle, en casa, en iglesia, a casa, a clase, etc.*

7. Бројеви: основне преко 1000, редне до 5 (*primer(o(s))/primera(s), etc.*)

8. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а. са упитном речи (*¿Quién?, ¿Cuándo?, ¿Cómo?, ¿Dónde?, etc.*),

б. које захтевају одговора да/не (*sí/no*)

9. Негација (и рецептивно и продуктивно)

No trabaja hoy.

No quiero ir al cine esta tarde.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;

- почев од петог разреда очекује се да наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема,

потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- почев од петог разреда наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

- сви граматички садржаји уводе се без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће :

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;

- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команду наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.)

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту

Певање у групи

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти

"Превођење" исказа у гест и геста у исказ

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

Разумевање писаног језика:

уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

препознавање везе између група слова и гласова;

одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

извршавање прочитаних упутстава и наредби.

13. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;

- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер);
- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова;

14. Увођење дечије књижевности и транспоноване у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да су оперативни задаци наставе страних језика конципирани према задацима по језичким вештинама, важно је и да се у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају све језичке вештине. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

С тога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

ВРСТЕ ЧИТАЊА

Оријентационо читање. Учити главни ток текста да би се добио општи утисак, да би се одлучило за шта и како употребити текст.

Поступци:

Брзо читање по поглављима;

Пратити расподелу делова текста, пре него његов линеарни ток;

Циљати на препознавање суштине: кључних речи, садржаја, почетака параграфа, конектора, елемената текстуалне кохезије.

Интензивно, односно фокусирано читање. Разумети тему и садржај текста. Открити шта аутор има намеру да саопшти. Поступци:

Начинити смисаону анализу текста;

Поступати по упутствима (ако их текст садржи);

Читати пажљиво и промишљено следећи линеарни ток текста, читати и по секвенцама;

- Учити различите елементе текста (укључујући: језичке; графичке; културолошке; итд.).

Претраживање текста. Пронаћи специфичну информацију у тексту. Поступци:

- Брзо претраживање текста се смењује са пажљивијим испитивањем делова текста;

- Није неопходно пратити линеарни ток текста;

- Тражити: специфичну реч, реченицу, датум, формулу, број.

Читање да би се научило прочитано. Усвојити садржај текста, односно схватити односе између идеја; запамтити информацију и бити у стању да је репродукујеш. Поступци:

Читати полако, аналитички, на продубљен начин, са честим враћањем на претходне садржаје;

Корисни су поступци разноврсног обележавања/екстраховања текста (подвлачење, вођење белешки и сл.).

Сажимајуће читање, односно читање са синтезом. Утврдити садржаје и појмове да би се информација разјаснила и запамтила.

Поступци:

Поновљено брзо читање по пасусима, с пажњом усмереном више на поједине делове текста него на читав текст;

Корисно је исписивање основног концепта, главних теза и сл;

Посебну пажњу обратити на: битне информације, кључне речи, елементе који подвлаче кохерентност текста.

Читање из задовољства. Текст је подстицај за рефлексивно, релационо и креативно размишљање. Поступци:

Текст се чита у целисти, пажљиво и усредсређено. Могуће је враћати се на прочитано.

Језичка продукција

А. ОПШТА СТРАТЕГИЈА ПРИПРЕМЕ ЗА ЈЕЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ

ГОВОР И ПИСАЊЕ

Осмишљавање теме. - *О чему бих говорио/писао? Шта бирам за предмет свог говора/текста? О чему је реч?*

избор теме, предмет говора/текста (у околностима када тема није задата, а познат је повод, циљ, аудиторијум);

упознавање са темом говора (у околностима када је тема конкретизована, задата).

Уочавање већ познатог. - *Шта о томе већ знам (ја и/или аудиторијум)?*

Трагање за грађом. - *Како да сазнам више о теми којом се бавим?*

- стицање нових сазнања о предмету - стратегије претраживања различитих извора информација;

бележење прикупљених информација;

анализа прикупљене грађе.

Заузимање става. - *Шта ја о томе мислим?*

активно размишљање о теми, опредељење за приступ теми.

Постављање резолуције исказа. - *Чему тежим? Шта ми је најбитније?*

одређење циља говора/текста;

- селекција и структурирање прикупљене грађе у складу са циљем.

Израда скице (плана). - *Како да искажем оно што желим? Како да то аргументујем?*

- формулисање главне тезе - поенте говора/текста;

- селекција и структурирање подтеза;

- формулисање аргументације која поткрепљује изнето мишљење/став (аргументи за и против).

Структурирање говора/текста (у складу са темом, концепцијом и циљем). - *Којим редоследом да изложим своје исказе како би мој говор/текст био јасан, разложен и ефектан?*

уводни део говора/текста;

излагање теме; излагање чињеничног стања ;

исказивање поенте говора/текста;

исказивање сопственог става и изношење аргументације за њега;

закључак.

Б. СТРАТЕГИЈЕ СПЕЦИФИЧНЕ ЗА ГОВОРНУ ПРОДУКЦИЈУ

1. Језичко уобличавање говора; стил говора. - *Како да што боље искажем оно што сам замислио?*

адекватан избор речи;

јасно, изражајно, складно, примерено изражавање;

добро структурирање реченице;

- сугестивност говора;

ритмичност говора;

сажетост излагања;

духовитост;

- адекватне стилске интервенције (коришћење стилских фигура), и сл.

2. Меморисање говора. - *Како то да запамтим?*

- памћење скице говора;

- меморисање упоришних тачака беседе (формулација поенте) и најлепше осмишљених исказа.

3. Припрема за чин излагања. - *Како да моје излагање буде течно и ефектно?*

- техника и ритам дисања при говору;

- модулација гласа (обим, боја, јачина);

- правилна артикулација;
- дикција (правилно акцентовање, логички акценат, мелодија и ритам говора).
- 4. Израз лица, гестикулација, држање и став тела - *Где да гледам? Шта ћу са рукама?*
- усмереност погледа;
- прикладни пратећи гестови;
- одговарајуће држање.

Ц. ЈЕЗИЧКО УОБЛИЧАВАЊЕ ТЕКСТА

Језичко уобличавање текста обухвата: поштовање правописних конвенција, исправну употребу морфолошких облика речи, поштовање синтаксичких правила, успостављање кохерентности и кохезије у тексту, као и употребу одговарајућих лексичких и стилских средстава.

- 1. Правопис.** Обратити пажњу на доследно поштовање правописних конвенција.
- 2. Морфологија** Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика
- 3. Синтакса.** Обратити пажњу на:
 - слагање речи (конгруенцију);
 - правилну употребу глаголских времена;
 - правилно структурирање реченице;
 - јасност, недвосмисленост реченице;
 - адекватну употребу зависних реченица;
 - адекватан ред речи у реченици;
 - исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.
- 4. Кохерентност.** Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:
 - информације и аргументе износити постепено и у логичном следу;
 - текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.
- 5. Кохезија.** Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова **текста.** **Обратити пажњу на:**
 - адекватну употребу заменица и заменичких речи;
 - адекватну употребу везника и конектора;
 - исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.
- 6. Лексичка прикладност.** Обратити пажњу на:
 - одабир лексике која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.);
 - примерну употребу устаљених метафора;
 - одговарајућу употребу колокација и фразеологизама;
 - семантичко-лексичко нијансирање;
 - сигурну и правилну употребу терминологије.
- 7. Стилска прикладност.** Обратити пажњу на:
 - избор регистра (треба да одговара намени текста);
 - складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивности

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА:	ВРСТА ТЕКСТА:
Дескриптивни текст (<i>опис виђеног, доживљеног, замисљеног, сањаног</i>). Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом.	кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.
Наративни текст (о стварном, историјском, имагинарном). Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција.	бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.
Информативни текст Основна сврха му је пружање информација.	телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа "тражи се!"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожње, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.
Аргументативни текст Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став.	дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.
- Регулативни текст Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса	упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, покуда, захвалница; итд.

Граматички садржаји у петом разреду

У првом и другом разреду основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно несвесно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено изразили у сличним контекстима.

У трећем разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описивање.

Почев од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућаје учачавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Грамматички садржаји предвиђени у петом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање грамматичких садржаја, с тога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

- охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
- откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
- у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
- примере и вежбања контекстуализују;
- додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
- указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на том узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се у вишим разредима утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене/писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима. Елементи за проверу знања су:

- разумевање говора;
- разумевање краћег писаног текста;
- усмено изражавање;
- писмено изражавање;
- усвојеност лексичких садржаја;
- усвојеност граматичких структура;
- правопис;
- залагање на часу;
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ и задаци:

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развој способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

ПЕТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци:

- поступно развијање способности ученика за визуелно памћење и предочавање;
- поступно оспособљавање ученика за артикулисано ликовно изражавање упознавањем слободног ритмичког компоновања ликовних елемената: линија, облика, боја;
- поступно оспособљавање ученика за ликовно изражавање у стварању колажа, светлинских објеката и у обликовању и преобликовању употребних предмета;
- даље развијање способности ученика за конструисање, комбинаторику и обликовање;
- проширивање сазнања и искуства ученика у коришћењу различитих материјала и средстава за рад у процесу ликовног изражавања;
- мотивисање ученика на активан однос према актуелним питањима које се односе на заштиту и унапређивање човекове природне и културне средине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Садржаји програма
Креативност
Медијуми

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ (6+4)

Ритам у структурама природних и вештачких материјала: линија, облика и боја (2)

Опажање ритма линија, боја, облика.

Цртање, сликање, вајање; цртачки, сликарски, вајарски и други материјали; дидактичка и друга очигледна средства.

Слободан и спонтан ритам линија, боја, облика, мрља (2)

Аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; цртачки, сликарски, вајарски и други материјали; дидактичка и друга очигледна средства.

Слободно ритмичко компоновање (6 часова вежбање)

ЛИНИЈА (10+8+2)

Непосредно извлачење линија са различитим цртачким материјалима, на различитим подлогама и колажирање (2)

Стварање различитих вредности линија.

Цртање, колаж, графика...

Оловке с меким графитним улошком, папири, тканине; дидактичка и остала очигледна средства.

Својства и врсте линија (2)

Развијање опажања различитих линија у природи.

Цртање; разни цртачки материјали и папири; дидактичка и друга очигледна средства.

Линије у природи (2)

Развој опажања линија у природи.

Цртање; оловке, папири...; дидактичка средства.

Линија као средство за стварање различитих ликовних својстава површина (2)

Перцепција.

Сликање; темпера боје (црна и бела), четке, папири...; дидактичка и остала очигледна средства.

Линија као ивица тродимензионалног тела (2)

Перцепција.

Вајање; глина, глиномол, пластелин...; дидактичка средства.

Линија - вежбање (8)

Линија - естетска анализа (2)

ОБЛИК (14+8+2)

Природа и њени облици (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновани поступци; одговарајућа средства и материјали.

Својства - карактеристике облика (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; дидактичка и остала очигледна средства.

Врсте облика (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; дидактичка и остала очигледна средства.

Основни површински и тродимензионални облици (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновано; одговарајућа средства и материјали.

Величина облика и међусобни однос величина (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање одговарајућа средства и материјали.

Груписање облика у равни или простору (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновано; одговарајућа средства и материјали.

Додиривање, мимоилажење, преклапање, прожимање, усецање (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, графика; одговарајућа средства и материјали.

Облик (8 часова вежбање)

Естетска анализа (2)

ОРНАМЕНТ (2+2)

Својства орнамента: ритмичност, симетричност и прецизност (2)

Игра линијама, површинама и облицима...

Слободан избор; одговарајућа средства и материјали.

Орнамент (2 часа вежбања).

СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ (2+2)

Светлински објекти и колаж (2)

Развој маште.

Слободан избор материјала: разне провидне обојене и неообојене фолије, дијапроектори, папири и сл.

Светлински објекти и колаж (2 часа вежбања).

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+2)

Визуелно споразумевање (2)

Увођење ученика у начине визуелног споразумевања.

Одговарајућа средства и материјали, фотографија, филм, телевизија, видео...

Визуелно споразумевање (2 часа вежбање)

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (4+2)

Обликовање употребних предмета (4)

Аперцепција и перцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа дидактичка средства; *слободан избор разних употребних предмета.*

Преобликовање употребних предмета (2 часа вежбање).

ОРИЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

Предео, 1961, Стојан Ђелић (1925).

Гравура на стени у Влакомоници.

Акробаткиња, XI век пре нове ере.

Рањена лавица из Ниниве, 650. година пре нове ере.

Ваза Димени.

Ниобида на умору, око 450-440. године пре нове ере.

Минијатура из бугарског рукописа, VII век.

Балчак из Снартемоа, VI век.

Жена I, 1950-52, Вилџем де Кунинг (1904).

II ЦЕЛИНА: ЛИНИЈА

Дама у плавом, 1937, Анри Матис (1869-1954).

Успење Богородице, Сопотани, око 1260. године.

Гравира на плочи, X-XI века, Кина.

Три мала црнца, Антоан Вато (1684-1721).
Мелинген, 1919, Лајонел Гајнингер (1871-1956).
Завеса се диже, 1923, Макс Бекман (1884-1950).
Опсада Јерусалима, XIII век.
Глава обредне секире, IX-X века.
Кора, архајски период.
Квочка с пилићима, почетак VII века.
Процес у свемиру, 1951, Мата Ечаурен (1912).
Композиција V, 1946, Волс (Алфред Ото Волганг Шуле 1913-1951).

III ЦЕЛИНА: ОБЛИК

Скидање с крста, Донатело (1386-1466).
Сећање, 1906, Иван Мештровић (1883-1962).
Гази Хусрев-бегова медреса у Сарајеву, 1573. година.
Сликарка са стрелцем, Милена Павловић-Барили (1909-1945).
Опера у Паризу, 1862-75, Шарл Гарније (1825-1898).
Микеринос и његова жена, 2600-2480. година пре нове ере.
Фибула из Витаслингена, VII век.
Шлем из Вендела, VII век.
Знак, 1962, Адолф Готлиб (1903).
Диптих св. Гргура.
Епидеурис, око 350 година пре нове ере.
Два стражара V, 1960, Лин Чедвик (1914).
Панел 3, 1914, Василиј Кандински (1866-1944).
Велика Одалиска, Доминик Енгр (1780-1867).
Портрет официра, Константин Данил (1798-1873).
Коњи на пашњаку, 1649, Пол Потер (1625-1654).

IV ЦЕЛИНА: ОРНАМЕНТ

Иницијал из "Келтског јеванђеља", VIII век.
Крчаг из Хубија у Данској.
Св. Пантелејмон, Нерези, 1164. година.

V ЦЕЛИНА: СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ

Вибрација, 1965, Језус Рафаел Сото (1923).
Силберото, 1967, Хајне Мак (1931).
Спацио-динамичке скулптуре, Николас Шефтер (1912).

VI ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Охола грешка, песма Васка Поле (1922).
Илустрација, Тони Рандел.
Соко и Гепард, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

VII ЦЕЛИНА: ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ

Прибор за јело.
Кесе.
Фотографски апарати.
Ентеријер.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

При изради овог програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника ликовне културе наставника основне школе, израчене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима о настави ликовне културе у основним и средњим школама. Опредељења и ставови комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи могу се сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика тако што ће се нагласити нове технике и материјале у складу са савременим кретањима уметности;

- растеретити важећи програм непримерених садржаја и увећати број часова вежбања.

При изради програма ликовне културе доминантну улогу, поред смерница Министарства просвете и спорта, имала је и следећа чињеница: основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика.

Смисао планирања садржаја програма ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. С тога, градиво треба планирати да се постигне:

- виши ниво опажања;
- оспособљеност примања;
- одговарајући ниво разумевања;
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медијуме и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисање и јачање ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела

ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге); претпоставка за подстицање креативности су мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја;

- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима;

3. ликовни медијуми и средства (коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању).

Овако конципираним програмом ликовне културе наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима - поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка подстицања креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Али у процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса).

Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити и повезивати са другим областима, и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакв приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и последицавању имажинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу одређења комисије за измену и допуно програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда се одређују даровити ученици и посебни интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике с тога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводи у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално одређују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема, и афирмише деље стваралаштво. Поддржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

Цртање: постепено обогаћивање појединостима на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи.

Сликање: увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

Уметничко наслеђе

Појам уметничког стварања. Праисторија; праисторија у Југославији (палеолит, мезолит, неолит). Метално доба. Уметност старих цивилизација (Египат, Месопотамија), егејских цивилизација (Крит, Микена). Грчка уметност и грчки споменици на тлу Југославије. Уметност старог Рима. Римске урбане целине на тлу Југославије.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба; коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе који загађују човекову средину. Законитости у екологији; биолошка равнотежа у природи омогућава сталну репродукцију живе природе; односно између биосфере и техносфере због поремећеног односа између репродукције живог света. Ергономија, однос човека - предмет, културне и функционалне вредности човековог рада; главни узроци загађивања средине; недовољна организованост живота и рада на Земљи доводи до нерегулисаног прираштаја становништва; нерационално коришћење енергије и сировина и загађеност човекове средине доводе у опасност опстанак човечанства. Могућност заштите природне човекове средине.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру. Декоративна скулптура. Вајарски материјали, тврди материјали, алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у прошлости и сада.

Практичан рад (могућности избора према варијантама).

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом. Наношење глине или гипса. Гипсана каша са успореним везивањем. Финална обрада и сушење радова. Израда једноставних алата за рад. Опремање и чување извајаних радова. Печење глинених предмета. Коришћење примерених тврдих материјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета. Пуна пластика у дрвету, рељеф употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање. Избор дрвета и његова обрада. Купање дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање. Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу. Ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима. Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање. Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену. Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа. Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, пјечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме.

Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуrom.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепелгаре и вазе за икебану).

ПРИМЕНЈЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика - скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку. Таписерија у 18. и 19. веку. Савремена таписерија. Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија. Материјали за ткање; начин ткања: Боје (биљне и минералне) и начини бојења. Практични рад. Израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; керамика; таписерија; зидно сликарство, визуелне комуникације; историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа народа и народности; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд.), интересантних облика из природе (корење, камен итд.), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ и задаци

Општи циљ наставе музичке културе је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Остали циљеви и задаци наставе музичке културе су:

- оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;
- развијање осетљивости за музичке вредности;
- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;
- подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- развијање критичког мишљења;
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- упознавање занимања музичке струке.

ПЕТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- певају песме по слуху;
- обраде просте и сложене тактове;
- усвајају нове елементе музичке писмености;
- свирају на дечјим музичким инструментима;
- изводе дечје, народне и уметничке игре;
- импровизују мелодије на задани текст;

- упознају звуке нових инструмената;
- слушају вредна дела уметничке и народне музике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) *Певање песама* (учење по слуху и учење песме са нотог текста) различитог садржаја и расположења традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

б) *Свирање*

- Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху и са нотог текста на инструментима Орфовог инструментарија.
- На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

в) *Основе музичке писмености*

Кроз обраду песама информативно стећи појам Ц-дур лествице, разлике између дура и мола, појам предзнака - повисилица, узмах и предтакт, такт 6/8, шеснаестина ноте у групи.

Слушање музике

Слушање вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка.

Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу.

Стварање музике

Креирање пратње за песме, стихова ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука.

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

Импровизација мелодије на задани текст.

Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија.

ДОДАТНИ РАД

ХОР И ОРКЕСТАР

(Оријентациони садржаји програма)

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године.

Годишњи фонд часова додатног рада износи 36 часова. Часови рада са хором и оркестром трају 45 минута и уносе се у распоред часова.

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум, итд.) или мешовитог састава, према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатни рад за даровите и заинтересоване ученике у свирању на појединим инструментима.

Задачи инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима;
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања;
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Да би се реализовао програм додатног рада, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатног музичког рада на школским и другим приредбама и такмичењима.

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу, која не похађају музичку или балетску школу, може се организовати додатни рад, односно укључивање ученика у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике, могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога, који ће прикупљати мало познате, или готово заборављене, песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција, које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика, одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму музичке културе истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоретски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и

музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а наставна јединица је увек уметничко дело. При томе треба обухватити сва подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- певање, свирање и основе музичке писмености;
- слушање музике;
- дејче музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се способност ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Полазна опредељења при конципирању програма музичке културе

Слушање музике

- Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти).
- Навикавање ученика на пажљиво слушање музике.
- Подстицање изражавања ученика о слушаном делу.
- Упознавање музичког дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и са нотног текста, увођење у основе музичке писмености

- Народне песме и игре; обичајне песме.
- Дејче песме.
- Утврђивање музичког речника у вези са јачином (p, mp, f, mf), брзином (adagio, andante, moderato, allegro) и постепеним динамичким прелазима из тишег у јаче и обрнуто (srescendo, decrescendo).
- Савлађивање тонских висина.
- Усвајање музичког писма и појмова: шеснаестина нота у групи, такт 6/8, а-мол лествица (природна и хармонска), појам предзнака - повисилица, узмах и предтакт.
- Свирање и певање песама у функцији овладавања музичке писмености.
- Извођење песама на мелодијским инструментима.
- Понављање задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторике).

Свирање

- Ослобђавање ученика да се сналазе у једноставном нотном запису.
- Стварање код ученика навике праћења и похађања концертних приредби.
- Подстицање код ученика жеље да се активније баве музиком.

Музичко стваралаштво

- Стално подстицање ученика на што изражајније певање и свирање научених песама.
- Слободно импровизовање на инструментима Орфвог инструментарија.
- Импровизација дејче мелодије на властити или од стране наставника предложен стих.
- Осмишљавање покрета уз музику.
- Слободно музичко изражавање.

Препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже ученицима знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију циљева и задатака предмета музичка култура потребно је створити основне услове. Школа је у обавези да обезбеди Орфов инструментариј и остала наставна средства која не смеју бити испод минимума који је предвиђен нормативом.

Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан учесник на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави.

Домаће писане задатке или писане текстове, контролне задатке, реферате, не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њему блиских садржаја и доступних мелодијско-ритмичких целина, ширећи тиме њихов интерес и богатећи их новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори. Како су често народне песме записане у тонским низовима који не представљају лествицу у правом смислу, такве песме ћемо обрадити по слуху. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености, завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник је слободан у избору предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене народне, пригодне, песме савремених дејчјих композитора као и композиције са фестивала дејчег стваралаштва. Ради актуализације програма наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Ученицима треба дати могућност афирмације и кроз свирање на дејчјим музичким инструментима да се не би избегавало учествовање у групном музицирању.

У петом разреду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су сада ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер можемо користити нотне примере појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дејче предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Путем властитих стваралачких покушаја дати детету да завири у "радионицу композитора" како би боље схватио вредност уметничког напора у стварању музичких дела.

Слушање музике

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом, да одговарају могућностима перцепције ученика. Оне треба да су: кратке, вокалне или приче илустроване музиком и вокално-инструменталне. Код слушања дејчјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, инструменталну пратњу и начин како је музика дочарала текст.

После слушаног дела потребно је са ученицима кроз разговор рашчланити и објаснити улогу извођача и инструменталне пратње у приказивању литерарног текста.

У избору композиција инструменталног карактера треба бити обазрив и слушати оне у којима ће бити пуно израза, карактеристичних расположења и изразитог ритма, било да су програмског карактера или не.

Музичко стваралаштво

Дејче музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких

репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задани текст;
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација игре на одређену музику.

Ове активности треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер и најскромније музичке импровизације су педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и објективно одређује степен на којем је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе сагледавати тако да се сваком ученику омогући оптималан развој у оквиру васпитно-образовног рада, а никако да се неодмереним методичким захтевима у савладавању програма и негативном оценом отуђују од музике и музичке уметности.

У настави музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу се добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене због тога што се тренутни резултати упоређују са стварним учениковим могућностима. Оваквим начином оствариће се и основни захтеви за правилно оцењивање - да оно буде објективно и да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу са њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писани задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

Музички кабинет

За успешну реализацију циљева и задатака предмета музичка култура потребно је створити основне услове. Наставна средства зависе од многих чињеница и различити су у разним срединама и школама, али не смеју бити испод минимума који обезбеђује нормалан рад.

Свака школа је обавезна да једну учионицу или другу одговарајућу просторију опреми као музички кабинет у складу са важећим нормативом опреме и средстава.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Народне песме и игре

Густа ми магла паднала
Банатско коло
Повела је Јела
Девојачко коло
Ти једина
На студенцу

Дечје песме

З. Гргошевић - Јеж
Д. Деспих - Оглас
М. Милојевић - На ливади
Песма из Финске - Пролеће у шуми
Песма из Италије - Сад зиме више нема
К. Бабић - Веверица

Свирање на Орфовим инструментима

Вишњицица род родила
Дивна, Дивна
Дед поиграј ме до

Песме чији су ствараоци деца

Мина Пантелић ОШ "Краљ Петар Први" Београд - Круна од нота
Ана Глумац ОШ "Лазар Саватић" Земун - Школа и љубав
Александар Драгутиновић ОШ "Лаза Костић" Нови Београд - Тачки дани

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ

У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна
Химна Светом Сави
Химна школе

Народне песме и игре

Ј. Јовичић - Војвођанска свита
Б. Дугић - Чаробна фрула (избор)
С. Стевић - Бела вило (избор)

Домаћи композитори

П. Коњовић - Велика чочечка игра из "Коштане"
С. Мокрањац - V руковет
М. Тајчевић - Балканске игре (избор)
С. Христић - игра "Грлица" из балета "Охридска легенда"

Страни композитори

А. Вивалди - "Годишња доба" (Пролеће)
А. Дворжак - Хумореска
Е. Григ - Пролеће
Б. Сметана - Влтава
В. А. Моцарт - Мала ноћна музика I и III став
Л. В. Бетовен - Менует из II става Сонатина у Г дуру оп. 49
А. Хачатурјан - Игра сабљама из балета "Гајана"
М. Мусоргски - Слике са изложбе (избор)

ПРВИ ДЕО
Следећи део